

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI

KAZAK ŞAİRİ SÄKEN SEYFULLİN'İN KÖKŞETAW POEMASI
- AKTARMA, DİL VE ÜSLÛP BAKIMINDAN İNCELEME-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cemile KINACI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

ANKARA/2007

ONAY

Cemile KINACI tarafından hazırlanan “Kazak Şairi Säken Seyfullin’in Kökşetaw Poeması- Aktarma, Dil ve Üslûp Bakımından İnceleme-“ başlıklı bu çalışma, 10.08.2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

ÖNSÖZ

Tezimizin konusu, Kazak şairi Säken Seyfullin'in "Kökşetaw Poeması"nın Türkiye Türkçesine aktarılması ve bu poemanın dil ve üslûp bakımından incelenmesidir. Çalışmamız "Giriş", "Metin ve Aktarma", "İnceleme" ve "Sonuç" bölümlerinden meydana gelmektedir.

"Giriş" bölümünde Säken Seyfullin'in hayatı ve edebî kişiliği ile Kökşetaw Poeması hakkında bilgilere yer verilmiştir. "Metin ve Aktarma" bölümü ise poemanın Latin harfleriyle transkripsiyonlu metninden ve metnin Türkiye Türkçesine aktarılmasından meydana gelmiştir. Metnin transkripsiyonu ile aktarmasını, Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesini rahatça mukayese edebilmek için, karşılıklı sayfalarda vermeyi uygun gördük. Türkiye Türkçesinde tam karşılığı olmayan deyim ve terimlerin mânâlarını ilk geçtikleri yerde dipnot olarak verdik.

Çalışmamızda poemanın iki ayrı yayınından faydalanılmıştır. Bunlardan birisi, Säken Seyfullin Kökşetaw Cır-Dastandar, Cazuwşı, Almatı 1994, s. 22-69 olup, 1685 mısradan meydana gelmektedir. Diğeri, Seyfullin Säken (Saduwaqas) Öleñderi men Poemaları, Qazaqtıñ Memlekettik Kırkem Ädebiyet Baspası, Almatı 1957, s. 250-302, adlı eserden alınmış, 1824 mısradan meydana gelen bir metindir. İki metin arasında 139 mısra fark mevcuttur. Biz, ilk eserde olmayan mısraları ikinci eserden tamamlayarak çalışmamızı gerçekleştirdik.

Poema aktarılırken, umumiyetle metne bağlı kalınmıştır. Orijinal metindeki tadı, aktarmada veremeyeceğimizi düşünerek, metni manzum aktarma yerine mensur aktarma yolunu seçtik. Aktarmamızın gayesi, Kazak Türkçesinde yazılmış bu güzel eseri Türkiye Türkçesine de kazandırmaktır.

İnceleme bölümü, poemanın özeti ile dil ve üslûp alt başlıklarından meydana gelmiştir. Dil ve üslûp bölümü; kelime kadrosu, kelime türleri ve sıklıkları, kelime grupları, deyimler ve atasözleri, tekrarlar, edebî sanatlar şeklinde başlıklara ayrılmıştır.

Bir edebî eserin dil ve üslûp bakımından incelenebilmesi için böyle bir çalışmayı kolaylaştıracak ön bilgi ve malzemenin önceden hazır olması gerekir. Säken hakkında Kazakistan'da yapılan bazı çalışmalar, bu konuda işimize çok yardımcı ve çalışmamıza ışık tutmuştur.

Dil ve üslûp incelemesini yaparken, Mehmet KAPLAN'ın Tevfik Fikret isimli eserinde yer alan üslûp bölümü bize yön gösterici olmuştur. Ayrıca Hüseyin ÖZBAY'ın Çolpan'ın Şiirleri, Hülya KASAPOĞLU-ÇENGEL'in Abdurrahim Ötkür'ün Şiirleri, Mehmet KARA'nın Ata Atacanov'un Şiirleri adlı çalışmalarından da faydalandık.

Kelime kadrosu değerlendirilirken, şairin poemada kullandığı kelimeler bilgisayara yüklenmiş ve bu kelimelerin kullanım sıklığı bilgisayar aracılığı ile tespit edilmiştir.

“Tekrarlar” kısmında, şairin kullandığı ses, ek, kelime tekrarları ele alınmış, bunların Kökşetaw Poeması'na ne gibi katkıları olduğu ve şairin bunlara hangi sebeplerle başvurduğu açıklanmıştır.

“Edebî Sanatlar” başlığı altında, şairin kullandığı sanatlar örnekleriyle beraber incelenmiştir.

Aktarmayı ve incelemeyi kolaylaştırmak için poemada her mısraya bir numara verilmiştir. Başlıklar bu numaralandırmanın dışında tutulmuştur.

“Sonuç”ta, yaptığımız çalışma zet olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca tezimizin sonuna konan “Ekler” bölümünde poemaya konu olan Kökşetaw ve çevresini tanıtıcı fotoğraflar verilmiştir. Bu fotoğraflarla metinde anlatılan yerleri okuyucunun gözünde canlandırmayı amaçladık.

Tezimizin Kaynakçası görüp incelediğimiz ve çalışmamızın çeşitli safhalarında faydalandığımız eserlerdir. Kaynakça bölümündeki eserlerin bir kısmı doğrudan kaynak olarak kullanılırken, bir kısmı da bu çalışmanın ortaya çıkmasında bize ışık tutmuştur. Sken hakkında ulaşabildiğimiz Kazakistan’da yapılan alışmalar Kazakistan’ın bağımsızlığından önce yapılmış çalışmalardır. 1991’den sonra yapılmış konumuzla alakalı bir kaynağa ulaşmamız mümkün olmamıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan tez danışmanım Prof. Dr. Fatih KİRİŐİOęLU’na teşekkür ediyorum.

Ayrıca beni bu konuya yönlendiren, çalışmama başladığım ilk aşamadan son safhaya kadar madd, manev desteğini bir an olsun eksik etmeyen değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR’e teşekkürü bir borç bilirim.

Cemile KINACI

Ankara, 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. SÄKEN SEYFULLİN'İN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	1
2. SÄKEN SEYFULLİN'İN ESERLERİ.....	3
2.1 Şiir ve Manzumeleri.....	3
2.2 Nesirleri.....	5
2.3 Tiyatro Eserleri.....	6
2.4 Edebî İncelemeleri.....	7
3. ESER HAKKINDA BİLGİ.....	9
I. BÖLÜM: METİN VE AKTARMA.....	16
II. BÖLÜM: İNCELEME.....	180
II.1. POEMANIN ÖZETİ.....	180
II.2. DİL VE ÜSLÛP.....	193
II.2.1. KELİME KADROSU.....	193
II.2.2. KELİME TÜRLERİ VE SIKLIKLARI.....	196
II.2.2.1 İsimler.....	196
II.2.2.2 Özel İsimler.....	198
II.2.2.2.a Şahıs İsimleri.....	198
II.2.2.2.b Halk İsimleri.....	200
II.2.2.2.c Hayvan İsimleri.....	200
II.2.2.2.ç Yer İsimleri.....	201
II.2.2.3 Zamirler.....	203
II.2.2.3.a Şahıs Zamirleri.....	203
II.2.2.3.b Belirsizlik Zamirleri.....	203
II.2.2.3.c İşaret Zamirleri.....	204
II.2.2.3.ç Soru Zamirleri.....	204
II.2.2.3.d Dönüşlülük Zamirleri.....	204

II.2.2.4 Sıfatlar	204
II.2.2.4.a Belirtme Sıfatları	205
II.2.2.4.a.1 İşaret Sıfatları	205
II.2.2.4.a.2 Sayı Sıfatları	205
II.2.2.4.a.2.1 Asıl Sayı Sıfatları	205
II.2.2.4.a.2.2 Sıra Sayı Sıfatları	206
II.2.2.4.a.3 Soru Sıfatları	206
II.2.2.4.a.4 Belirsizlik Sıfatları	206
II.2.2.4.b Vasıflandırma Sıfatları	207
II.2.2.5 Zarflar	208
II.2.2.6 Edatlar	209
II.2.3. KELİME GRUPLARI	210
II.2.3.1 İsim Tamlamaları	210
II.2.3.2 Sıfat Tamlamaları	211
II.2.4. DEYİMLER VE ATASÖZLERİ	213
II.2.5. TEKRARLAR	217
II.2.5.1 Ses Tekrarları	217
II.2.5.1.a Ünsüz Tekrarları	218
II.2.5.1.b Benzer Ünsüz Tekrarları	222
II.2.5.1.c Ünlü Tekrarları	223
II.2.5.2 Ek Tekrarları	224
II.2.5.2.a Şiirdeki Yerine Göre Ek Tekrarları	225
II.2.5.2.b Şiirdeki Görevine Göre Ek Tekrarları ...	226
II.2.5.3 Kelime Tekrarları	231
II.2.5.3.a Şiirdeki Yerine Göre Kelime Tekrarları	232
II.2.5.3.b Türüne Göre Kelime tekrarları	233
II.2.6 EDEBÎ SANATLAR	236
II.2.6.1 Mecazlar ve Semboller	241
II.2.6.2 Teşbih	244
II.2.6.3 Teşbih-i Belîğ	246
II.2.6.4 İstiare	247

II.2.6.4.a Açık İstiare.....	247
II.2.6.4.b Kapalı İstiare.....	248
II.2.6.5 Teşhis ve İntak.....	249
SONUÇ	253
KAYNAKÇA	256
EKLER	
Kökşetaw Bölgesinin Fotoğrafları.....	262
ÖZET	283
ABSTRACT	284

KISALTMALAR

A.N.	:	Aktaranın Notu
Çev.	:	Çeviren
Der.	:	Derleyen
O.D.	:	Orijinal Metindeki Dipnot

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

Ä	ä	:	açık e
Ñ	ñ	:	nazal n
Q	q	:	kalın k
X	x	:	hırıltılı h
Ğ	ğ	:	kalın g
Y	y	:	uw, üw, w

GİRİŞ

1. SÄKEN SEYFULLİN'İN HAYATI

VE

EDEBÎ ŞAHSİYETİ

(1894-1938)

1894 yılında Akmola vilâyeti Cañaarka kazasının bir avulunda doğdu. Avul mektebinde okuma-yazma öğrenip, kıssa ve hikâyeleri kendi başına okuyabilecek seviyeye geldi. O zamanki Kazaklar, çocukları bu seviyeye geldiğinde “Artık yeter. Hayvanlara bak. Ev işleriyle uğraş.” diyerek çocuklarını okutmuyorlardı. Ancak Säken'in ailesi, Rusça öğrenmesi için onu Nildi fabrikasına gönderdi. Dokuz yaşında avulundan ayrılıp Aqmola'ya (Astana'ya) giden Säken, Rus bir ailenin işlerine yardımcı oldu ve onlardan da Rusça öğrendi. Bu arada iki yıl fabrikalara eleman hazırlayan bir okula gitti.

Säken'in dünya görüşünün ve edebî kişiliğinin oluşması 1908-1913 yılları arasında Akmola'daki prihod mektebinde (teknik lisede) ve 1913-1916 yılları arasında Ombı'daki Öğretmenler Semineri'nde okuduğu yıllara rastlar. Genç yetenek, Kazak folkloruna, Abay'ın eserlerine, Rus ve Avrupa edebiyatlarının klasiklerine merak sarar.

Säken Seyfullin, okumuş yaşlıları gibi çalışmaya Sileti-Buğılı adlı yerde avul öğretmeni olarak başladı. 1916 ve 1917 yılında yaşanan vakıalar, onun münevver ve şair kişiliğinde önemli bir yer etti. Bu gelişmeler sırasında Şubat 1917'de, Çarlık yıkıldıktan sonra Akmola'ya gitti. Komünist bir ihtilâlcı olarak buradaki Sovyet Komitesinin başkanı oldu. Bu tarihten itibaren Kazakistan'a Sovyet idaresinin yerleşmesi için faal olarak çalıştı. Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kazak SSR) kurulduktan sonra

Kazakistan Komünist Partisi Merkez İcra Komitesinde üye olarak vazife yaptı.

1922-1925 yılları arasında Kazakistan Komünist Partisi'nin yayın organı olan "Eñbekşi Qazaq" gazetesinde redaktörlük yaparak Kazak basınının Sovyetleştirilmesinde büyük rol oynadı. Bunun yanı sıra 1925-1937 yılları arasında Kazakistan Yazarlar Birliğinde, Parti Tarihi Enstitüsü'nde başkanlık ve yüksek okullarda hocalık yaptı. 1936 yılında artık Kazak Sovyet Edebiyatının klasiği hâline gelen Säken Seyfullin'in edebî hayatının yirminci yılı kutlandı ve kendisine Emek Kızıl Tuğ madalyası verildi.

Bu bölümü yazarken eserinden faydalandığımız Rımğali NURĞALİYEV (NURĞALİYEV 1991: 432- 469) şairin ölümünü şöyle ifade etmiştir: "Trajik ecel Säken Seyfullin'i 28 şubat 1938'de mert kıldı." Mert boluw, mert qıluw ifadesi Kazak Türkçesinde hem "ölmek" hem de "kazaya kurban gitmek" anlamlarına gelmektedir.

Şairin hayatı ile ilgili 1991'den sonra yayımlanmış bir kaynağa ulaşmamız mümkün olmadı, bu tarihten önceki kaynaklarda da şairin nasıl öldüğü açıkça ifade edilmemiştir. Ancak biz şairin 1938 yılında Stalin'in ikinci katliamında pek çok Türk aydını gibi katledildiğini düşünmekteyiz.

Säken Seyfullin Kazak edebiyatının Sovyetleştirilmesinde öncü rol oynamış bir şair, yazar ve siyaset adamıdır. Kazak Sovyet edebiyatının ilk örneklerini o kaleme almıştır. Şiirler, hikâyeler, roman, tiyatro eserleri ve edebî incelemeler yazmıştır.

Kazak Sovyet edebiyatının bütün türlerinde ilk olarak sosyalist realizm prensiplerini yerleştiren yenilikçi yazarın kaleminden çıkan eserler, halkın hayatındaki her bir meseleyi, güncel sorunları dile getirmiş, canlı ve güzel görünüşlerle bağlantılı olarak, derin fikirleri ele alıp, estetik kazançlar sağlamıştır.

2. SÄKEN SEYFULLİN'İN ESERLERİ

Säken'in eserleri, sosyalist realizm esasında yazılmış, derin muhtevalı, edebî eserlerdir.

2.1 Şiir ve Manzumeleri

Ötken Kunder (1914): Şairin 1914 yılında, daha yirmi yaşında Öğretmenler Semineri öğrencisi iken yazdığı ilk şiir kitabıdır. Eser Kazan'da yayımlanmıştır. Genç şair şiirlerinde, Kazakların hayatlarındaki önemli vakıaları, edebî ve estetik olarak dile getirmiştir.

Şiirlerde, Çarlık döneminin baskısı, Kazak halkının cehaleti ve fakirliğin çilesi ele alınmıştır. Säken, halkını ilim sahibi olmaya çağırmıştır.

Okumak için şehre giden genç şairin halkına duyduğu özlem, doğduğu yere olan muhabbet, avul yaşayışının güzellikleri kitaptaki pek çok şiirde işlenmiştir.

Asaw Tulpar (1922): 1922 yılında Orınbor'da basılan Asaw Tulpar şiirler antolojisi, Kazak şiirinde ilk olarak Sovyet Edebiyatının temel prensiplerini, şairin tecrübesiyle de birleştirerek ortaya koyduğu eserdir.

Dombıra (1924): Bu şiir antolojisi, şairin kabiliyetini daha ilk zamanlardan ortaya koyduğu eseridir. Şair, çok çeşitli konuları ihtiva eden şiirleri bu antolojide toplamıştır. Tabiat, memleket sevgisi bu konulardan bazılarıdır.

Ekspress (1926): Kızılorda'da basılmıştır. Şair, Ekspress şiirler ve manzumeler antolojisinde Sosyalizm yolunda ilerleyen Kazak halkının ömrünü hızlı trene, eksprese benzeterek dile getirmiştir. Hızlı trende giden şair, doğduğu yurdun tabiatı ile hayatını (güzel ormanını, kuğularını, şarkıcı bülbülünü, parlak gölünü, ekin işçilerini, avul çobanını, özlediği anasını, oynayan çocuğunu, baharı ile güzünü, yazı ile kışını) lirik biçimde terennüm etmiştir.

Turmıs Tolqınında (1928): Avuldaki köylülerin hayatını, psikolojilerini işlediği çeşitli şiirlerden meydana gelen eserdir.

Kökşetaw (1929): Säken Kökşetaw Poeması'na 1925 yılında başlamış ve 1928 yılında eseri tamamlamıştır. Şair, Kökşetaw'ın göğe erişen çam ağaçlarını, üstleri karla kaplı kayın ağaçlarını, gök mavisi buzların biran olsun eksik olmadığı zirvesini, zirvesine konan kuşlarını, misk gibi kokan havasını terennüm etmiştir. Halk arasında yaygın olan menkıbelere dayanarak "Oqçetpes", "Buwrabay", "Cumbaqtas", "Kenesarı Üñgiri" gibi yerleri tanıtmış ve bu yerlerin tabii güzelliklerini dile getirmiştir. Säken poemada, Kazaklarla Kalmakların savaşları sırasında yaşanan bir hadiseden yararlanarak savaşla ilgili olumsuz düşüncelerini belirtmiş, hümanist düşüncelerini aktarmıştır. Hürriyetin insan hayatındaki önemi üzerinde durmuştur.

Albatros (1933): Şairin 1933 yılında basılan Albatros manzumesi, Ekim ihtilâli, Vatandaşlık Savaşı ve Lenin gibi güncel konuları, zamanın taleplerine uygun olarak yazdığı eseridir.

Qızıl At (1934): Şair bu eserinde, alegorik tarzda Kazakistan'daki kollektifleştirme döneminde karşılaşılan büyük hataları, bu hataların doğurduğu felâket ve zorlukları, acı gerçekleri gizlemeden anlatır. Şair ile Kızıl At'ın diyalogu şeklinde yazılan bu esere, Kazak Sovyet nazmında en tesirli sosyal hicivdir demek mümkündür.

2.2 Nesirleri

Tar Col, Tayğak Keşüw (1927) : Kazak Sovyet edebiyatının en güzel, fikrî derinliği olan, sosyal muhtevası oldukça zengin ve uzun ömürlü eserlerinden birisi Säken Seyfullin'in "Tar Col, Tayğak Keşüw" adlı tarihî hatırat romanıdır. İlk bölümleri 1922 yılından itibaren "Qızıl Qazakistan" gazetesinde yayımlanan bu eser, ilk olarak 1927 yılında kitap hâlinde basılmıştır. Säken, Kazakistan'da Sovyet idaresinin yerleşmesi için verdiği mücadele günlerini bu romanda dile getirmiştir.

Yazarın, kendi devrindeki en güncel ve mühim meseleleri, Kazakistan'daki Ekim ihtilâlinin tarihini anlatmak için yazdığı "Tar Col, Tayğak Keşüw" romanı, Kazak Sovyet edebiyatındaki içtimai öneme sahip, fikrî ve edebî açıdan yüksek seviyeli ve sosyal realizmin ilklerinden birisidir. Eser, zamanın sınavını geçmiş ve ebedîler arasında yerini almıştır.

Cer Qazğandar (1928): İhtilâlcı şair, işçilerin, fakirlerin hâlini göstermek, onların zihinlerindeki psikolojik değişiklikleri gözler önüne sermek için pek çok eser yazmıştır. Bu hikâye de onlardan biridir. Şair bu hikâyesinde, Kökşetaw şehrine demir yolu açan işçilerin hayatlarını konu etmiştir. Hikâyenin, muhteva açısından Kazak Sovyet edebiyatında büyük bir önemi vardır. Kazak işçilerinin hayatını, fikirlerini anlatan, işçilerin ihtilâle, Sovyet hükümetini kurmaya katılmalarını dile getiren ilk eserdir.

Ayşa (1922): Säken, Ayşa adlı hikâyesinde, o dönemin bir çok şairi ve yazarı gibi, kadınların eşitliği konusunu işlemiştir. Başlık parası için, kızların istekleri dışında, aileleri tarafından zorla evlendirilmelerini tenkit etmiştir.

Cemister (1935): Bu hikâyedeki vakalar on beş yıllık bir süreyi içine alır. Akmola'nın güneyindeki Nura nehri kıyısındaki Akkuvlu gölünü yurt kılan Tanbay avulunun 1919 yılından itibaren yaşayışları anlatılmaya başlanır. Avuldakilerin günlük hayatları, özellikle de Azamat Soğısı (iç savaş) devrindeki Kazak avullarının çektiği çileler Säken tarafından realist bir bakışla dile getirilir. Eserin sonunda, avul gençlerinden Niyaz'ın başından geçen değişiklikler beyan edilir. Onun Karsakpay'da çalışması, Moskova'da okuması, mühendis olup geri dönmesi, ihtilal yemişi ve yeni devrin neticesi olarak Säken tarafından örnek verilir.

2.3 Tiyatro Eserleri

Bağıt Colına (1917): 1917 yılında kasım ve aralık aylarında yazılan eser, 1918 yılının başında Akmola şehrinin gençleri tarafından

sahnelenmiştir. Bu piyes, 1916 yılından başlayarak, o dönemdeki bolısların¹, biyelerin ve mollaların halka, bilhassa da kadınlara gösterdikleri baskı ve zulmü ortaya koyar. Eser, Ekim ihtilalinin halka ve kadınlara hürriyet sağlayacağıının avulda da duyulması ve avuldakilerin sevinmeleriyle sona erer. Bu eser için, Ekim ihtilalinden sonra meydana getirilen Kazak tiyatro eserleri içinde, ekim ihtilalinden söz eden ilk piyes olduğunu söylemek mümkündür.

Qızıl Suñqarlar (1920): Bu tiyatro eseri şairin ihtilâlcı ömrünü beyan eder. Kazak tiyatrosunda Qızıl Suñqarlar, Ekim ihtilâli uğruna yapılan mücadeleyi ve kazanılan galibiyeti dile getiren ilk piyestir. Bu sebeple piyes, SSCB döneminde Ekim ihtilâlinin her yıl dönümünde Kazak Tiyatrolarında sahnelenmiştir.

2.4 Edebî İncelemeleri

Qazaq Ädebiyeti (1932): Bu çalışmada yazar, ihtilalden önceki Kazak Edebiyatını iki döneme bölüp inceler. Birinci döneme Kazak halkının sözlü edebiyatını dahil eder, ikinci döneme de Kazak adlı halkın Rus Çarının hakimiyetini kabul ettiği devirden kalan edebiyat nüshalarını dahil eder. Säken kitabın girişinde, Kazak halkının ihtilalden önceki devirdeki sözlü edebiyatı hakkında herhangi bir çalışma yapılmadığını dile getirir. Kitabını bu alandaki eksikliği gidermek için kaleme aldığını açıkça ortaya koyar. Eserde sözlü edebiyat ürünlerinden geniş ölçüde faydalanır.

¹ Bolıs: Çarlık Rusya zamanındaki bir idarî taksimat ve bu idarî taksimatı yöneten kişi.

Qazaqtıñ Eski Ädebiyet Nusqaları (1933): Säken bu eseri meydana getirirken ilmî maksadı gözetmiştir. Esere “Ayman-Şolpan” hikâyesi, “Alpamis” destanı, akınlardan Buhar Cıraw’ın, Bazar Cıraw’ın, Şortanbay’ın, Şöce’nin, Kempirbay’ın, Süyinbay’ın şiirleri dahil edilmiştir. Aytıs örneklerine yer verilmiştir.

Säken edebî incelemelerle hayatının son dönemlerinde meşgul olmuştur. Nitekim Qazaq Ädebiyeti ve Qazaqtıñ Eski Ädebiyet Nusqaları adlı hacimli iki monografik eser de hayatının bu dönemlerinde doğmuştur. O, bu çalışmalarında Marksizm-Leninizm ilminin savunucusu ve öğütleyicisi durumundadır.

Säken Seyfullin şair ve yazarlıktan başka yayıncılıkla da meşgul olmuştur. Kazak basınının Sovyetleştirilmesine hizmet etmiştir. Çeşitli gazetelerde redaktörlük yapmış ve yetenekli gençleri etrafında toplamıştır. Böylece kabiliyetli gençlerin yetişmesine de yardımcı olmuştur.

Ömrünü Marksizm-Leninizm ilmine adayan Säken Seyfullin, kısa ömrüyle Kazak Sovyet edebiyatında bir şimşek gibi parlayıp geçmiştir.²

²Bu bölüm, şu üç eserden aktarma yapılarak hazırlanmıştır: NURĞALIYEV Rımğali, Arqaw, s. 432-469, Almatı 1991; SEYFULLİN, Mäcit; Qızıl Suñqar (Säken Seyfullin Tuwralı Estelikter), Almatı 1970; QIYRABAYEV, Serik, Säken Seyfullin Ömiri men Tvorçestvolıq Colı, Almatı 1974.

3. ESER HAKKINDA BİLGİ

Belirli bir olayı, insan hayatını, devri, lirik ve epik bir şekilde manzum olarak anlatan eserlere poema denir. Her milletin edebiyatında rastlanabilen eski bir türdür (Qazaq Ädebiyeti 2005: 433). Säken Seyfullin Kökşetaw adlı eserini poema olarak kaleme almıştır. Eser daha sonra Kazak edebiyatında Kökşetaw Poeması adıyla ün kazanmıştır.

Çalışmamızın esasını teşkil eden Kökşetaw Poeması, 1925-1928 yılları arasında yazılmıştır. Sovyet devri şairlerinden olan Säken Seyfullin poemada, büyük Kazak Hanı Abılay şahsında Sovyet devrinden önceki Kazak Hanlığı devrini tenkit etmiştir.

Şair Kökşetaw Poemasını üç yıl gibi bir zaman diliminde yazmıştır. Poemayı yazmadan önce Kökşetaw bölgesini gezmiş, buradaki avulları dolaşmış, avullardaki yaşlıları ziyaret edip, onların anlattığı masalları, menkıbeleri, hikâyeleri dinlemiştir. Daha sonra ise poema yazma işine girişmiştir.

Kökşetaw Poemasının nasıl doğduğu, buna şahit olan Esim BAYBOLOV tarafından daha sonra dile getirilmiştir(SEYFULLİN 1970: 167-169).

1925 yılı yazında, Säken Buwrabay'a geldiğinde, o zamanlar Buwrabay gölünün kıyısında bulunan Baybolov'un evinde bir ay gibi bir süre kalır. Baybolov ile birlikte Buwrabay'ın dağını taşını, ormanlarını gezer. Bu bölgeyi gezerken hissettiklerini, düşündüklerini ara ara defterine not eder.

Aldığı notları yanında bulunan Baybolov'a da okur, onun yorumlarını sorar. Bu notlardan birisi de aşağıdaki dördlüktür:

Arqanıñ kerbez suluw Kökşetawı,
 Damılsız suluw betin cuwğan cawın.
 Can-caqtan erteli-keş bulttar kelip,
 Cüredi bilip ketip esen-sawın.

Şair ve yanındaki Baybolov Oqçetpes'in karşısına geldiklerinde, şair bir süre Oqçetpes'e bakar ve defterine birkaç dördlük yazar. O sırada Okçetpes'in zirvesine doğru uçan bir kartala şairin gözü takılır ve daha sonra kartal da poemadaki yerini alır:

Basına atsañ-dağı oğıñ cetpes,
 İyilip eşbir tawğa täcim etpes,
 Sol şıñğa can şıqpağan uya salıp,
 Şañqıldap qarşığa men bürkit ketpes.

Säken ile Baybolov Cekebatır dağına çıkarlar. Säken, bu dağa neden Cekebatır isminin verildiğini sorar, Baybolov halk arasında dağla ilgili anlatılan menkıbeyi şaire aktarır. Sonraki günlerde ikisi Cumbaqtas'ın üstüne çıkarlar, Säken o civarda kaç göl olduğunu sorar, Baybolov Buwrabay'dan doğan bazı göllerin adlarını söyler.

Säken Kökşetaw'da kaldığı dönemde, akşam eve geldiğinde kapının önüne yuvarlak bir masa koydurur, gündüz aldığı notlarını temize çeker, bazen bu yazdıklarını etrafındaki kişilere okur, onların da yorumlarını alır.

Şair, Kökşetaw'da kaldığı bir ay gibi bir sürenin ardından, gezdiği yerleri, duyduğu menkıbeleri poemasında terennüm etti. Bilhassa, yeniliğe yüzünü çevirmiş Kazak avullarındaki hayatı etkili bir şekilde gözler önüne serdi.

Säken, Kökşetaw'a 1925 yılı başlayıp, 1928 yılı tamamlayıp, tek bir kitap olarak bastırdı.

Säken'in poemasının esası, Kökşetaw ile ilgili halk arasında anlatılan menkıbelere dayanır.

Poemaya Kökşe tabiatının güzelliğini tasvir ederek başlayan şair, bu tabiatla ilgili halk arasında yaygın olarak anlatılan menkıbelere kulak verir.

“Talay sır ertegini el aytadı,
Iziñdap tawdan soqqan cel aytadı.
Sırlasıp sıbırlasqan capıraqtar
Kündiz-tün küñirengen köl aytadı.

Tolğanıp tömen qarap şal aytadı,
Tamsanıp-tañırqanıp bala aytadı.
Taw-tastı tuncırağan küwä qılıp,
Ot-bası, qatın-qalaş – bəri aytadı.” dörtlüğüyle de bunu dile getirir.

Säken Kökşe ile ilgili menkıbelerden “Ceke Batır”, “Buwrabay”, “Oqçetpes”, “Cumbaqtas” ile ilgili olanlarını poemada kullanmıştır. Bu menkıbeler, bahsi geçen yerlerin bu isimleri ne şekilde aldığını anlatmaktadır.

Şair, folklorik malzemeleri ayrıntılı bir şekilde ele almış ve geniş ölçüde bu malzemedен yararlanmıştır. Säken Seyfullin, Kökşe tabiatının güzelliği ile bu folklorik malzemeyi birleştirmiş ve ortaya Kökşetaw Poeması çıkmıştır.

Kız cumbağı(bilmecesi), halkın sözlü edebiyatında çok rastlanılan bir unsurdur. Poemada Kalmak kızı kendi başından geçen hikâyeyi bilmece şeklinde dile getirir. Bu bilmecede kendisini ve diğer kahramanları kuşlar olarak beyan eder. Kendisini güvercin olarak gösterirken, ihanetçileri karakuş ve baykuş; halkının koruyucu yiğitlerini laçın ve sevdiği yarini sungur, hanı da yırtıcı kartal olarak bilmecesinde ortaya koyar.

Kızın sorduğu bilmecedeki kartal, Abılay handır. Kalmak kızı onu sadece yırtıcı bir kuş olarak tasvir etmez. Abılay Han, yem için kendi halinde yaşayan ormandaki canlıları kıran, ormanda tozu dumana katan, ormandaki canlılara kan ağlatan bir zalim olarak tanıtılır.

Kızın bilmecesinde sorduğu “Hangi kuş daha yiğittir” sorusunu hanın tebaasından kimse çözemez. Kızın öne sürdüğu yarışma şartları konusunda şair, Abılay’ın yanındaki yiğitlerin sadece asılsız yere kendini beğenmeleriyle ünlendiklerini, oysa gerçekte akılsız, cahil kişiler olduklarını açık bir şekilde gözler önüne serer. Onların içinden aslında ne avcılıktan anlayan ne de zekasıyla beğeni toplayan bir kişi dahi çıkmaz. Poemada Abılay Han da askerleriyle aynı mizaçta tasvir edilir; zira zirve başındaki yazmayı hiç kimse vuramayınca, Abılay Han, kıza ikinci şartının gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şart olmaması için uyarıda bulunur; yani kızın koyacağı ikinci şartı gerçekleştirememekten korkar. Bu bölümde Abılay Han kendinden emin değildir, şartı gerçekleştirme konusunda cesaret gösteremez. Säken onları yem avlamak için yığılmış cahil yırtıcılar olarak nitelendirir. Buradan

hareketle, Säken'in poemasını hanlık dönemini ve hanlık devrinin zorbalıklarını gözler önüne sermek için kurguladığını söylemek mümkündür.

Kökşetaw Poemasında Abılay Han ve ordusu şair tarafından devamlı surette tenkit edilirken, hikâyedeki Adak adlı kahraman, kızı içinde bulunduğu esaret tuzağından kurtaran halk vekili olarak tanıtılır. Hikâyenin sonunda yiğit Adak, kızın bütün şartlarını yerine getirir, Kalmak kızı onun payına düşer; fakat Adak kıza izin verir ve onu yurduna geri gönderir. Şair burada okuyucuya, adaletin, zekanın her zaman zorbalığı yeneceği fikrini vermeye çalışır. Adak, hem zekiliği hem de adilliği açısından şair tarafından idealize edilir. Adak, kıza sahip olmak için yapılan yarışmaya başlangıçta katılmaz; çünkü o kıza sahip olmak için birbirleriyle tartışan kaba saba askerlerden çok farklıdır. Arkadaşlarının ısrarlarına rağmen, bahaneler bularak bu yarışmadan uzak durur. Ne zaman ki kız bilmecesini sorar, Adak o zaman kızın sırrını çözüp onu yurduna geri göndermek için yarışa katılmaya karar verir. Kızın bilmecesini çözmeden önce, hana kızın hürriyeti konusunda şart koşması, bunu ispatlamaktadır.

Yiğit Adak da Abılay Hanın işlerine tenkitçi bir gözle bakar. Adak, kızın bilmecesindeki kendi halinde yaşayan hayvanlara saldıran kartalın han olduğunu çözer ve :

“Cazıqsız qalmaqpenen cawlasamız,

Ayanbay añşa qırıp awlasamız.

Qalmaq ta el özimizdey degen bolsa –

Teñgermey boyımızğa dawlasamız.” der. Ayrıca burada halkların dostluğu fikrini de okuyucuya vermeye çalışır.

Poema okunup bitirildiğinde, Säken'in asıl amacının Kökşetaw tabiatını terennüm etmek olduğu anlaşılır. O, poemada her ne kadar pek çok vakıya değinmişse de Kökşetaw'ın tabiat zenginliğiyle, gölünün, dağının etkileyici görünüşlerini poemada terennüm eder.

Kökşetaw Poeması, Säken'in doğduğu yerin tabiatını ayrı bir zevkle dile getirdiği eseridir. Bilhassa Kökşe'nin dağı ile ayna gibi dupduru gölü ustalıklı ortaya koyulur. Aşağıdaki iki dördlük, şairin bu tabiatı ne kadar büyük bir ustalıklı tasvir ettiğini göstermektedir:

“Cartastıñ bir cağı şıñ, bir cağı suw...
Taw işi qalıñ orman, cap-casıl nuw.
Orman da, taw da, köl de, erteli keş,
Sıbırlap, sıñqıladağan bäre de duw-duw.

Altın kün, kumis suwğa nurın bürkip,
Sağımnen kökke uşadı torğınday buw,
Sızıltıp ädemi änin sıñqıldatıp,
Ertedi balapanın kölde eki aqquw.”

Milliyetçi şair:

Awası dertke dawa Kökşetawdı
Molda aytqan mıñ “ucmaqqa” balamaymın.
Ucmağın Kökşetawmen qatar qoysa,
“Ucmaqı” aqı berse qalamaymın,- diye yazmıştır.

Aktarması:

Havası derde deva Kökşetaw'ı
Mollanın anlattığı bin cennete eş tutmam.

Cennetini K k setaw ile eşit tutsa,
Cenneti mükafat olarak verse istemem.

Şairin doğum yerine duyduğu bu derin sevgi, K k setaw Poeması'nın doğmasında etkili olmuştur.

Poema realist bir tarzda yazılmıştır. Şair, 1925'te başladığı eserini 1928 yılı tamamlamıştır. Eser, 1935 yılında Kazak Türkçesi'nden Rusça'ya tercüme edilmiştir.³

³ Bu bölüm yazılırken QIYRABAYEV Serik'in; "K k setaw Poeması" S ken Seyfullin  miri men Tvor estvoliq Colı,(s.298-322, Almatı 1974) adlı eserden aktarma yapılmıştır.

I. BÖLÜM: METİN VE AKTARMA

KÖKŞETAW

(dastan)

1. Arqanıñ kerbez suluw Kökşetawı,
2. Damılsız suluw betin cuwğan cawın.
3. Can-caqtan erteli-keş bulttar kelip,
4. Cüredi bilip ketip esen-sawın.

5. Seksen köl Kökşetawdıñ sayasında,
6. Ärqaysı altın kese ayasında,
7. Awası dertke dawa, cupar iysi,
8. Kökirek qanşa cutsa, toyasıñ ba?

9. Irğalğan kökke boylap qarağayı,
10. Qasında kök celekti äppaq qayıñ,
11. Cibektey celmen şarpıp töñirekti,
12. Balqıtıp mas qıladı iyis mayı.

13. Qarağay biyik şıñdı qıyalağan,
14. Eş adam onı barıp qıya almağan,
15. Şañqıldap taw cañğırtıp, şıñğa qonıp,
16. Calğız-aq kök qarşığa uyalağan.

17. Basına atsañ-dağı oğıñ cetpes.
18. Kökpenkök şıñ basınan munar ketpes,
19. Bir cutsañ Kökşetawdıñ cuparınan
20. Ölgense kökiregiñnen qumar ketpes.

21. Sarı altın Kökşetawdıñ erte-keşi,
22. Taw men kün süyiskendey erkelesip,
23. Suwretti şeciresi ötken küñniñ,
24. Silekey ağızadı ertegisi.

KÖKŞETAW⁴

(Destan)

(1-2) Arka'nın mağrur güzel Kökşetaw'ı, onun güzel yüzünü yağmur durmadan yıkamış. (3-4) Sabah akşam dört bir yandan bulutlar gelip, onun sağ salim olduğunu öğrenip gider.

(5-6) Kökşetaw'ın gölgesinde, her biri altın kâse olan seksen göl var. (7-8) Havası derde deva, mis kokusunu göğüs ne kadar içine çekse de doyar mısın?

(9-10) Onun çam ağacı göğe doğru uzanıp salınmış; onun yanında yeşil yazmalı apak kayın... (11-12) Mis kokusu, ipek gibi yelle etrafı kaplayıp, keyif verip sarhoş eder .

(13-14) Çam ağaçları, yüksek zirveyi yanlamasına doldurmuş, hiçbir insan gidip onları kesememiş. (15-16) Sadece bir boz şahin, şank şank sesiyle dağı yankılatıp, zirveye konup yuva yapmış.

(17-18) Onun başına atsan bile okun ulaşmaz, masmavi zirvesinden sis gitmez. (19-20) Kökşetaw'ın mis kokusunu bir kez içine çeksen, ölünceye kadar çekme arzusu gönlünden gitmez.

(21-22) Kökşetaw'ın sabahı da akşamı da sarı altındır; dağ ile güneş karşılıklı naz edip sevişmiş gibidir. (23-24) Geçmiş günlerinin tarihi ve masalları ağzının suyunu akıtır.

⁴Kökşetaw: Kuzey Kazakistanda tabii güzellikleri ile meşhur olan Buwrabay bölgesindeki bir dağ. (Aktaranın notu)

25. Talay sır ertegini el aytadı,
26. Izıñdap tawdan soqqan cel aytadı.
27. Sırlasıp sıbırlasqan capıraqtar
28. Kündiz-tün küñirengen köl aytadı.

29. Tolğanıp tömen qarap şal aytadı,
30. Tamsanıp-tañırqanıp bala aytadı.
31. Taw-tastı tuncırağan küwä qılıp,
32. Ot-bası, qatın-qalaş – bəri aytadı.

33. Ertegi bolmasa da xatta qalğan,
34. Awzında şecireniñ qartta qalğan.
35. Qartardıñ bayan qılğan äñgimesin
36. Esitken keyingiler cattap alğan.

Ceke Batır

37. Bolıptı bayağıda Ceke batır...
38. Taw bağıp catadı eken tigip şatır.
39. Bir küni qarawılda qalğıp ketip,
40. Sol batır⁵ bügingeşe uyıqtap catır.

41. Sol batır osı küni ülken bir taw,
42. Köz cumğan kökke qarap sırı ülken taw.
43. “Uyqtağan batır” deydi tawdıñ atın,
44. Adamşa kölbep catqan qırı ülken taw.

⁵ Uyıqtağan batır (spyaşçıy rıtsar') degen cota bar.

(25-26) Nice sırlı masalı halk anlatır, uğuldayarak dağdan esen yel anlatır. (27-28) Sırlarını paylaşıp fısıldaşan yapraklar, gece gündüz feryat eden göl anlatır.

(29-30) Derin düşünceye dalıp, başını eğerek ihtiyar adam anlatır, imrenip hayret ederek çocuk anlatır. (31-32) Hüzünlü dağı taşı şahit edip, ocak başı, kadın kız, hepsi anlatır.

(33-34) Masal yazılmamışsa da tarihin dilinde, ihtiyarda kalmış. (35-36) İhtiyarların anlattıkları hikâyeyi dinleyen sonraki nesil, ezberlemiş.

CEKE BATIR

(37) Geçmişte bir Ceke Batır⁶ varmış... (38) Çadır kurup dağı beklemiş. (39-40) Bu batır⁷ bir gün nöbetteyken uyuyakalmış ve bugüne kadar uyumaktadır.

(41-42) O batır bugün büyük bir dağdır, göğe bakarak gözlerini kapamış sırrı büyük bir dağdır. (43-44) Dağın adına “Uyuyan Batır” diyorlar; insan gibi boylu boyunca uzanmış sırtı büyük bir dağdır.

⁶Batır: Bahadır, yiğit, kahraman.(A.N.)

⁷Uyuytağan Batır (Rusça: Spyaşçiy rıtsar) “Uyuyan Bahadır” adlı bir sırt vardır. (Orijinal metindeki dipnot)

45. Batırdıñ qırıqqa tayaw kelgen cası,
46. Denesi biyik cota, tawday bası,
47. Saqalı tösin capqan, qır murındı,
48. Kiyüwli basta catır duwlıǵası.

Buwrabay

49. Taǵı bir aqbas buwra – emes atan,
50. Cüripti Kökşetawdı qılıp Otan.
51. Munı da “közi körgen” qart aytadı,
52. Tıñdaǵan älewmetke alqa-qotan.

53. Taǵı eken canǵa ustatpay cürgen qaşıp,
54. Kürkirep turadı eken köbik şaşıp,
55. Bir köldi meken qılıp künde kelip,
56. Suw işip ketedi eken alşañ basıp.

57. Düniyede ärbir bölek cerdiñ atı,
58. Sebeppen qoyǵan bäri eldiñ atı;
59. Buwrabay atanıptı sodan beri
60. Aq buwra meken qılǵan köldiñ atı.

61. Möp-möldir Buwrabaydıñ suwı kümis,
62. Körgende şarşaǵan can alar tınıs.
63. Minbelep qorşalaǵan şımıldıqtay,
64. Qaraǵay, qayıñ menen qalıñ cınıs.

(45-46-47-48) Bahadırın yaşı kırka dayanmış, bedeni yüksek bir sırt, başı dağ gibidir; sakalı göğsünü örtmüş, burnu incedir, başında tolgası giyilmiş olarak duruyor.

BUWRABAY

(49-50) Yine, atan⁸ olmayan bir akbaşlı buğra Kökşetaw'ı vatan yapıp yaşamış. (51-52) Bunu da, halka şeklinde oturarak dinleyen kalabalığa "gözleriyle görmüş" bir ihtiyar anlatıyor.

(53-54) Ayrıca kimseye yakalanmadan kaçarmış, köpük püskürüp, gürler dururmuş. (55-56) Her gün gelerek bir gölü mekân edinmiş, su içip, sallana sallana yürürmüş.

(57-58) Dünyada her bir farklı yerin adı, bütün ülkelerin adı bir sebeple koyulmuş. (59-60) O günden itibaren, ak buğranın mekân edindiği gölün adı Buwrabay olarak adlandırılmış.

(61-62) Buwrabay'ın gümüş suyu dupdurudur, yorulan insan gördüğünde dinlenir. (63-64) Çam ağacı ve kayın ağaçlarından meydana gelen sık orman, perde gibi üst üste binercesine kuşatmış.

⁸ Atan: Kısırlaştırılmış erkek deve. (A.N.)

65. Aq köbik köpiredi kumis suwdan,
66. San suluw sol köbikpen betin cuwğan;
67. Köl bası birde tınış, birde uw-şuw,
68. Äñgime sansız sırlı ertek tuwğan.

69. Aq buwra köp cıl tawdı qılğan meken,
70. “Bir ülken is bolarda sezedi eken”.
71. Ol isti elge aytqanday mañaydağı,
72. Baqsıday tawdı azınap kezedi eken...

73. Şabısıp birin-biri el quwar bolsa,
74. Ne ölmek, ne bir batır tuwar bolsa,
75. Nemese bir apatqa el uşırıp,
76. Käri-cas betin caspen cuwar bolsa.

77. Baqsıday buwra azınap cüredi eken,
78. Mal şuwlap, itter ulıp üredi eken.
79. Qalıñ el mañaydağı qurban şalıp,
80. Qulaqtı aldağı iske türedi eken.

81. Qara bult tawdı tönip basadı eken,
82. Kürkirep cerge zarın şaşadı eken.
83. Aspannan qıp-qızıl ot cerge şaşıp,
84. Tawdağı añ pana tappay sasadı eken.

85. Bilgen soñ buwranıñ bul qasiyetin,
86. Ülkenniñ kişi tıñdap ösiyetin.
87. Tünerip tawlı bulttay kürildegen
88. Buwrağa bolmaptı endi curt tiyetin.

(65-66) Gümüş sudan ak köpük köpürür; o köpükle nice güzel yüzünü yıkamış. (67-68) Gölün başı kâh sessiz kâh gürültülüdür; hikâye ve nice gizemli masal doğmuş.

(69-70) Ak buğra, dağı nice yıl mesken edinmiş, “büyük bir iş olacağı zaman önceden sezermiş”. (71-72) O işi etraftaki halka anlatacaktı gibi, dağda baksı misali böğüre böğüre gezermiş.

(73-74-75-76) Millet çarpışıp biri diğerini yurdundan kovacağı zaman, ya öleceği ya bir kahraman doğacağı zaman, veya halk bir felâkete uğrayıp, gençlerin ve ihtiyarların yüzünü gözyaşıyla yıkayacağı zaman.

(77-78) Buğra baksı gibi böğüre böğüre gezermiş, hayvanlar büyük bir gürültü yapıp, köpekler ulurmuş. (79-80) Civardaki kalabalık halk kurban kesip, ileride olacak işe kulak verirmiş.

(81-82) Kara bulutlar dağın üzerini kaplamış, gürleyip, yere derdini dökmüş. (83-84) Gökyüzünden yere kıpkızıl ateş saçılıp, dağdaki hayvanlar saklanacak yer bulamayıp şaşırılmış.

(85-86-87-88) Buğranın bu kutsal özelliğini bilince, küçük büyüğün nasihatini dinleyip artık halk, dağlı bulutlar gibi yağmak için hazırlanıp gürleyen buğraya dokunmaz olmuş.

89. Balası Abılaydıñ Qasım töre,
 90. Casınan sotqarlıǵı basım töre,
 91. Bir küni taw işinde kele catti
 92. Özindey bir top cigit qasında ere.
93. Bäriniñ asınǵanı qaruw-caraq,
 94. Soqtıqqan öñkey sotqar calaq-calaq.
 95. Nayzamen neşe türli at üstinde
 96. Oyun ğıp kele catqan köldi canap.
97. Tastardı, aǵaştardı qılıp qaraq,
 98. Isqırtıp kele catqan ötkir sadaq.
 99. Buwranı Qasım töre söz qılıptı,
 100. Kez kelse, atpaq bolıp tösten qadap.
101. Qasım xan tuwǵannan-aq qanǵa qumar,
 102. Dirildep ölip kütken canǵa qumar.
 103. Anadan qan uwıstap tuwǵan mundar,
 104. Qan urttap cürse-daǵı köñli tınar.
105. Sol kezde şıǵa kepti aqbas buwra,
 106. Cap-calbır üstin basqan äppaq şuwda.
 107. Qasım xan tura qalıp aq buwranı,
 108. Şirenip atıp saptı naqtap tuwra.
109. Ökirip aqbas buwra köbik şaşıp,
 110. Şıyqıldap tisin qayrap, awzın aşıp,
 111. Qasımdı bir aynalıp buwra-qotan,
 112. Qan aǵıp ketken tuwlap tawdan asıp.

(89-90) Abılay'ın⁹ oğlu Kasım Sultandır, yaramazlığı küçüklükten ağır basan sultandır. (91-92) Bir gün, yanında kendisi gibi bir gurup delikanlı ile dağların arasından geldi.

(93-94) Hepsinin kuşandığı silahtır, bütün yaramazlar sataşacak bir şey bulmak için etrafa bakınıyormuş. (95-96) At sırtında, mızrakla kaç türlü oyunlar yaparak, göl kıyısınca geliyorlarmış.

(97-98) Taşları, ağaçları hedef yapıp, keskin yayı vınlatarak geliyorlarmış. (99-100) Kasım Sultan buğradan bahsetmiş; rastlarsa göğsünden nişan alıp vurmak niyetindeymiş.

(101-102) Kasım Han doğduğundan beri kana düşkündür, titreyip ölüm bekleyen cana düşkündür. (103-104) Anadan kan avuçlayıp doğan alçak, kan içerse gönlü huzur bulur.

(105-106) O sırada ak başlı buğra çıkagelmiş; salkım saçak apak tüyler üzerini örtmüş. (107-108) Kasım Han durup gerilerek, ak buğrayı tam hedeflediği yerden vurdu.

(109-110-111-112) Ak başlı buğra böğürüp, ağzını açarak köpükler saçıp, gıcırdatarak dişini bileyip, Kasım'ın etrafında daire çizerek dönmüş, kanı şahlanarak akıp, dağdan aşmış.

⁹ Abılay Han (1711-1781): Büyük Kazak Hanı. (A.N.)

113. Baqsıday sarnap buwra tawdı kezgen,

114. Küñirenip mekeninen endi bezgen.

115. El estip xan ulınıñ bul cumısın

116. Zor iske uşırarın bări sezgen.

117. Coq bolıp aqbas buwra köp kün ötken,

118. (Qasımniñ qan qolınan qaza cetken.)

119. Bir küni tawday bolıp şögip catqan

120. Buwranı “köredi” curt ötken, ketken.

121. Qubılağa basın berip şögip catqan,

122. Kök munar qalıñ oyğa şomıp catqan,

123. Aq buwra qabaqtarın qars cawıp,

124. Qozğalmay mäñgi catıp tas bop qatqan.

125. Aq buwra tawdıñ tağı tüyesi dep,

126. O-dağı qasiyetti bir iyesi dep,

127. Tuqımı sotqar xannıñ oñbağanı,

128. Curt aytad “sol tüyeniñ kiyesi” dep.

129. Bul iske Buwrabaydıñ köli küwä,

130. Qasımniñ qalğan curtı, köñil küwä,

131. Buwraşa şögip catqan munar taw men

132. Iziñdap tawdıñ soqqan celi küwä...

Oqcetpes

133. Kök torğın Kökşetawdı munar basqan,

134. Bastarı kökke boylap bulttan asqan.

135. Bir şıñ bar eteginde tip-tik nayza

136. Adamzat casağanday quyğan tastan.

(113-114) Buğra, bahşı gibi inleyip böğürüp, dağda gezmiş, üzülüp artık meskeninden bezmiş. (115-116) Millet, han oğlunun bu işini duyup, hepsi de büyük bir felâkete uğrayacağını hissetmiş.

(117-118) Ak baş buğra kaybolup, aradan günler geçmiş, (ölüm ona Kasım'ın kanlı elinden gelmiş). (119-120) Bir gün dağ gibi çöken buğrayı, gelip geçen halk "görür".

(121-122-123-124) Ak buğra, başını kibleye doğru uzatıp çökmüş, gri sis gibi derin düşünceye dalmış, çok üzülüp, kıpırdamadan sonsuza kadar yatıp taş olmuş.

(125-126-127-128) Halk, ak buğra dağın devesi diye, o da kutsal bir sahibi diye, yaramaz hanın soyunun hep felâkete uğraması, "o devenin kutsallığındandır" demiş.

(129-130-131-132) Bu işe Buwrabay'ın gölü şahit, Kasım'ın geride kalan halkı, gönül şahit, buğra gibi çökmüş yatan sisli dağ ile dağın uğuldayarak esen yeli şahit.

OQCETPES¹⁰

(133-134) Kökşetaw'ı mavi ipek gibi sis kaplamış, tepesi göğe uzanıp bulutları aşmış. (135-136) Eteğinde, insanoğlu dökme taştan yapmış gibi, dimdik mızrak misali bir zirve var.

¹⁰ Oqcetpes: Kazakistan'da Kökşetaw yakınındaki bir dağ. (A.N.)

137. Süp-süyir beyne nayza şıñ, quz, biyik,

138. Töbesi keyde turar bultqa tiyip.

139. Qarasañ eteginen şıñ basına,

140. Taqıyañ cerge tüser turğan kiyip.

141. Tip-tik şıñ kökke qaray ketken boylap,

142. Turğanday tawsılmaytın bir oy oylap.

143. Calğız-aq şıñ basında noqattay bop,

144. Quyqılıcıp qalıqtaydı bürkiti oynap.

145. Basına atsañ-dağı oğıñ cetpes,

146. İyilip eşbir tawğa täcim etpes,

147. Sol şıñğa can şıqpağan uya salıp,

148. Şañqıldap qarşığa men bürkit ketpes.

149. Osı şıñ Buwrabaydıñ cağasında,

150. Künbatıs tawğa kirgen sağasında

151. Orta cüz xan Abılay zamanında,

152. Aytarlıq bir is boptı tağı osında...

153. Ertegi tolıp catır ötken-ketken,

154. Ötirik-şındı äñgime bizge cetken.

155. Äytewir ırası sol: Kökşetawdı,

156. El şapqış xan Abılay meken etken.

157. Birewler batır men biy, xandı maqtap,

158. Burınğı nadan, şirik zañdı maqtap,

159. Sarnaydı, cır qıladı sözün sırlap,

160. Baqıday cın şaqırğan sandıraqtap.

(137-138) Sipsivri mızrak gibi zirve, uçurum ve yüksek; bazen tepesi bulutlara değer. (139-140) Eteğinden zirvenin başına baktığında, giydiğin başlık yere düşer.

(141-142) Dimdik zirve göğe doğru uzanmış; sonu gelmez bir düşünceye dalmış halde. (143-144) Zirvevin tepesinde, sadece kartalı nokta gibi olup, oynayıp öterek süzülüyor.

(145-146) Atsan bile, okun tepesine ulaşmaz; eğilip hiçbir dağa tazim etmez. (147-148) Şahin ile kartal şank şank ederek, insanoğlunun çıkmadığı o zirveye yuva yapıp, gitmez.

(149-150) Bu zirve Buwrabay'ın kıyısında, dağın batı tarafındadır. (151-152) Orta Cüz hanı Abılay döneminde, yine burada çok ilginç bir olay yaşanmış.

(153-154) Gelmiş geçmiş masallar çoktur; gerçek yalan hikâyeler bize ulaşmış. (155-156) Kısaca doğrusu şudur ki, Kökşetaw'ı istilacı Abılay Han mesken edinmiş.

(157-158-159-160) Kimileri bahadır ile biy¹¹, hanı övüp, eski cahil, çürük kanunu övüp, cin çağırın baksı gibi sayıklayıp, sözlerini şiir hâlinde süsleyip, durmadan okuyor.

¹¹ Biy: Örfî Kazak hukukunu çok iyi bilen ve çevresinde itibarlı olan kimse, hâkim. (A.N.)

161. Tartınbay qan tökkendi batır degen,
 162. “Bir özi cüz kisige tatır” degen.
 163. Zıyansız momındardı şaruwa baqqan,
 164. “Qolınan tük kelmeytin qatın” degen.
165. “Xan” degen cerge tamğan qanğa qumar,
 166. Dirildep ölim kütken canğa qumar;
 167. Cazıqsız beypil catqan eldi şawıp,
 168. Tıypıl ğıp cer küñirentken dañğa qumar.
169. “Biy” degen söz quwğandar aram tamaq
 170. Bäseke bir-birinen alğan sabaq;
 171. El cayın tereñ oylap pişe almağan,
 172. Söz bitken qıymılımen qas pen qabaq.
173. Köp tıñdap, köp tekserdim osındaydı,
 174. Maqtarlıq qılıq, minez tabılmaydı.
 175. Oquwşı oqıp özi bağa berer
 176. Öleñge qostım men de Abılaydı.
177. Abılay orda qılğan Kökşe tawın,
 178. “Awdarğan qonısınan talay cawın”,
 179. Bir cılı, cazdıgüni, qalmaq elin
 180. Şappaq bop qol cıyıptı aytıp sawın.
181. Qazaq pen qalmaq körşi zaman bolğan,
 182. Cılı coq şabısuwdan aman bolğan;
 183. Qara küş sotqarlıqpen el bastağan,
 184. Eki el de añ tärizdi nadan bolğan.

(161-162) Çekinmeden kan dökene bahadır demiş, “Tek başına yüz kişiye denktir” demiş. (163-164) Günlük işleriyle uğraşan zararsız, uysal kişilere “ elinden bir şey gelmeyen kadın” demiş.

(165-166-167-168) “Han” denilen yere damlayan kana düşkündür, titreyerek ölüm bekleyen cana düşkündür, günahsız, kendi halinde yaşayan millete saldırıp, yurdu yerle bir edip inleten şana düşkündür.

(169-170) “Biy” denilen dedikodu peşinde olan tembellerdir, birbirlerinden aldıkları ders, rekabettir. (171-172) Bir kaş göz hareketiyle söz bitmiş, milletin ahvalini derinlemesine düşünüp değerlendirememiş.

(173-174) Böylesini çok dinleyip, çok denetledim, övmeye değer davranış, kişilik bulunmuyor. (175-176) Okuyucu okuyup kendisi değer biçecek, ben de Abılay’ı şiirime konu ettim.

(177-178) Abılay Kökşetaw’ı ordugâh yapmış, “nice düşmanını meskeninden göç ettirmiş”. (179-180) Bir yıl, bir yaz gününde Kalmak yurduna saldırmak için haber salıp, orduyu toplamış.

(181-182) Geçmişte Kazaklar ile Kalmaklar komşu olarak yaşamışlar; ikisinin savaşmadığı yıl olmamıştır. (183-184) Kaba kuvvet ve zorbalıkla halkı yöneten her iki millet de av hayvanı gibi cahil kalmış.

185. Cöneldi xanniñ qolı cınşa şubay;
 186. Egey tös, mingenderi ıǵay, sıǵay.
 187. Tınış elge batırsınıp şerüw tartıp,
 188. Lek-lek bop qosındasıp iñǵay sıbay.

189. Saylanıp şıqqan irik öñkey kegey;
 190. Saylasıp mingenderi ilǵıy egey.
 191. Asınıp caraqtarın quntıyısıp,
 192. Attarın tuqırtadı, şirep şegey.

193. Şubırıp xanniñ qolı cürip ketti,
 194. Cılıday qan urttawǵa barıp betti.
 195. Col cürip birneşe kün şerüw tartıp,
 196. Qalmaqqa beybit catqan kelip cetti.

197. Atınıñ quyrıǵı men calın tüyip
 198. Bäreni de köylekterin sırttan kiyip,
 199. Qalmaqtıñ ordasına ürpek basta
 200. Kök nayza, dabıl qaǵıp, qaldı tiyip.

201. At qoydı qalıñ äsker andaǵaylap,
 202. Dürsili cer qozǵaltıp “Abılaylap”.
 203. Tınış catqan qalmaq eli qas qaqqanşa
 204. Uw-şuw bop şañ astında qaldı oybaylap.

205. Birewler ısqırtadı sadaqtı atıp,
 206. Birewler qandı qancar calaqtatıp,
 207. Birewler nayza menen cas balanı,
 208. İlip ap köteredi salaqtatıp...

(185-186) Bindikleri geniş gövdeli, biçimli, seçkin atlar olan hanın ordusu, cinler gibi birbirinin peşi sıra dizilip yola çıktı. (187-188) Hepsi savaşçı olan askerler, huzur içindeki halka karşı sefere çıkıp, bölük bölük olup, toplu hâlde yola koyuldu.

(189-190-191-192) Seçip bindikleri seçme at olanlar hazırlanıp çıkmış; hepsi seçkin olanlar, silahlarını kuşanıp, derli toplu halde arkaya doğru gerilerek, dizginleri çekip, atlarının başlarını kaldıramayacak şekilde tutuyorlar.

(193-194) Hanın ordusu, ılık kan içmeye karar verip, kalabalık hâlde yola çıktı. (195-196) Sefere çıkıp, birkaç gün yol yürüyüp, barış içinde yaşayan Kalmaklara ulaştı.

(197-198-199-200) Atının kuyruğu ile yelesini düğümleyip, hepsi de gömleklerini sırtlarına geçirip, gök mızraklar ile daha şafak sökmeden Kalmakların ordugâhına davul çalarak gelip saldırdı.

(201-202) Kalabalık asker, “Abılay” narasını atarak, toynak seslerinin gürültüsü yeri göğü inletip, dört bir yandan akın edip saldırdı. (203-204) Sakin, gamsız Kalmaklar kaşla göz arasında, etrafı gürültüye verip, feryat figan edip toz altında kaldı.

(205-206-207-208) Kimisi ok atıp, oka ıslık çaldırıyor, kimisi kanlı hançerini sallayıp, kimisi mızrağı küçük bir çocuğa saplayıp, çocuğu sallandırıp havaya kaldırıyor.

209. Taptadı atpen basıp qalmaq elin,
 210. Qan köbik sorğalatıp attıñ terin.
 211. Olcalap qız, qatının atqa öñgerip,
 212. Bawızdap aldarında erkekterin.
213. Qasqırday ırıldaydı küşin bilip,
 214. Caradı cükti äyeldi işin tilip.
 215. Balasın qancarmenen tilersekten
 216. Bir suğıp keregege ketedi ilip.
217. Tağı da qandı qancar calaqtatıp,
 218. Közderin cın soqqanday alaqtatıp,
 219. Kez kelse kek saqtar er basın kesip,
 220. Baylaydı qancığağa salaqtatıp...
221. Äyeldiñ suluwı men casın saylap,
 222. Qosaqtap bir-birine şaşın baylap,
 223. “Olcalap” qoyşa qağıp, qan-qan bolıp
 224. “Batırlar”şıqtı qayta toptap aydap...
225. Cas bala, kempir-şaldı borday basıp;
 226. Attarın entelele borbaylasıp.
 227. Aydalğan mal-mülük pen cas äyelder,
 228. “Bawırım”dap... şuwlasadı oybaylasıp.
229. Xan qayttı qanğa batıp, eldi şawıp,
 230. Şubırtıp el küñirentip, “olca tawıp”.
 231. “Osınday şaba bersem” deydi Abılay, -
 232. “Ketersiñ bälem qalmaq öziñ de awıp”.

(209-210-211-212) Erkeklerini önlerinde boğazlayıp, kızlarını ve kadınlarını ganimet olarak alıp atın terkisine atarak, atları kan ter içinde bırakarak, Kalmak yurdunu at toynakları altına alıp ezdi.

(213) Gücünü bilip kurt gibi hırlıyor. (214-215-216) Gebe kadının karnını kesip yarar, bebeğini hançeri ile bacağından bir sokup, keregeye¹² asıp gider.

(217-218-219-220) Gözlerini cin çarpmış gibi kocaman açıp, kanlı hançeri yine sallayıp, kin besleyecek bir yiğit denk gelirse başını kesip, terkiye bağlayıp sallandırıyorlar.

(221-222-223-224-225-226) "Bahadırlar" , kadının güzeli ile gencini seçerek, birbirlerine yaklaştırıp saçlarını bağlayarak, "ganimet olarak alıp" koyun gibi sürerek, çocukları, yaşlıları tebeşir gibi ezerek, atlarını kamçılıyıp hücum ettirerek, kan içinde dönüş yoluna çıktılar. (227-228) Mal mülkle götürülen genç kadınlar, "Kardeşim" diyerek feryat edip ağlaşıyorlar.

(229-230) Han yurda saldırıp, insanları ağlatarak, topluca sürüp "ganimetli" olup, çok kan döküp döndü. (231-232) Abılay: "Böyle saldırmaya devam edersem, kahrolası Kalmaklar kendiniz başka yere göç edip gidersiniz" diyor.

¹² Kerege: Otağın, keçe çadırın ağaçtan yapılmış, portatif yan duvarları. (A.N.)

233. Abılay bir cerge kep attan qondı,

234. Sol tusqa cıyıp aldı qalıñ qoldı.

235. Erüwlep, celpinisip qalıñ äsker

236. Güwildep moşadı bir ülken condı.

237. Abılay batırların aldı cıyıp,

238. Üleske olcaların saldı cıyıp,

239. Sol cerde bir suluwğa talas boldı:

240. Bere almay birewine biri qıyıp.

241. Qamalap sol suluwğa qarasıptı,

242. Bären de “men alam” dep talasıptı.

243. Colına tutas baylap mal men mülkin,

244. Suluwdı bir birinen qalasıptı.

245. Suluwdı öz közimen körmegen soñ,

246. Körkine körip bağa bermegen soñ,

247. Suluw dep curt aytadı men bilmeymin,

248. Qasına Abılaydıñ ermegen soñ.

249. Qalmaqtı şawıp-şanşıp qaytuşılar,

250. Bolmasın bul suluwğa qaytıp qumar?

251. Sol qızdıñ körkemdigin ayta almaydı,

252. Bul isti dämdeñdirip aytuwşılar.

253. Sol qızdıñ on cetige kelgen cası,

254. Oralğan aş beline qolañ şaşı.

255. Qap-qara qarlığaştıñ qanatınday

256. İyilgen aq mañdayda eki qası.

(233-234) Abılay bir yere gelip mola verdi; orada kalabalık ordusunu yanına topladı. (235-236) Kalabalık ordu, dinlenip, nefes alıp, bir büyük tepede gürültü içinde toplandı.

(237-238) Abılay bahadırlarını topladı, ganimetleri üleştirmek için ortaya yığdırdı. (239-240) Orada, biri diğerine vermeye kıyamayıp, güzel bir kız için tartışma çıktı.

(241-242) Etrafını sararak o güzele bakmışlar, hepsi de “ ben alacağım” diye tartışmışlar. (243-244) Tüm varını yoğunu uğruna feda edeceğini söyleyip, güzeli birbirlerinden istemişler.

(245-246-247-248) O güzeli kendi gözlerimle görmediğim için, görüp güzelliğine bir değer biçmediğim için, Abılay’ın yanında gitmediğim için, halk güzel olduğunu söylüyor ben bilmiyorum.

(249-250) Kalmakları darmadağın edip dönenler, bu güzeli nasıl da arzulamasın? (251-252) Bu olayı allayıp pullayıp anlatanlar, o kızın güzelliğini anlatıp bitiremiyorlar.

(253-254) Bu kız on yedi yaşına girmiş, kalın saçı ince beline dolanmış. (255-256) Ak alnında iki kaşı, kapkara kırlangıç kanadı gibi eğilmiş.

257. Aş beli kök şıbıqtay solqıldaydı,
258. Qolañ şaş beyne cibek tolqındaydı.
259. Batırlar sol suluwğa salıstırğan –
260. Calğız-aq aspandağı Kün men Aydı.

261. Qıyısqañ burın talay san-sıypattı;
262. Suluwdı bir birine qıyısaptı.
263. Cawlasıp bir qız üşin qalıñ äsker
264. Duwlasıp, keñ dalağa sıyısaptı.

265. Suñqardıñ balasında torğa tüsken
266. Qulannıñ qulınıday orğa tüsken;
267. Tutqın qız cawlarına cawtañdaydı,
268. Kiyiktiñ lağında qolğa tüsken.

269. Sözbenen birin-biri ceñise almay,
270. Cawlasıp intımaqqa kelise almay;
271. Attandı qalıñ äsker gücildesip,
272. Suluwdı bir-birine berise almay.

273. Cetkenşe sonımenen Kökşetawğa,
274. Alalmay bir birinen surap sawğa.
275. Qalıñ qol Buwrabaydıñ sağasına
276. Kep qondı, bitim qılmaq talas dawğa.

277. Tübektey aynala taw – berik qorğan,
278. Qaptağan taw men tastı qap-qara orman,
279. Buwrabay cağasında Oqçetpes şıñ;
280. Cağalay sol cerge kep äsker qonğan.

(257-258) Nazik beli yeşil fidan gibi salınıyor, gür saçları ipek gibi dalgalanıyor. (259-260) Bahadırlar, o güzeli yalnızca gökteki ay ve güneş ile karşılaştırmışlar.

(261-262) Önceleri nice ganimeti kıskanmadan verenler, güzeli birbirlerine vermeye kıyamamış. (263-264) Kalabalık asker, bir kız için birbirleriyle düşman olup, gürültüyle konuşup geniş bozkıra sığamamış.

(265-266-267-268) Sungurun tuzağa düşen yavrusu gibi, kulanın¹³ çukura düşen kulunu¹⁴ gibi, geyiğin yakalanan yavrusu gibi esir kız, düşmanlarına ürkek ürkek bakıyor.

(269-270-271-272) Kalabalık ordu, sözle birbirlerini yenemedi, düşman olup uzlaşmaya varamadan, güzeli birbirlerine veremedi gürültü içinde ata binip yola çıktı.

(273-274-275-276) Kalabalık ordu, Kökşetaw'a varıncaya kadar güzeli ganimetten pay olarak isteyip alamadan, bu anlaşmazlığı çözmek için, Buwrabay'ın döküldüğü yere gelip konakladı.

(277-278) Yarımada gibi dağın çevresi sağlam bir kaledir; sık orman dağı taşı kaplamış. (279-280) Oqçetpes zirvesi, Buwrabay kıyısındadır; askerler kıyı boyunca oraya gelip konaklamış.

¹³ Qulan:Katra benzeyen yabanî at. (A.N)

¹⁴ Qulun:Atın altı aya kadar olan yavrusu. (A.N.)

281. Tildesip taw men aspan süyisedi,
282. Sälem qıp bulttar basın iyisedi.
283. Qıyırdan kelgen qañğıp türli bulttar,
284. Bas qosıp taw tösinde tüyisedi.
285. Qalıñ qol şomılısıp kumis suwğa,
286. Özderin, attarın da şomıp cuwğan,
287. Tigisip şatırların tınıqqan soñ,
288. Talastı aynaldırdı ülken şuwğa.
289. Cawtañdap tutqın qızdar cawlarına,
290. Eleñdep qulaq salıp dawlarına;
291. Bände bop qasiretpen qarasadı
292. Matağan qol-ayaqta bawlarına.
293. Celbirep alqa-qotan şatırları;
294. Aytısıp suluw üşin catır bəri.
295. Abılay kök şalğınğa kilem tösep,
296. Ämirmen cıynap aldı batırların.
297. - Batırlar, bəriñizde olca tolıq,
298. Ämise oñ bolğay da bizdiñ corıq.
299. Cürmeñder camandasıp ökpe saqtap,
300. Sebebi olcadağı bir qız bolıp.
301. Bul talas tüsti meniñ qarawıma,
302. Qaytsem de könesiñder baylawıma.
303. Bəriñdi körip özi tañdaw qılsın,
304. Buyırdım “tutqın qızdıñ qalawına”.

(281-282) Dağ ile gökyüzü konuşup öpüşüyor, bulutlar selam verip başlarını eğiyorlar. (283-284) Uzaktan gelen çeşitli başı boş bulutlar, bir araya gelip, dağın tepesinde kenetleniyorlar.

(285-286) Kalabalık ordu, gümüş suya girip kendileri de yıkanmış, atlarını da sokup yıkamışlar. (287-288) Çadırlarını kurup dinlendikten sonra, anlaşmazlığı gürültülü bir kavgaya dönüştürmüşler.

(289-290-291-292) Esir kızlar düşmanlarına yalvaran gözlerle bakıp, düşmanlarının tartışmalarına merak ve endişeyle kulak verip, kul edilip, ellerine ayaklarına bağlanmış iplere üzüntüyle bakıyorlar.

(293-294) Halka şeklinde kurulmuş çadırlarının etekleri rüzgarda uçuşup, hepsi güzel kız için tartışıyorlar. (295-296) Abılay yeşil çimene halı serip, bahadırlarını emir vererek yanına topladı.

(297-298) - Bahadırlar, hepinizde de ganimet tamdır, dilerim ki bizim seferimiz daima başarılı olsun. (299-300) Ganimetler arasındaki bir kız sebebiyle birbirinizle küsüşüp, birbirinizi kötülemeyin.

(301-302) Anlaşılan o ki, bu kavgaya artık ben bakacağım, ne yapsam da kararına boyun eğeceksiniz. (303-304) Hepinizi görüp kendi seçsin, kararı “esir kızın isteğine” bıraktım.

305. Batırlar türegeldi “aldıyarlap”,
306. Tizilip tutqın qızğa boldı barmaq.
307. Tutqın qız kimdi tañdap qalaw qılsa,
308. Suluwdı qatın qılıp sol boldı almaq.
309. Ciberdi qızğa Abılay “barıp kel” dep,
310. “Nemese öz aldıma alıp kel” dep.
311. “Birewin batırlardıñ tañdaw qılar,
312. Uqtırıp qulağına salıp kel” dep.
313. Batırlar talas sözdi qoyıp endi,
314. Turıstı täwekelge buwıp belidi.
315. Cibergen Abılaydıñ cigitteri
316. Ortağa tutqın qızdı alıp keldi.
317. Aşañ cüz aq şabaqtap atqan tañday,
318. Aş beli kök şıbıqşa mayısqanday.
319. Üzilgen qızğaldaqtay öñi solğın,
320. Qabırğañ körseñ ayap qayısqanday.
321. Sekildi qolğa tüsken bala kiyik,
322. Mergenniñ älsiretken oğı tiyip.
323. Küyik pen qasiretin casıra almay,
324. Kep turdı xan aldına basın iyip.
325. Tomsarıp suluw turdı basın iyip,
326. Ceñil me cas basına kelgen küyik.
327. Qalmaqtıñ alaқandap qanın işken,
328. Qalayşa qatın bolsın cawın süyip?

(305-306) Bahadırlar “Emriniz olur hanımız” diyerek kalktılar, sıraya dizilip esir kıza gitmeye niyetlendiler. (307-308) Esir kız kimi seçip kimi isterse, güzelle o yiğit evlenecekti.

(309-310-311-312) Abılay kıza, yiğitlerini “Gidip gel veya huzuruma alıp gel; bahadırların birini seçecek, ona iyice anlat da gel” diyerek gönderdi.

(313-314) Bahadırlar artık tartışmayı kesip, işi olurlarına bırakıp bekletiler. (315-316) Abılay’ın gönderdiği yiğitler, esir kıızı ortaya getirdiler.

(317-318) Zayıf beyaz yüzü aydınlanarak atan tan gibi, ince beli yeşil fidanca salınır gibi. (319-320) Koparılmış lale gibi rengi solgun, görersen için acıyıp parçalanır gibi olur.

(321-322-323-324) Avcının kuvvetten kesen oku saplanarak yakalanan yavru geyik gibi, kahırla üzüntüsünü gizleyemedi, başını eğip hanın huzuruna gelip durdu.

(325-326) Güzel, başını eğip üzgün üzgün durdu; şu genç yaşta karşılaştığı dert hafif miydi? (327-328) Kalmakların kanlarını avuçlaya avuçlaya için düşmanını sevip, ona nasıl yâr olsun?

329. Abılay tutqın qızğa saldı közin,
 330. Söyledi, ämir biylik aytqan sözün,
 331. “Carqınım, öñkey batır mına turğan,
 332. Qara da birine tiy tañdap öziñ.”
333. Batırlar turğan boymen qaldı qatıp,
 334. Qadalıp tutqın qızğa közben atıp.
 335. Tuwlaydı cürekteri dāyek qılmay,
 336. Tañdar dep suluw, şirkin, kimdi unatıp!
337. Bäriniñ cürekteri attay tuwlap,
 338. Cüzderi qubıladı öñi quwrap,
 339. Qalıñ qol tım-tırıs bop turdı qarap,
 340. Küledi köl men ğana orman şuwlap.
341. Qız ayttı: “quldıq, taqsır, töreñizge, -
 342. Tağdırdıñ salğan isin köremiz de,
 343. Adamdı cete bayqap sınamasaq,
 344. Bir körip tuwra bağa beremiz be?
345. Ya, taqsır, menen tañdaw suratsañız,
 346. Bul isti osılayşa unatsañız.
 347. Tañdayın töreñizge quldıq aytıp,
 348. Önerin batırlardıñ sınatsañız.
349. Tiyyin sadağı uşqır mergenine,
 350. Közimmen asqandığın körgenime.
 351. Baylanğan mına şıñnıñ qaq basına,
 352. Cawlıqtı atıp cığıp bergenine.” ...

(329-330-331-332) Abılay esir kıza göz gezdirdi, buyruğunu söyledi: “Cancağızım, şurada duranların hepsi birer bahadır, bak da kendin seçip birisine yâr ol.”

(333-334) Bahadırlar durdukları yerde hareketsiz kaldılar; gözlerini dikip esir kıza bakakaldılar. (335-336) Ah! Güzel kız kimi beğenip seçecek diye kalpleri sabırsızlıkla güm güm atıyor.

(337-338) Hepsinin yürekleri hızlı hızlı çarpıp, rengi atıp yüzleri değişiyor. (339-340) Kalabalık ordu çit çıkarmadan bakıyor, sadece göl ile orman gürültüyle gülüyor.

(341-342-343-344) Kız: “Hükümdarım, emriniz başımın üstüne, kaderde ne yazılmışsa göreceğiz de, ama insanı iyice inceleyip sınınamazsak, bir kez görmekle doğru değerlendirebilir miyiz?”

(345-346-347-348) Hükümdarım, seçimi bana bıraktıysanız, bu işin böyle olmasını istiyorsanız, bahadırların hünelerlerini sınatırsanız, hükmünüze boyun eğip sinayım.

(349-350-351-352) Yayı hedeften şaşmaz nişancı olanına, şu zirvenin tam tepesine bağlanan yazmayı atıp yere düşürenine, gözlerimle üstünlüğünü gördüğüme varayım.” dedi.

353. Abılay köndi qızdıñ tilegine,
 354. Sert boldı batırlardıñ bilegine.
 355. Etekten şıñ basına köz ciberip,
 356. Zor küdik kirdi ärkimniñ cüregine.
357. Qız şeşti oramalın belindegi, -
 358. Bir adam sert qıp bergen elindegi...
 359. Sağımday köz aldınan ağıp ötti,
 360. Cas ömir tuwıp ösken cerindegi.
361. Cibekpen şayı oramal kestelegen,
 362. Aynala cazuwı bar “este” degen,
 363. “Eger de aytqan sertten tayar bolsañ
 364. Meyliñ cırt, meyliñ örte, şeş te” degen.
365. Cumbaqtı cazuwlarğa qarap alıp,
 366. Tastadı xan aldına oramalıñ.
 367. Batırlar qozğalııp şapırlastı,
 368. Entelep xan men qızdı orap alıp.
369. Abılay türegeldi dawsın kernep,
 370. “Batırlar, bir qızıq sın keldi mine.
 371. Söyledi qulcaday bop qolın sermep.
 372. Miniñder attarıña cıldam erlep!”
373. “İñğaylı bir on cigit saylansın tez!
 374. Oramal şıñ basına baylansın tez!
 375. Sadaq pen qulaş sınar kezi keldi.
 376. Serippen sadaq oğı qayralsın tez!..”

(353-354) Abılay kızın isteğini makul gördü; bahadırların bilekleri üzerine yemin edildi. (355-356) Etekten zirvenin tepesine doğru bakıp, herkesin yüreğine büyük bir şüphe girdi.

(357-358) Kız, memleketindeki bir kişinin yemin ederek verdiği, belindeki yazmayı çözdü. (359-360) Doğup büyüdüğü yurdundaki gençliği gözlerinin önünden serap gibi geçti gitti.

(361-362) Saten yazma ipekle işlenmiş; kenarlarında “hatırımnda” diye yazılmış yazısı var. (363-364) “Eğer verdiğin yemini bozacak olursan, çözüp ister yırt ister yak” diye yazılmış.

(365-366) Bilmeceye benzeyen yazılara bakarak, hanın önüne yazmasını attı. (367-368) Bahadırlar yerlerinden hareket edip, han ile kızın etrafını sarıp toplandılar.

(369-370-371-372) Abılay ayağa kalktı, dağ keçisi gibi hızla, kollarını açarak yüksek sesle “Bahadırlar, işte ilginç bir imtihan çıktı, çabuk eyerleyip atlarınıza binin” dedi.

(373-374-375-376) “Uygun olan on yiğit çabuk hazırlansın, yazma, zirve başına çabuk bağlansın, yay ile bilek gücünü sınama vakti geldi, kirişle yayın oku çabuk bilensin.

377. On cigit belge baylap arqan cipti,
 378. Mısıqşa örmelesip şıñğa şıqtı.
 379. Baylanğan sert oramal nayza ağaştı
 380. Irğaltıp şıñ basına äreñ tikti.

381. Batırlar dayarlanıp bapıanıstı,
 382. Belsenip oñtaylanıp attanıstı.
 383. Şirenip üzeñgisin sıqırlatıp,
 384. Aytuwlı cerge şıǵıp saptanıstı.

385. Qalıñ qol güwildeydi antalasqan,
 386. Bäseke bir qız üşin taytalasqan.
 387. Bir tasqa top canında qız da şıqtı,
 388. Tartıstıñ sebepkeri can talasqan.

389. Key batır oyqastaydı oǵın saylap,
 390. Key batır bezeydi oǵın ötkir qayrap.
 391. Şıñdaǵı oramaldı oqpen ilüw,
 392. Ärkimniñ tilegeni “ya, qudaylap”.

393. Oramal celbireydi qoyğan baylap...
 394. Abılay: “atıñdar” – dep şıqtı ayǵaylap.
 395. Batırlar şirenisip tizbektelip,
 396. Tartıstı sadaqtarın “Abılaylap”.

397. Dürildep sadaq oǵı ısqıradı,
 398. Oyqastap attarı oynap pısqıradı.
 399. Işqınıp colbarıstay küşin ölşep,
 400. Batırlar sadaqqa oǵın qıstıradı.

(377-378) On yiğit halatı bele bağlayıp, kedi gibi tırmanıp zirveye çıktı. (379-380) Bağlanan yeminli yazma mızrak sapını sallandırıp, zirve başına zar zor dikildi.

(381-382) Bahadırlar giyinip kuşanıp hazır oldular, kararlı bir biçimde ata binip yola çıktılar. (383-384) Gerilip, üzengilerini şıkır şıkır ettirip, belirtilen yere gelip safa dizildiler.

(385-386) İddia konusu olan bir kız uğruna tartışan birikmiş kalabalık ordu, gürül gürül ediyor. (387-388) Tartışmanın sebebi olan, uğruna mücadele edilen, topluluğun yanındaki kız da bir taşa çıktı.

(389-390) Kimi bahadırlar okunu hazırlayıp kurumlanarak geziyor, kimi bahadırlar okunu bileyip keskinleştiriyor. (391-392) Zirve başındaki yazmaya oku saplamak , “Ey Allahım!” diye dua eden herkesin dileğidir.

(393) Bağlanan yazma sallanıyor... (394) Abılay: “Atın” diye haykırdı. (395-396) Bahadırlar dizilip gerilerek “Abılay” narasını atıp, yaylarını yarıştırdılar.

(397-398) Yay oku gürüldeyip ıslık çalıyor, atları şaha kalkıp oynayarak burnundan soluyor. (399-400) Gücünün farkında olan bir kaplan gibi işe sarılıp, bahadırlar yaylarına ok yerleştiriyorlar.

401. Äweni ısqırtadı atqan sadaq,
402. Qız da tur tas basında közin qadap;
403. Etekten şıñğa qaray kökti carıp,
404. Ändetip tasqa tiygen oqtı sanap.
405. Qarasıp qalıñ äsker turdı antalap,
406. Ärkimniñ şıñğa ısqırtqan oğın sanap.
407. Qızıqqan cas suluwğa dämeliden
408. Qalmanı oq atpağan bir can qarap.
409. Atqan oq tasqa tiyip carqıldaydı,
410. Şıñda oynap bala bürkit şañqıldaydı.
411. Oqtarın oramalğa cetkize almay,
412. Batırlar birazdan soñ qarqındaydı.
413. Şirenip sadaqtarın şıñğa kezep,
414. Sıǵalap oramalğa oğın bezep,
415. Daǵdardı oğın eşkim cetkize almay,
416. ısqırtıp sadaqtarın kezek-kezek.
417. Eşqaysı sinnan süytip ötpegen soñ,
418. Qız qaytsın “öziñ tañdaw et” degen soñ.
419. “Oqcetpes” degen ataq alıptı şıñ,
420. Atqan oq naq basına cetpegen soñ.

(401) Çekilen yay nağmesini çaldırıyor. (402-403-404) Etekten zirvenin tepesine doğru gökyüzünü yarararak vınlayıp taşla saplanan okları sayarak, kız da dikkatle bakıp kayanın tepesinde duruyor.

(405-406) Kalabalık asker bakıp, herkesin zirveye attığı oku sayarak, etrafı sardı. (407-408) Genç güzeli arzulayan ümitlilerden, bakıp ok atmayan bir kişi bile kalmadı.

(409-410) Atılan ok taşla değip kıvılcımlar saçıyor, yavru kartal zirvede oynayarak şank şank ötüyor. (411-412) Bahadırlar oklarını yazmaya saplayamadan, biraz sonra daha da hızlanırlar.

(413-414-415-416) Gerilerek yaylarını zirveye doğrultarak, gözünü kısıp yazmayı hedefleyerek, yaylarına sırayla ısıklık çaldırıp, hiç kimse okunu ulaştıramadan ne yapacağını şaşırdı.

(417-418) Böylece hiç biri sınavdan geçemeyince, kız ne yapsın “kendin seç” dedikten sonra. (419-420) Atılan ok tam tepesine ulaşmayınca, zirve “Oçcetpes” adını almış.

Boy cazuw¹⁵

421. Küy şirkin keyde serpip qılañdaydı,

422. Keyde päs, keyde seydiñ, sılañdaydı.

423. Keyde cay kibirtiktep, aqsay cılcıp,

424. Keyde ırğıp, aq tülkişe bulañdaydı.

425. Suluwşa keyde äsemdep burañdaydı,

426. Mästekşe keyde meşel tırañdaydı.

427. Kermege baylasañ da cerdi tarpıp,

428. Tulparşa keyde şapşıp turalmaydı.

429. Küy şirkin äwel qulaş salğan edi,

430. Şalıqtap örttey cüytkip canğan edi.

431. Destelep Kökşetawdıñ ertegisin,

432. Tizbektep biraz cır ğıp alğan edi.

433. Äytkenmen şirkin cüyrik talğan edi,

434. Qarqınnan birazdan soñ tañğan edi.

435. “Oqçetpes” ertegisin bitirgende,

436. Üzilip cır tizbegi qalğan edi.

437. Bas cağı bul ertektiñ cazılğalı,

438. Äñgime beluwardan qazılğalı,

439. Eki-üş cıl bolsa-dağı, - keyingisin

440. Cazuwğa qalam aldım qazir ğana...

¹⁵ Bas cağı erterek cazılıp, ayağın cazğanşa arasına 3 cıl tüsip ketken, Säken sonı eskertedi.

SOLUKLANMA¹⁶

(421-422) Güzelim ezgi, bazen hızla koşup, göz ucunda bir görünüp bir kaybolur, bazen hüzünlü bazen neşeli olup salına salına gider.

(423-424) Bazen kararsızca aksayarak ilerleyip, bazen atlayıp, beyaz tilki gibi kıvrılarak gider.

(425-426) Bazen bir güzel gibi süslenerek salınır bazen mestek¹⁷ gibi hantal hantal ilerler. (427-428) Bazen kermeye¹⁸ bağlasan da tulpar¹⁹ gibi şaha kalkıp, yeri tekmeleyip, yerinde duramaz.

(429-430) Güzelim ezgi önce hızlı ilerlemişti, kıvılcım saçıp yangın gibi yanmıştı. (431-432) Kökşetaw'ın masalını desteleyip, dizip, birazını şiir hâline getirmişti.

(433-434) Ama ne yazık ki, güzelim küheylan yorulmuştu, bir müddet sonra hızını kaybetmişti. (435-436) "Oqçetpes" masalını bitirdiğimizde şiir dizisi kopmuştu.

(437-438-439-440) Bu masalın baş tarafı yazılı, hikâye bel hizasına kadar kazılı iki üç yıl dahi olsa da kalan kısmını yazmak için şimdi yeniden kalem aldım.

¹⁶ Baş tarafı daha erken yazılmış, kalan kısmı yazılıp bitinceye kadar aradan üç yıl geçmiştir, Säken Seyfullin bunu hatırlatıyor. (O.D.)

¹⁷ Mästek: Boyu kısa, küçük at. (A.N.)

¹⁸ Kerme: Otağa yakın bir yerde bulunan, atların bağlandığı yer. (A.N.)

¹⁹ Tulpar: Çok hızlı koşan efsanevî at. (A.N.)

Qalmaq Qızı

Cumbaqtas

441. Batırlar apıraqtap, zorlanııp,
 442. Qamaldı qalıñ äsker qorlanııp.
 443. Örligin kerbez şıñnıñ endi bayqap,
 444. Ündemey xan da turdı zor namıs qıp.

445. Turdı da tas basında qalmaq qızı,
 446. Talasıp qalıñ äsker almaq qızı:
 447. “Ya, taqsır, üške şeyin bäygi qılam,
 448. Öziñiz qoyğannan soñ tañdatqızıp.

449. Birinşi sinnan adam ötpey tur ğoy,
 450. Eşkimniñ oğı şıñğa cetpey tur ğoy,
 451. Minekiy körip tursız oq atuwğa,
 452. Eş batır endi talap etpey tur ğoy.

453. Endi eki bäygi tigip qarayın da,
 454. Köreyin ne cazuw bar talayımda.
 455. Üş sinnıñ ekewinen ozğan erdi,
 456. Sınıma tolğan er dep qalayın da...”

457. Oyqastap qızğa Abılay caqın keldi,
 458. Unatıp qızdıñ sözün maqul kördi.
 459. Carqınım, endi bäygiñ qoldan kelmes
 460. İis bolıp cürmesin dep aqıl berdi.

QALMAQ QIZI

CUMBAQTAS

(441-442) Bahadırlar nefes nefese kalıp, kendilerini zorlayıp, kalabalık asker gururu kırılarak, ne yapacağını şaşırıldı. (443-444) Han da mağrur zirvenin inatçılığını şimdi anlayıp, büyük bir utanç duyup, konuşmadan duruyordu.

(445-446-447-448) Kalabalık asker mücadele edip kızı almak niyetinde; Kalmak kızı kaya üstünde dururken: “Hükümdarımız, kendiniz seçimi bana bıraktığınız için üçe kadar sınıyıp yarıştıracam.

(449-450-451-452) Birinci imtihandan kimse geçmedi ya, kimsenin oku zirveye ulaşmadı ya, işte görüyorsunuz, şimdi hiçbir bahadır ok atmaya talip olmuyor ya.

(453-454) Şimdi iki yarışma yapıp bir bakayım, kaderimde nasıl bir yazı var, göreyim. (455-456) Üç yarışın ikisinden geçen yigidi, imtihanımdan geçen yigittir diye isteyeyim.” dedi.

(457-458) Abılay kurumla kıza yaklaştı, kızın sözünü beğenip makul gördü. (459-460) “Azizim, bundan sonraki yarışman elden gelmez bir iş olmasın.” diyerek tavsiyede bulundu.

461. Qalıñ qol turdı qorşap antalasıp,
462. Lepirgen qarqındarın biraz basıp.
463. Qamalğa şawıp qayta kep turğanday,
464. Cawmenen cağalasıp, cantalasıp.
465. Külimdep altın kün men biyik aspan,
466. Qarasıp ayna kölge cımıñdasqan.
467. Küledi aynala taw, qalıñ orman, -
468. Tek qana ün şıqpaydı tuyıq tastan.
469. Qaz benen aqquw kölde qañqıldaydı,
470. Şarıqtap, bala bürkit şañqıldaydı.
471. Qubilğan qustardıñ äñ, küylerimen,
472. Cañğırtıp taw men orman sañqıldaydı.
473. Qalıqtap qara bürkit kökti şarlap,
474. Şarıqtap aynaladı tawdı barlap,
475. Şañqıldap quzdan qulap kök qarşığa,
476. Tüyiler atqan oqtay tömen zarlap.
477. Batırlar aynala tur tas qasında,
478. Alğanday bir-bir suluw bas-basına.
479. Bägige biri qalmaq tüşpek tağı -
480. Abılay bäsekeniñ bas-qasında.
481. Cawınıñ elin şapqan ortasında,
482. Tapılmay suluw da tur tas basında.
483. Uşsın ba... qaytsın endi tutqın bende,
484. Kez bolğan bälesi az ba cas basına?...

(461-462-463-464) Kalabalık asker, kaleye baskın yapıp, düşmanla savaşmış, mücadele edip geri döner gibi, şahlanan güçlerini biraz bastırıp, etrafı sarıp toplandı.

(465-466) Altın güneş ile yüksek gökyüzü, ayna gibi göle bakıp gülümseyerek ışıltıyor. (467-468) Dağın çevresi ve sık orman gülüyor, içine kapanık taştan tek bir ses bile çıkmıyor.

(469-470) Kaz ile ak kuğu gölde kank kank eder; yavru kartal yükselip şank şank eder. (471-472) Kuşların değişen şarkı ve ezgileri ile dağ ve orman yankılanıp, yer yerinden oynuyor.

(473-474) Kara kartal süzülerek gökyüzünü gezip, dağı kolağan edip, yükseklerle yükselip dönüyor. (475-476) Boz şahin, şank şank edip uçurumdan düşüp, atılan ok gibi vınlayarak hızla aşağı iner.

(477-478) Her biri birer güzel almaya layık bahadırlar, taşın etrafında çepeçevre duruyor. (479-480) Biri dahi kalmaksızın yarışmaya girmek niyetindedir; Abılay da yarışmanın başında.

(481-482) Güzel de, yurduna saldıran düşmanın ortasında, kayanın üstünde kırıdamadan duruyor. (483-484) Uçsun mu, zavallı esir şimdi ne yapsın; gencecik başına gelen bu felâket az mı?

485. Antalap, qamalağan köp cırtqışqa,
 486. Cemtikşe oñay özin tastasın ba!
 487. Zarlağan söz ötpeytin topastarğa,
 488. Calınıp cılap ılıy qaqsasın ba?

489. Qız ayttı Abılaydıñ sözün tıñdap,
 490. “Ya, taqsır, bizdiki tek moyın sunbaq:
 491. Ekinşi báyge op-oñay, küş sınaşuw,
 492. Onan soñ üşinşisi: ceñil cumbaş.

493. Ölşensin osı tasqa mıñ qadam cer;
 494. Carıssın sol aradan dämeliiler
 495. Tört adam cügi bolsın carısqanda, -
 496. Bolmasın beker erkek bosqa aram ter.

497. Tappadım ceñil báyge budan basqa,
 498. Sol ğana ozğan bolar bul talasta.
 499. Köterip tört kisini cügirip kep,
 500. Kim burın alıp şıqsa mına tasqa.”

501. Abılay batırlarğa: serpill!.. dedi,
 502. “Cayaw tús, bar dämeliñ celpin” dedi.
 503. “Báygelik cer mölşerle...” degennen soñ
 504. Cügirip, dayarşılar elpiledi.

505. Batırlar dabırlasıp attan tüsti,
 506. Qalıñ qol tamaşa etti “qızıq isti”.
 507. Armansız toqaylasqan cawmen emes,
 508. Sınaspaq boldı özi ara qara küşti.

(485-486) Etrafını sarıp kuşatan bir çok yırtıcıya, yem misali kendini kolayca atıversin mi? (487-488) Ağlamanın, yalvarmanın tesir etmediği cahillere, devamlı yalvarıp, ağlayıp dursun mu?

(489-490-491-492) Kız, Abılay'ın sözünü dinleyip: "Ey hükümdarımız, bize düşen sadece boyun eğmektir, ikinci yarışma çok kolay; güç sınama, ondan sonra üçüncüsü kolay bir bilmece." dedi.

(493-494) "Bu taşa kadar kırk adım yer ölçülsün, o noktadan istekliler yarışsın. (495-496) Yarışırken, sırtta dört adam yükü olsun, erkekler boşuna ter döküp yorulmasın.

(497-498-499-500) Kim dört kişiyi taşıyarak koşarak gelip, bu taşa önce çıkarsa, yalnızca o bu yarışmada galip olur, bundan başka kolay yarışma bulamadım."

(501) Abılay bahadırlara: "Açılın!.." dedi. (502) "Bütün istekliler yaya yarışmasına girsin, hazırlanın" dedi. (503-504) "Yarışma mesafesi ayarlayın ..." deyince, hizmetçiler koşup telaşlandılar.

(505) Bahadırlar konuşa konuşa atlarından indiler. (506) Kalabalık ordu "ilginç işi" seyretti. (507-508) Hedeflerine ulaşıp savaşmaları düşmanla değil, kendi aralarında güçlerini sınyacaklar.

509. Abılay at üstinde küpildeydi,
 510. Oyqastap, qorazdanıp dikildeydi.
 511. Lepirgen apıraqtap batırlardıñ,
 512. Küpti bop cürekteri lüpileydi.
513. Abılay asıqtırıp digerledi....
 514. Batırlar attarın tez şiderledi.
 515. Küşine bekem sengen dämeliler,
 516. Alşañdap bilekterin cigerledi.
517. Boy tartıp keybirewler endi buqtı,
 518. Alşañdap keybirewler alğa şıqtı.
 519. Baltır men bilekterin calañaştap,
 520. Şayqalıp irikteldi, qırıq-aq mıqtı.
521. Kök qurış bulşıq baltır bilekteri...
 522. Tuwlaydı dürsil qağıp cürekteri.
 523. Maydanda sinnan ozıp suluwdı aluw, -
 524. Qazirgi ärqaysınıñ tilekteri.
525. Körkem qız dawırıqtırdı qalıñ qoldı,
 526. Bäggeden keler eken qanday coldı?
 527. Camırap, rettenip sıbırlasıp,
 528. Carıspaq dämeliler dayın boldı.
529. Aynala qorşağan taw, orta dañ-duñ,
 530. Ölşedi “qız tasınan” mıñ qadamdı.
 531. Cöneldi baluwandar alşañ basıp.
 532. Ärqaysı ertip alıp tört adamdı.

(509-510) Abılay at sırtında kibirli kibirli geziyor, kurumlanıp, horoz gibi diklenip, üst üste emirler veriyor. (511-512) Yıpranarak heyecanlanan bahadırların yürekleri şüphe duyup hızlı hızlı çarpıyor.

(513) Abılay, ellerini çabuk tutmalarını söyleyip acele ettirdi... (514) Bahadırlar atlarının ayaklarını çabucak köstekledi. (515-516) Güçlerine şüphesiz güvenen ümitliler, mağrur adımlarla kollarını sıvadılar.

(517-518) Şimdi bazıları çekinip saklandı, bazıları gururlu adımlarla öne çıktı. (519-520) Kollarını paçalarını sıvayıp, sadece kırk cesur elenip çıktı.

(521) Gök çelik gibi olan baldır ve bilekleri kaslıdır. (522) Yürekleri hızlı hızlı çarpıyor. (523-524) Meydanda sınavdan geçip güzeli almak, şu anda her birinin isteğidir.

(525-526) Güzel kız kalabalık orduyu galeyana getirdi; hangi uğurlu yarışmada birinci olacak? (527-528) Yarışacak ümitliler, hep beraber konuşup, sıraya dizilip, fısıldaşıp hazır oldu.

(529) Etraf çepeçevre dağ, orta yer ise, gürültü patırtı içinde. (530) Kızın durduğu taştan bin adımlık mesafe ölçüldü. (531-532) Pehlivanlar, her biri yanına dört adamı alıp, mağrur adımlar atarak gittiler.

533. Qırq batır ayañdadı taytalasa
 534. Celikken äsker duw-duw, antalasa.
 535. Qasında şatırlardıñ matawdağı,
 536. Banadan tutqın küñder “tañ-tamaşa”...

537. Turğan curt körüwge asıq istiñ artın,
 538. Bären de tamaşalap qızdıñ şartın.
 539. Tizilip baluwandar lap cügirdi,
 540. Ärqaysı tört kisini üstine artıp...

541. Cügirip keybirewler mayısadı,
 542. Solqıldaq kök temirdey qayısadı.
 543. Taytandap keybirewler bos taylaqşa,
 544. Quşağın qızğa qarap cayısadı.

* * *

545. Qaraqşı, - qız turğan tas bul báygege,
 546. Sert qılıp, cügirisken sın báygege.
 547. Belgili bolmaq ceri sert asıqtıñ,
 548. Tüskeni kimge büge, kimge şige.

549. Şuwlasıp, äsker külip, saqıldastı,
 550. Batırlar cantalasıp taqımdastı.
 551. Özgeden segiz batır ozıp şığıp,
 552. İlezde qaraqşığa caqındastı.

553. Bären de ırsıldaydı, cügirisip,
 554. Maydanda küşterine cüginisip.
 555. Segizi ozıp kelip qız tasına
 556. Talasıp, birdey şıqtı bügilisip.

(533-534) Kırk bahadır yarışircasına ilerledi, askerler gürültü patırtı içinde etrafı sararak heveslenmiş. (535-536) Ne zamandan beri çadırların yanında bağlı duran esir cariyeler “hayretler içinde”.

(537-538) Orada duran halk, hepsi de kızın koştuğu şartı ilginç bulup, işin sonunu görmek için sabırsızlanıyor. (539-540) Pehlivanlar sıraya dizilip, her biri dört kişiyi sırtına yükleyip koştu.

(541-542) Bazıları, koşup ağırlığı kaldıramayıp iki büklüm oluyor; kolayca eğilen demir gibi bükülüyor. (543-544) Bazıları taylak²⁰ gibi paytak paytak koşup, kucaklarını kıza doğru açıyorlar.

* * *

(545-546) Bu yarışta, yemin edilip koşulan sınama yarışında, bitiş noktası kızın durduğu taştır. (547-548) Yeminle atılan aşığın²¹ kime büge²² kime şige²³ yeri düşeceği belli olacak.

(549-550) Askerler, gürültü kopararak katıla katıla güldüler; bahadırlar, can atıp birbirinin peşi sıra koşular. (551-552) Sekiz bahadır diğerlerinden öne çıkıp çabucak bitiş noktasına yaklaştı.

(553-554) Hepsi de meydanda güçlerine güvenip koşarak, nefes nefese kalmışlar. (555-556) Sekizi diğerlerini geçip, birbirlerini ite kaka kızın durduğu taşta aynı anda çıktı.

²⁰ Taylaq: Bir yaşını bitirmiş, iki yaşını henüz doldurmamış deve yavrusu. (A.N.)

²¹ Aşık: Aşık oyunu, yarışma burada aşık oyununa benzetilmiştir. (A.N.)

²² Büge: Aşığın yere atıldığı zaman çukur tarafının alt tarafında olması. (A.N.)

²³ Şige: Aşığın oyuk kısmı. (A.N.)

557. B ygege segizi de talasadı,
 558. Qız benen Abılayğa qarasadı.
 559. “Şıqtım” dep qız tasına “burınıraq”
 560.  rquysı özin- zi sanasadı.
561. Abılay at üstinde qarqıldadı,
 562. Dawsı taw cañğırtıp sañqıldadı,
 563. “Segiziñ teñ t stiñder” dedi Abılay:
 564. “K şteriñ bir-biriñnen artılmadı...”
565.  riyne,  mirşige moyınsunbaq,
 566. Sözine onıñ aytqan  rkim tınbaq.
 567. Şın t gil teris biylik qılsa da ulıq,
 568.  yilip “aldiyar” dep awzın cumbaq...
569. Sonda qız tolğanadı dawsın kernep,
 570. Bir s zdi aytpaq bolıp, qozğap, terbep:
 571. “Bar edi, bir  ñgimem taqsır t re,
 572. Sonı ayt dep eñireydi c rek şerlep.
573. B ygeni k rip tursız k ziñizben,
 574. K temin  dil töre s ziñizden.
 575. Sizge sol  ñgimemdi bayandaymın,
 576. Surawğa t religin  ziñizden...”
577. Bergen soñ xan ulıqsat “ayta ber!” dep,
 578. Eliktey qız mayısıp t sti cerge.
 579. “Barayıq köldiñ, taqsır, cağasına,
 580. Ş ldedik, ıstıqtadıq, k yip, terlep...”

(557-558) Sekizi de kız ile Abılay'a bakıyor; birincilik için hak iddia ediyor. (559-560) Her biri, kızın durduğu taşta "daha önce çıktım" diye kendini hesaba katıyor.

(561-562) Abılay at sırtında kahkahayla güldü, sesi dağda yankılanıp yüksek çıktı. (563-564) Abılay: "Sekiziniz de eşitsiniz, birinizin gücü diğerinin gücünden üstün çıkmadı" dedi.

(565-566) Elbette herkes hükümdara boyun eğecek, onun söylediği söz karşısında susacak. (567-568) Doğru olmayan ters bir hüküm verse dahi, hükümdar odur, eğilip "baş üstüne" diyerek ağzını kapayacak.

(569-570) Kız o zaman, konuyu açıp bir şey anlatacak gibi olup, duyguları harekete geçip derin derin düşündü. (571-572) "Hükümdarım, bir hikâyem vardı, yüreğim onu anlat diye kahrolup ağlıyor.

(573-574) Yarışmayı gözlerinizle gördünüz, sözünüzden âdil bir hüküm bekliyorum. (575-576) Zatiâlinizin hükmünü sormak için, size bu hikâyemi anlatacağım."

(577-578) Han "Anlatabilirsin" diye izin verince, kız ceylan gibi salınarak yere indi. (579-580) "Hükümdarım, susadık, kavrulup terleyip sıcaktan bunaldık, gölün kıyısına gidelim"

581. Bəri de köldiñ keldi cağasına,
 582. Suw işip, köleñkelep ağaşına.
 583. Tağı da bir cartastı qasına alıp,
 584. Köldiñ sol minbelegen sağasına.
585. “Qız tası” cüz-aq tayaq kölge şeyin, -
 586. Onı da sizge tağı mälimdeyin.
 587. Bägı tas: “qız tası” dep atanıptı,
 588. Ertekte atqa iye bop sodan keyin...
589. İşken soñ kumis şarap köldiñ suwın,
 590. Qız şıqtı şarap penen betin cuwıp,
 591. Qalıñ qol qızğa tağı telmiristi,
 592. Tım-tırıs qoya qoyıp dawırq şuwin.
593. Cartasqa şıqtı suluw laqtay ırğıp,
 594. Batırlar tas canına keldi sırğıp.
 595. Cartasqa kölge töngen şığıp turıp,
 596. Qız aytpaq äñgimesin endi cır ğıp.
597. Şıñ quz, taw, - bulttı qapqan biyik eren,
 598. Tip-tik şıñ, añğar cartas mılqaw-kereñ,
 599. Süñiyip, minbelesip, qatıp qalğan,
 600. Tönisip, köl tübine tüpsiz tereñ.
601. Cartasqa şıqqan suluw oynamaydı...
 602. Biyikten qularmın dep oylamaydı.
 603. Qurğaqqa qulasa eger tasqa urılmaq,
 604. Qulasa tuñğıyıqqa, - boylamaydı.

(581-582) Hepsi de su içip, ağacının gölgesinde serinleyip gölün kıyısına geldi. (583-584) Hepsi yine bir kayaya yönelip, gölün bu ağız kısmına yaklaşmış.

(585-586) “Kız Taşı” göle kadar sadece yüz değneklik mesafededir, onu da size yine anlatayım. (587-588) Yarışma taşı “Kız Taşı” olarak adlandırılmış, daha sonraları masal da böyle bir ada sahip olmuş.

(589-590) Kız gölün gümüş şarap gibi suyundan içtikten sonra, bu şarap gibi su ile yüzünü yıkayıp çıktı. (591-592) Kalabalık ordu birden gürültüyü durdurup, dikkat kesilip, yine kıza gözlerini dikti.

(593) Güzel, bir oğlak gibi zıplayıp kayaya çıktı. (594) Bahadırlar hızlı hızlı yürüyerek taşın yanına geldiler. (595-596) Kız, göle abanan kayaya çıkıp, şimdi hikâyesini şiir şeklinde anlatmak niyetinde.

(597-598-599-600) Zirve uçurumdur, kayalıklı vadi sağır dilsiz gibidir; dağın bulutları kaplayan yüksek müstesna dimdik zirvesi, dipsiz derin göl dibine eğilip, sivrili kat kat olup sertleşmiş.

(601-602) Kayaya çıkan kız şaka yapmıyor, yüksekte düşerim diye düşünmüyor. (603-604) Eğer boşluğa düşerse taşa çarpacak, uçuruma düşerse suda boğulacak.

605. Cartastıñ bir cağı şıñ, bir cağı suw...
 606. Taw işi qalıñ orman, cap-casıl nuw.
 607. Orman da, taw da, köl de, erteli keş,
 608. Sıbrılap, sıñqıldığan bări de duw-duw.

609. Altın kün, kumis suwğa nurın bürkip,
 610. Sağımnen kökke uşadı torğınday buw,
 611. Sızıltıp ädemi änin sıñqılatıp,
 612. Ertedi balapanın kölde eki aqquw.

613. Eki aqquw köleñdeydi qatar cüzip,
 614. Kümisten ayna kölge şıymay sızıp.
 615. Tolğanıp şaşadı eki böbegine,
 616. Köldegi aq şaşaqtıñ basın üzip.

Kepter kebi

617. Aqquwday aq qanatın alğan qomdap,
 618. Tal boyın kumis simday bezep, oñdap,
 619. Cartastıñ suwğa töngen qaş basında,
 620. Qaltırıp bir kürsinip aldı tolğap.

621. Tağı da qız tolğandı, dawsın kernep,
 622. Bastadı äñgimesin qozğap, terbep,
 623. Cüyriktey бүktetilip bawrın cazıp,
 624. Kölbeñdep, şıyratılıp qulaş sermep.

625. Sarnadı suluw turıp, dawsın qırnap,
 626. Tolğadı äñgimeni ännen ırğap.
 627. Sıñqıldap, aqquw qustay ädemi ünmen,
 628. Näp-näzik, qaltıratıp şertti cırlap:

(605) Kayanın bir tarafı zirve, bir tarafı su... (606) Dağın üstü sık orman, yemyeşil kamışlık. (607-608) Orman da, dağ da, göl de sabah akşam fısıldaşıp, hepsi gürültü patırtı kopararak gülüşmüş.

(609-610) Altın güneş, gümüş suya nurunu saçıp, ipek gibi buğu, serapla göğe yükseliyor. (611-612) Göldeki iki ak kuğu, güzel şarkısını uzatarak ötüp, yavrusunu peşine takar.

(613-614) İki ak kuğu yan yana, gümüş gibi gölün yüzünde çizgiler çizerek, salınarak yüzüyor. (615-616) Göldeki ak saçağın başlarını koparıp iki yavrusuna duygulanıp saçıyor.

GÜVERCİNİN HİKÂYESİ

(617-618-619-620) Ak kuğu gibi kanatlarını açıp kapatıp, gümüş tel gibi narin bedenini düzgünleştirip, suya eğilen kayanın tam tepesinde düşünüp taşınıp ürpererek bir ah çekti.

(621-622-623-624) Kız yine ses tonunu ayarlayıp düşünceye daldı, duygulara hitap edip, bir küheylan gibi bükülüp doğrulup, ileri geri hareket edip, salınıp, hareketlenip hikâyesini anlatmaya başladı.

(625-626) Güzel, boğazını temizleyip anlattı; hikâyeyi ezgi eşliğinde duygulara hitap ederek beyan etti. (627-628) Ak kuğu gibi güzel sesle sınık sınık edip, nazik ve titrek bir sesle, ezgi eşliğinde bir şarkı gibi okuyup anlattı.

629. “Arqanıñ bir tawınıñ salasında,
 630. Kök oray, qıyırsız keñ dalasında,
 631. Sıñsığan qalıñ toğay, tomarlı köl,
 632. Sol nuwdıñ qustarı köp arasında.

633. Sol nuwda bir qus kördim kepter degen,
 634. Cırtqış coq onıñ etin cep körmegen.
 635. Qorqadı eñ aqırı böktergiden,
 636. Bärinen cırtqıştırdıñ qorğalaydı, -

637. Kepter qus bir terekke uyalaptı.
 638. Eñbekke kepter bayğus tıyanaqtı.
 639. Aq ürpek kezderinde tört balası,
 640. Köripti qaraqustan qıyanattı.

641. Cır qılmaq birew bastan ötkergenin
 642. Cır qılmaq birew azdı-köp körgenin.
 643. Ya, taqsır, taza tıñdap, törelük ber,
 644. Cırlayın, bastan-ayaq kepter kebin...”

Qaraqus pen Kepter

645. Tınıştıqtan, raqattan da birdey cerip,
 646. Bala üşin cerdiñ iñğay qurtın terip,
 647. Tınımsız kepter sorlı cüredi eken,
 648. Cem tapsa tört şaqağa äkep berip.

649. Qañğırğan bir qaraqus cemtik izdep,
 650. Baspalap urın kepti onı körip.
 651. Kepter qus uyasına kelgen kezde,
 652. Älgi sum ustay aptı, añdıp turıp...

(629-630-631-632) “Arqa’nın²⁴ bir dağının bir kolunda, yemyeşil, uçsuz bucaksız bozkırında, sık ve gür bir koru, suyu kütüklerle kaplı bir göl vardır, o korunun ağaçları arasında kuşlar çoktur.

(633) O koruda güvercin denilen bir kuş gördüm. (634) Onun etini yememiş yırtıcı bir hayvan yoktur. (635) Hatta böktergiden²⁵ bile korkuyor. (636) Yırtıcı hayvanların hepsinden saklanıyor.

(637) Bu güvercin bir kavak ağacına yuva yapmış. (638) Zavallı güvercin, çalışma konusunda istikrarlıdır. (639-640) Dört yavrusu henüz yeni tüylenmeye başladığında, karakuştan²⁶ zulüm görmüştü.

(641-642-643-644) Kimisi başından geçenleri destan olarak anlatacaktır, kimisi az çok gördüklerini destan olarak anlatacaktır: Ey hükümdarım! Baştan sona güvercinin hikâyesini anlatayım, iyice dinleyip hükmünüzü veriniz.”

KARAKUŞ İLE GÜVERCİN

(645-646-647-648) Huzurdan da, rahattan da birlikte vazgeçerek, yavrusu için yerdeki kurtları toplayarak, yem bulursa dört yavrusuna getirip vererek, zavallı güvercin durmadan dolaşmış.

(649-650) Yem arayıp, başı boş gezen bir karakuş, onu görüp saklanarak gizli gizli gelmiş. (651-652) Güvercin yuvasına geldiği zaman, deminki zalim onu takip edip yakalamış.

²⁴ Arqa: Kazak topraklarına verilen isim. (A.N.)

²⁵ Böktergi: Fare ve benzeri ufak canlılarla beslenen yırtıcı kuş. (A.N.)

²⁶ Karakuş: Yırtıcı kuşların bir çeşidi. (A.N.)

653. Kepterdi, öneri asıp, alğansıydı,
 654. Qunciñdap, aram şirkin arlansıydı.
 655. Qorğansız aňgal qustı buğıp ustap,
 656. Maqtanıp, qoqıylanıp, mardamsıydı.

657. Murşasız kepter sorlı bırıldaydı,
 658. Tıyrılap qanı şapşıp, qırıldaydı.
 659. Päleniñ şeñgelinde sorlı anasın,
 660. Köre sap tört balapan şırıldaydı.

661. Şırıldap tört balapan cılasadı,
 662. Es ketip uyasınan qulasadı.
 663. “Bizdi ce, anamızdı qoya ber” dep,
 664. Calınıp qaraqustan surasadı.

665. Qaraqus: “talaydı azat qıldım” deydi,
 666. “Osınday qolğa tüsken quldıñ” deydi.
 667. “Qulaşı suñqardıñ da cetpey cürgen,
 668. “Talaydı tıyrılatıp culdım...” deydi.

669. “Talayğa azattıqtı berdim” deydi,
 670. “Aq cürek kökti kezgen ermin” deydi.
 671. “Döp keldiñ, şabıtıma” dep küledi –
 672. “Toymasam özderiñdi cermin” deydi.

673. Mıqtımsıp mügedeki ceñgenine,
 674. Máz bolar, kepterge äli kelgenine.
 675. Sorlını bosatar ma, topas mundar, -
 676. Qapıda ilingen soñ şeñgeline...

(653-654) Ah zalim, hüneryle üstün gelip güvercini ele geçirmiş gibi davranıyor, sevinip, kendini bir yiğit olarak görüyor. (655-656) Korumasız saf kuşu saklanarak yakalayıp, övünüp, kurum satıp, azamet gösteriyor.

(657-658) Çaresiz zavallı güvercin bır bır ediyor, çırpınıp, kanı fişkırıp, hır hır ediyor. (659-660) Dört yavru kuş, belânın pençesinde zavallı anasını görür görmez acıklı acıklı ötüyor.

(661-662) Dört yavru kuş acıklı acıklı ötüp ağlaşır, kendinden geçip yuvadan düşer. (663-664) “Bizi ye, anamızı bırak” diye yalvarıp kara kuştan ricada bulunurlar.

(665-666-667-668) Karakuş: “Böyle ele geçen kulun nicesini azat ettim, sungurun dahi yakalayamadığı nicesini can çekiştire çekiştire yoldum.” der.

(669-670) “Nicesine özgürlük verdim, gökyüzünde gezen dürüst bir yiğidim” der. (671) “Tam da keyifli anıma rastladınız” diyerek güler. (672) “Doymazsam sizi de yerim” der.

(673-674) Kendini güçlü sanıp zayıfı yendiği için, güvercine gücü yettiği için çok sevinir. (675-676) Cahil alçak, beklenmedik bir anda pençesine yakalanınca, zavallıyı serbest bırakır mı?

Qaraqus, Kepter, Laşın

677. Eñirep tört balapan şuwıdaydı,

678. Qaraqus qoqıylanıp cımıñdaydı.

679. Sol kezde acdahaday kökte ısqırğan,

680. Birdeme çoğarıdan suwıdaydı.

681. Isqırıp, kökti carıp, sadaqtay bop,

682. Laqtırğan casıl temir qalaqtay bop,

683. Kökten kep, köz aşqanşa carq-curq etti:

684. Qaraqus cattı kepken talaqtay bop.

685. Deliyip qaldı lezde şirkin pasıq,

686. Ağızıp aram qanın awzın aşıp.

687. Kepterdi qoya berip mıcıraydı, -

688. Älgide qodıylanğan aram sasıq.

689. Kök qanat laşın eken kelgen şüyip,

690. Suwıdap carq-curq etip ötken tüyip.

691. Şuwlatıp balaların kepterdi ustap,

692. Otırğan qaraqustıñ moynın qıyıp.

693. Şarıqtap toğay işin bağadı eken,

694. Cılağan dawıstı estip ağadı eken.

695. Eñiretip tört şaqanı otırğanda

696. Celkeden qaraqustı qağadı eken.

697. Kepter men tört balası qaldı buğıp,

698. Qorğalap, qalıñ şöpke basın tığıp.

699. Terekke qonıp laşın, söz qatqan soñ,

700. Qarastı bas bağısıp şöpten şığıp.

KARAKUŞ, GÜVERCİN, LAÇİN

(677-678) Dört yavru kuş ağlayıp gürültü ederler, karakuş azamet gösterip gülümser. (679-680) O sırada, gökyüzünde ısıklık çalan ejderha gibi bir şey, yukarıdan hızla iner.

(681-682-683-684) Laçın vınlayıp, gökyüzünü yarıp, yay gibi olup, atılmış yeşil demirden kürek gibi, gökyüzünden gelip, göz açıp kapayıncaya kadar cark curk etti; karakuş kurumuş dalak gibi olup yattı.

(685-686) Hey gidi cahil, haram kanını akıtıp, ağzını açıp bir anda ne yapacağını bilemedi. (687-688) Az önce kabadayılık taslayan uğursuz pislik, güvercini bırakıp, kendisi perişan oldu.

(689-690-691-692) Hızla süzülüp gelen, parlayıp tekmeler atarak geçen, güvercini yakalayıp, yavrularını ağlatan karakuşun boynunu koparan, boz kanatlı laçınmış.

(693-694) Yüksekte süzülüp kuru içini gözlermiş, ağlama sesini duyup akarak gelmiş. (695-696) Karakuş dört yavru kuşa kan ağlatırken, karakuşun ensesine bir pençe indirmiş.

(697-698) Güvercin ile dört yavrusu, sık otlar arasına kafalarını sokup saklandılar. (699-700) Laçın kavak ağacına konup seslenince, otların arasından çıkıp, kafalarını kaldırıp baktılar.

701. "Cawlassam, dedi laşın, - qasqırdaymın,

702. Bet aldı köringenge qas qılmaymın,

703. Qaltırap tıǵılmañdar, - senderdi men,

704. Eñiretip közderiñdi cas qılmaymın.

705. Estildi şırıldağan cılawlarıñ,

706. Eñiresip közdiñ casın bulawlarıñ.

707. "Bizdi ce, anamızğa tiyme" degen,

708. Pasıqtan zarlap raqım surawlarıñ.

709. Minekiy cawlarıñız catır ölip,

710. Ölgenin otırsıñdar, közben körip.

711. Senderge qas qıla ma cawlarıñnıñ,

712. Celkesin aldarıñda eki bölip?"

713. Otırdı bir butaqta batır laşın...

714. Kepter qus şükirlik qıp tökti casın.

715. Qutqarğan bir acaldan laşın erdiñ,

716. Cılap kep ayaǵına urdı basın.

717. "Ya batır, casıl qurış tuyaǵıñız,

718. Cebeli almas bolat qıyaǵıñız.

719. Topayday túsiresiz beldeskendi,

720. Mügedek bizdey emes sıyaǵıñız.

721. Al tilim emes sizdi turğan maqtap,

722. Päleden ayırdıñız bizdi saqtap,

723. Acaldan qutqardıñız ğayıptan kep,

724. Ötermin munıñızdı qalayşa aqtap?..

(701-702-703-704) Laçin: “Düşman oldum mu kurt gibiyim, önüme çıkana düşmanlık etmem, tir tir titreyip saklanmayın, ben sizi ağlatıp gözü yaşlı etmem.” dedi.

(705-706-707-708) Ağlaşıp gözyaşı akıtmanız, feryat edip ağlamanız “Bizi ye, anamıza dokunma” diyerek şu edepsizden ağlayarak merhamet dilemeniz duyuldu.

(709-710) İşte, düşmanınız ölmüş yatıyor, öldüğünü gözlerinizle gördünüz. (711-712) Gözlerinizin önünde düşmanınızın boynunu ikiye bölen size düşmanlık eder mi?”

(713-714) Yiğit laçin bir dalda oturdu, güvercin teşekkür edip gözyaşı döktü. (715-716) Ecelden kurtaran yiğit laçinin ayaklarına ağlayarak kapandı.

(717-718-719-720) “Ey yiğit, tırnağınız gök çeliktir, kanatlarındaki tüyler keskin çelik elmadır, güreştiğinizi aşık gibi atıyorsunuz, hâliniz bizim gibi aciz değil.

(721-722-723-724) Sizi övüp duran yalnızca dilim değildir, bizi koruyup belâdan kurtardınız, beklenmedik bir anda gelip, ecelden kurtardınız, bu iyiliğinizin karşılığını nasıl ödeyeceğim?

725. Cärdem qıp, büytip bizge kelgeniñe,
726. Arman coq cawımızdı ceñgeniñe,
727. Bolamın tört balammen seniñ qulıñ,
728. Täk turıp batır seniñ degeniñe...”

729. Tört bala “rıyzamız” dep bas uradı,
730. Sözine anasınıñ qosıladı.
731. Laşınğa quldıq urıp, şuwıldasıp,
732. Iqlasın anasınan asıradı.

733. Bes kepter quldıq urıp qoymağan soñ,
734. Laşınniñ cawabına toymağan soñ,
735. Şart qoydı tört balağa laşın turıp,
736. Butaqta biraz ğana oylağan soñ:

737. “Törtewiñ bir anadan tuwğan egiz, -
738. Er eken, eki aytpaytın mınaw deñiz.
739. Uşqan soñ törtewiñniñ eñ ülkeniñ
740. Balawız naq tösiñnen toyat cegiz.

741. Minekiy, meniñ qoyar calğız şartım, -
742. Alsañız eñ ülkeniñ moynıña artıp,
743. Özderiñ tilendiñder qurbandıqqa,
744. Almaymın üwädeni küşpen tartıp...”

745. Turğanday laşın şartın oyınsınıp,
746. Bäreni rıyzalandı boyın sunıp,
747. Ülkeni balapanniñ “rıyzamın” dep,
748. Ant qıldı iyilip kep moyın sunıp.

(725-726) Böyle bize gelip yardım ederek düşmanımızı yendiğiniz için, bizim başka arzumuz yoktur. (727-728) Yiğit, senin emrine amade olup, dört yavrumla kölen olacağım.”

(729-730) Dört yavru kuş “razıyız” diyerek boyun eğer, analarının sözlerine katılır. (731-732) Laçine eğilip saygı gösterip, gürültüyle ötüşerek, analarından da çok hürmet ederler.

(733-734-735-736) Beş güvercin, laçinin cevabına kanaat etmeyince, ayaklarına kapanıp durunca, laçin dalda oturup bir müddet düşündükten sonra, dört yavruya bir şart koştu.

(737-738-739-740) “Dördünüz bir anadan doğmanız, yiğit imiş şu yalan söylemeyen deyiniz, dördünüzün en büyüğü uçmaya başladığında, bana tam göğsünden körpe toyat²⁷ yedirsın.

(741-742) En büyüğünüz bunu üzerine sorumluluk olarak alırsa, benim koşacağım tek şart budur. (743-744) Kendiniz kurbanlık olmayı istediniz, vaat edileni zorla çekip almıyorum...”

(745-746) Laçinin şartını bir oyun sanmış gibi, hepsi de baş eğip razı oldu. (747-748) Yavru kuşların büyüğü: “Razıyım” deyip, boyun eğip ant içti.

²⁷ Toyat: Avcı kuşa avladığı avın etinden verilen bir parça yumuşak et, ilk lokma. (A.N.)

749. Laşın qus: “kütem dedi, uşqanıñdı,
 750. Añdıymın uşqanıñşa duşpanıñdı.”
 751. Dedi de qoş aytısıp cöneldi uşıp,
 752. “Alıstan kütemin – dep – quştarımdı...”

Bala Kepter

753. Merzimdi sonımenen künder ötti...
 754. Söz baylap balapan men laşın ketti.
 755. Qus boldı qanat ösip tört balapan,
 756. Laşınmen sertti orındar mezigil cetti.
757. Suwdırap cibek cüni gül-gül caynap,
 758. Üşewi balapannıñ ketkende oynap,
 759. Ülkeni otıradı ceke qalıp,
 760. Tezirek kelse eken dep laşındı oylap.
 761. Al qızıl cupar iysi gül mayımen
 762. Suwdıraq cibek cünin sılap, maylap
 763. Sılanıp, äsemdenip bala kepter,
 764. Otırdı laşın erge özin saylap.
 765. Saqtanıp böten bastaq aram közden,
 766. Üwäde-sertin kütti basın baylap.
 767. Carqırap kökti kezip keler-aw dep,
 768. Cıraqqa qarap qoyar boylap-boylap.

(749-750-751-752) Laçın kuş: “Uçmanı bekleyeceğim, uçuncaya kadar düşmanını takip edeceğim, arzuladığımı uzakta bekleyeceğim” dedi de vedalaşıp uçup gitti.

YAVRU GÜVERCİN

(753) Böylece süresi belirlenmiş günler geçti. (754) Laçın, yavru güvercinle sözleşip gitti. (755-756) Dört yavru güvercin kanatları büyüüp kuş oldu; laçine verilen sözün gerçekleştirileceği gün geldi.

(757-758-759-760) Yavru kuşların üçü oynamaya gittikleri zaman, büyüğü tek başına kalıp, ipek gibi tüyü ışıdayıp, hışır hışır ederek, çabucak gelse diye laçini düşünür. (761-762-763-764) Yavru güvercin, al kızıl, kokusu mis gibi çiçek yağıyla, parlak, kaygan, ipek gibi tüylerini yağlayıp, taranıp, süslenip, yiğit laçine kendisini hazırladı. (765-766) Kendini yabancı, kötü niyetli gözlerden koruyup, kararlı bir şekilde verdiği sözün gerçekleşmesini bekledi. (767-768) Arada bir, gökyüzünde dolaşıp, parlayarak gelecektir diye araya taraya uzaklara bakar.

769. Can-caqqa bala kepter qaranadı,
 770. Qomdanıp cal-quyırığın taranadı.
 771. Päleden kepter suluw amanında
 772. Laşındı izdewge endi caranadı.

Bala Kepter men Suñqar

773. İzdewge col-cobasın qurğanınşa,
 774. Bezenip kökke qulaş urğanınşa,
 775. Aspannan bir aq suñqar ağıp kelip,
 776. Sap etti kepter moynın burğanınşa.
777. Şarıqtap kezgen suñqar kökti şarlap,
 778. Ormandı cüredi eken o da barlap,
 779. Kepterdi cibek cüнди körgennen soñ,
 780. Qumartıp ağıadı eken oqtay zarlap.
781. Suñqarğa kepter bayğus: “arız” dedi,
 782. “Bar edi, moynımda zor qarız...” dedi.
 783. “Üwäde bergen edim bir laşınğa,
 784. Sanawşı em üwädemdi parız” dedi.

(769-770) Yavru güvercin etrafına bakınır, kanatlarını açıp kapatıp kuyruğunu tarar. (771-772) Şimdi güzel güvercin, bir belâyâ uğramadan laçini aramaya hazırlanır.

YAVRU GÜVERCİN İLE SUNGUR

(773-774-775-776) Aramak için gideceği yolu belirlerken, süslenip gökyüzüne yükselmişken, bir ak sungur gökyüzünden akarak gelip, güvercin başını çevirene kadar, yanı başında bitiverdi.

(777-778) Sungur yükselip gökyüzünü dolaşmış, o da ormanı gözleyerek uçuyormuş. (779-780) İpek tüylü güvercini görünce, ok gibi vınlıyarak heveslenip akmış.

(781-782-783-784) Zavallı güvercin sungura: "Bir ricam var, boynumda büyük bir borç vardı, bir laçine söz vermiştim, o sözümü bir görev sayardım." dedi.

785. Söyleydi castan cäbir körgendigin,
786. Qan işkiş qaraqustıñ kelgendigin.
787. Qorğawğa cırtqıştardan özin-özi,
788. Qaruwsız caratılğan zor kemdigin.
789. Anasın cemek bolğan qara sumnıñ,
790. Laşınnıñ soqqısınan ölgendigin.
791. Cılağan şaqalarğa canı aşıp kep,
792. Laşın er, sumnıñ moynın bölgendigin.
793. Suñqarğa bastan-ayaq bayandaydı,
794. Laşınğa qalay üwäde bergendigin.
795. Söyledi er köñildi laşın qustıñ
796. Qalıtqısız üwädege sengendigin.
797. Ya, batır, ğıybrat alıp oylasın curt,
798. Senüwdiñ nişanasın coymasın curt.
799. Mursat ber, üwädemdi orındayın,
800. Nanuwdı bir-birine qoymasın curt...
801. Ülken sın bolıp edi cas basıma,
802. Sert qıp em ötirikke baspasıma.
803. Qolıña berileyin qaytıp kelip,
804. Ant etem sizden endi qaşpasıma...
805. Kepterdiñ suñqar zarına iysinedi.
806. Laşınnıñ erligine süysinedi.
807. Kepterge tileginşe erik berip,
808. Eñ ädil düniyede biysinedi...

(785-786-787-788) Küçükken kötülük gördüğünü, kan içici karkuşun geldiğini, yırtıcılardan kendini korumaya aciz yaratılmasının büyük bir eksiklik olduğunu anlatır. (789-790-791-792-793) Anasını yemek isteyen kötü niyetli zalimin, laçinin darbesinden ölüşünü, ağlayan yavru kuşlara acıyıp, laçin yiğidin zalimin boynunu kırdığını, baştan sona sungura anlatır. (794-795-796) Laçine nasıl söz verdiğini, mert yürekli laçinin verilen söze şüphesiz inandığını anlattı.

(797-798) Ey bahadır! Millet ibret alıp düşünsün; millet inanmanın izini yok etmesin. (799-800) İzin ver, sözümü yerine getireyim, millet birbirine inanmayı bırakmasın.

(801-802) Küçük yaşta büyük bir imtihan olmuştu, yalana adım atmayacağıma yemin etmiştim. (803-804) Dönüp teslim olayım, artık sizden kaçmayacağıma ant içiyorum.

(805) Sungur, güvercinin derdi karşısında yumuşar. (806) Laçinin yiğitliğine gıpta eder. (807-808) Güvercine istediği kadar izin verip dünyadaki en adil hakim gibi davranır.

Tünde Uşqan Kepter

809. Mügedek kepter sorlı, älsiz zağıp,
 810. Bolğan soñ aq suñqarğa muñın şağıp.
 811. Talaq qılıp ötirikpen can saqtawdı,
 812. Cöneldi laşındı izdep qanat qağıp.
813. Qaramay coldıñ alıs, cırağına,
 814. Cınıstıñ qıyın soqpay burağına,
 815. Cas kepter tün camılıp zırqıradı
 816. Laşınıñ qıyırdağı turağına.
817. Tünde uşıp, özin-özi urlamasa,
 818. Körinbey sum közderge zırlamasa,
 819. Kepterdi kündiz calğız cürgize me,
 820. Suñqar da bosatpas ed, cırlamasa.
821. Toğaydı kezdi zawlap, qanat sermep;
 822. Laşınğa aruw tösten toyat bermek,
 823. Sonan soñ qaytıp kelip aq suñqarğa,
 824. Bolaşaq salğan esin tağı körmek.
825. Aydın köl, suwdır qamıs, orman cınıs,
 826. Tünerip mawcıraydı tün tım-tırıs.
 827. Ala bult aspanda tek ay zırlaydı, -
 828. Zırlaydı kepter, tünmen almay tırıs.

GECELEYİN UÇAN GÜVERCİN

(809-810-811-812) Zavallı güvercin özürlü gibi güçsüz, zayıftır; ak sungura derdini anlattıktan sonra yalanla hayatını korumayı bırakıp, laçini arayarak kanat çırpıp gitti.

(813-814-815-816) Genç güvercin, yolun uzaklığına bakmayıp, sık ormanın geçişi çetin kısmına uğramayıp, laçinin uzaktaki mekânına geceleyin hızla uçtu.

(817-818-819-820) Geceleyin uçup kendini gizlemese, zalim gözlere gözükmeden hızla uçmasa, güvercinin gündüz yalnız gitmesine izin verir mi, sungur da güvercini derdini şiirle anlatmasa serbest bırakmazdı.

(821-822-823-824) Kanat çırpıp, hızla uçup koruyu gezdi, laçine güzel göğsünden toyat vermek niyetinde, sonra ak sungura dönüp gelip ileride ne olacağını bekleyip görmek niyetinde.

(825-826) Aydın göl, hışırdayan kamış, sık orman; gece sessizce kaşlarını çatıp uyukluyor. (827-828) Ala bulutlu gökyüzünde, sadece ay hızlı koşuyor, güvercin bütün gece dinlenmeden hızlı uçuyor.

Kepter men Capalaqtar

829. Uyqınıñ munarına şomıp batıp,
 830. Qara cer tün camılıp, qalğan qatıp...
 831. Calğız-aq qara tünde cem awlaydı
 832. Keybiri maqulıqtardıñ, kündiz catıp.
833. Birewi sondaylardıñ capalaqtar,
 834. Cem añdıp, tündeletip qapalaqtar.
 835. Bir cerde tuyağına cem ilinse,
 836. Quwanıp qanattarın şapalaqtar.
837. Bir eki-üş boz capalaq col añdığan,
 838. Cem üşin tilek tilep qarañğıdan,
 839. Kepterdi bir toğayda ustap aldı
 840. Baspa ğıp butaqtı bir torañğıdan.
841. Quwanıp capalaqtar alaqaılap,
 842. Kepterdi culmaq boldı talapaylap,
 843. Şubırıp silekeyi üşewiniñ,
 844. Kepterdi aymaladı “balaqaılap”.
845. Sekirip cınşa külip saqıldastı,
 846. Sandarın şapalaqtap laqıldastı.
 847. Talasıp cas kepterge tün işinde,
 848. Qan tolıp közderine baqıldastı.
849. Ärqaysı eltip, sanın şapaqtaydı,
 850. İykemdep cas kepterdi caxattaydı.
 851. Kepter qus ölerdegi sözün aytıp,
 852. Calınıp ärqaysına capaqtaydı.

GÜVERCİN İLE BAYKUŞLAR

(829-830) Kara yeryüzü, uykunun sisine gömülüp, geceyi örtünüp taş kesilmiş... (831-832) Mahlukların bazıları gündüz uyuyup, sadece kara gecede avlanır.

(833-834) Bunlardan birisi baykuşlardır, yem arayıp geceleri telaşlanır. (835-836) Bir yerde tırnağına yem düşerse, sevinip kanatlarıyla alkış tutar.

(837-838) İki üç baykuş, yem için karanlıktan dilek dileyip, yol gözlemiş. (839-840) Torağının²⁸ bir dalının arkasına saklanıp güvercini bir korulukta yakaladı.

(841-842) Baykuşlar sevinip: “Yaşasın yaşasın!” deyip, güvercini kapışıp parçalayacak gibi oldular. (843-844) Üçünün ağzının suyu akıp “ufaklık” diyerek, güvercini okşadılar.

(845-846) Zıplayıp, cin gibi gülüp, kahkaha attılar; zevkten dört köşe olup hareketlendiler. (847-848) Gece yarısında genç güvercin için kavga edip, gözlerine kan dolup yaygara kopardılar.

(849-850) Her biri coşup, zevkten dört köşe olup, genç güvercini kendine doğru çekip, arzuluyor. (851-852) Güvercin ölürkenki son sözlerini söyler gibi, her birine yalvararak dönüp dönüp bakıyor.

²⁸ Torağrı: Bir çeşit kavak ağacı. (A.N.)

853. Söyleydi kepter zarlap kemşiligin,
 854. Mügedek boz torğaymen teñşiligin,
 855. Laşın men aq suñqardıñ erlik qılıp,
 856. İstegen qanday buğan keñşiligin.

857. Kepter qus zar, muñınıñ bärin ayttı,
 858. Calınıp sawğa surap zarın ayttı.
 859. Suñqar men laşın erge sert qılğanın,
 860. Qaldırmay bastan-ayaq bärin ayttı.
 861. Suñqardan mursat alıp tündeletip,
 862. Laşınğa kele catqan xalin ayttı.
 863. “Sertimdi orındayın tiymeñder” dep,
 864. Üş “dosqa” kepter cılap calına ayttı.

865. Şıdamay aş börişe alaқтаған,
 866. Tilderi silekey bop salaқтаған,
 867. Máz bolıp saqılдаған üş capalaq,
 868. Tüsterin özgertti endi calaқтаған.

869. Laşın men aq suñqardıñ isterine
 870. Tür kirdi, süysingendey tüsterine,
 871. Egilgen kepterdiñ köz casın körip,
 872. Ayanış kirdi elcirep işterine.

873. Özara capalaqtar qurdı keñes,
 874. Söylesip, tez kelisti qılmadı eges.
 875. “Munı eger cäbirlesek” dedi üşewi,
 876. Eşbir can bizde namıs, ar bar demes.

(853-854-855-856) Güvercin, acizliğini, çaresiz boztorğay²⁹ ile eşitliğini, laçin ile ak sungurun yiğitlik yapıp, ona gösterdikleri cömertliği ağlayarak anlatır.

(857-858) Güvercin dert ve ıstırabının hepsini anlattı, aman dileyip, yalvarıp tasesini anlattı. (859-860) Sungur ile yiğit laçine söz verdiğini, hiçbir şeyi atlamadan hepsini anlattı. (861-862) Sungurdan izin alıp, geceleyin yola çıkıp, laçine gitmekte olduğunu anlattı. (863-864) Güvercin üç “dosta” “Dokunmayın, sözümü yerine getireyim” diye ağlayıp yalvardı. (865-866-867-868) Dayanamayıp etrafa aç kurt gibi oburca bakan, ağzının suyu akıp dilleri dışarı sarkan, sevinip kahkaha atan üç baykuş, şimdi aç gözlülüğü bırakıp davranışlarını değiştirdi.

(869-870) Yüzleri, laçin ile ak sungurun yaptıklarına gıpta etmiş gibi bir hâl aldı. (871-872) Çok üzülen güvercinin gözyaşlarını görüp, duygulanıp merhamete geldiler.

(873-874) Baykuşlar kendi aralarında istişare ettiler; konuşup çabuk anlaştilar, inat etmediler. (875-876) Üç baykuş “Eğer bunu incitirsek, hiç kimse bizde ar namus var demez.

²⁹ Boztorğay: Bir cins küçük kuş. (A.N.)

877. Zor qılmıs – cäbirlese keşilmeytin,
 878. Ömiri qorlıq tañba öşilmeytin.
 879. Lağanat qamıtınday bolar edi,
 880. Moynınan öle-ölgenşe şeşilmeytin.

881. Näpsige berilmelik sabır qılmay,
 882. Bul erdi bosatalıq cäbir qılmay,
 883. Laşınnıñ mekenine cetkizelik,
 884. Qarañğı toğay işin dabır qılmay.

885. Kepterdiñ bul colında bılay taman,
 886. Qorqınış talay cer bar budan caman.
 887. Sertterin orındasın comart erler,
 888. Şığarıp sap qaytalıq esen-aman...”

889. Solayşa, üş capalaq aqıldastı
 890. Älgidey ädildikti maquldastı.
 891. Özgertip qulıqtarın ğapuw et dep,
 892. Kepterge cılı cüzben caqındastı.

893. “Qawipti tünde cürüw qara ormanda,
 894. Cıynalğan san corıqşı bar ormanda,
 895. Til alsañ osı aradan suñqarğa cür,
 896. Tün awıp col tosqandar taralğanda.

897. Egerde endi calğız qorqam deseñ,
 898. Bolamız biz colbaşşı sağan kösem.
 899. Ormanda tün işinde col bilmeseñ,
 900. Mert bolmay ötüw qıyın, aman-esen.

(877-878) İncitilirse affedilmez büyük bir suçtur; ömür boyu silinmez aşağılayıcı bir damga olur. (879-880) Ölünceye kadar boynundan çözülmeyen lanet hamutu gibi olurdu.

(881-882) Sabretmeden nefsimize yenilmeyelim; bu yiğit kuşu, incitmeden serbest bırakalım. (883-884) Karanlık orman içini gürültüye vermeden, laçının mekânına ulaşmasını sağlayalım.

(885-886) Güvercinin bu yolunda, bundan sonra daha kötü korkunç nice yer var. (887-888) Cömert yiğitler yeminlerini yerine getirsin, gideceği yere sağ salim eşlik edip götürelim.”

(889-890) Üç baykuş böyle diyerek, istişare ettiler; az evvelki adil davranışı doğru buldular. (891-892) Tutumlarını değiştirip “Affet!” diyerek, güvercine güler yüzle yaklaştılar.

(893-894) “Sık ormanda gece dolaşmak tehlikelidir; ormanda toplanmış sayısız yolcu var. (895-896) Söz dinlersen, gece bitip yol kesenler dağıldıkları zaman, buradan doğru sungura git.

(897-898) Eğer, artık yalnız korkuyorum dersen, biz sana kılavuz ve önder olacağız. (899-900) Geceleyin ormanda yolu bilmezsen, kazaya kurban gitmeden sağ salim geçmek zordur.

901. Cıynalğan oydan-qırdan qalıñ cawğa,
902. Seni biz tırısayıq aldırmawğa.
903. Belgili bir cerlermen alıp cürrip
904. Col tosqañ caw közine şaldırmawğa.

905. Ormannan aman-esen ötkizelik,
906. Cöninde adaspastay döp tüzelik,
907. Nemese, erinbelik, sertiñe cet,
908. Laşınıñ mekenine cetkizelik...”

909. Cürüwge üş capalaq coba qurdı,
910. İstewge süytip erlik betti burdı,
911. Dağdılı qarañğı tün qırandarı,
912. Kepterdi tündeletip alıp cürdi.

913. Qandı köz tün erleri - üş capalaq,
914. Dağdı alğan tün qatuwdı qandı balaq.
915. Tırs etken sıbırları bilinbeydi,
916. Öte saq: qaranadı can-caqqa alaq.

917. Alañdap är dıbısqa toqtap, tıñdap,
918. Mılqawşa iyşaratpen şapşañ imdap.
919. Ormannıñ qara düley arasımen.
920. Kepterdi alıp cürdi eptep, cımdap.

921. Birewi ilğıy cımdap kepterdi alıp,
922. Ekewi kecewildep, coldı şalıp –
923. Keptermen aman-esen qoş aytıstı,
924. Laşınıñ mekenine äkep salıp.

(901-902-903-904) Biz, dereden tepeden toplanmış kalabalık düşmana seni vermemeye ve bildik yollarla götürüp, yol kesen düşman gözüne iliştirmemeye gayret edelim.

(905-906-907-908) Ormandan sağ salim geçirelim, gidecek yönü şaşırmadan doğru izleyelim ya da üşenmeyelim, laçının mekânına ulaştıralım, sözünü yerine getir.”

(909-910) Böylece üç baykuş bir kahramanlık yapmaya niyet etti ve yola çıkmayı planladı. (911-912) Karanlık gecenin alışmış alıcı kuşları, geceleyin kılavuzluk edip güvercini götürdü.

(913-914) Keskin gözlü gece yiğidi alıcı kuş olan üç baykuş, gece dolaşmayı âdet edinmiş. (915-916) Çıt sesleri dahi duyulmuyor; çok dikkatli bir şekilde, gözlerini kocaman açıp etrafa bakınıyor.

(917-918-919-920) Dikkatlerini çeken her bir sesi durarak dinleyip; dilsiz gibi işaretlerle hızlı işaret edip, ormanın koyu karanlığının içinde, ustalıkla, yolu uygun, güvenli hale getirip güvercini beraberlerinde götürdüler.

(921-922-923-924) Birisi hep uygun yollarını bulup, güvercini alıp peşine takıp, ikisi gözcülük yapıp yolu gözetleyip; güvercini laçının mekânına getirip, güvercinle sağ salim vedalaştılar.

925. “Küte almay rencitsek biz, ğapuw et” dep,
 926. Keptermen qoş aytıstı, “sertke cet” dep.
 927. Körsetip laşın qustıñ uya ağaşın,
 928. Cöneldi üş capalaq qayta bettep.

Kepter men Laşın

929. Süytkenşe talawranıp tañ körindi,
 930. Rawandap atqan appaq sam körindi.
 931. Serpilip qara tünniñ köleñkesi,
 932. Bozarıp ala töbe mañ körindi.
933. Laşınniñ kepter keldi mekenine,
 934. Quwandı laşın orınında ekenine.
 935. Kepterdiñ qorıqpay bulay kelüwiniñ,
 936. Laşın er tüsinbedi, ne ekenine.
937. Laşınmen aman-esen kezdesken soñ,
 938. Colıǵıp oñaşada közdesken soñ,
 939. Laşınniñ sonda ğana tüsti esine,
 940. Kepter qus bastan-ayaq sözdi esken soñ.
941. Söz kebin şertti kepter bastan-ayaq,
 942. Catırqap, laşın qustan casqanbay-aq.
 943. Suñqar men üş capalaq uwaqıyǵasın
 944. Bayan ğıp, bir mültigin tastamay-aq.

(925-926-927-928) Üç baykuş “İyi ağırlayamayıp incittiysek, bizi affet, sözünü yerine getir.” deyip güvercinle vedalaştı; laçının yuva yaptığı ağacı gösterip, geri dönüp yola koyuldu.

GÜVERCİN İLE LAÇIN

(929) Derken şafak söküp tan göründü. (930) Aydınlanarak atan apak sam³⁰ göründü. (931-932) Kara gecenin gölgesi kalkıp, ala tepe yavaşça bozarak göründü.

(933-934) Güvercin, laçının mekânına geldi; laçının yerinde olmasına sevindi. (935-936) Yiğit laçın, güvercinin böyle korkmadan gelişinin ne olduğuna bir anlam veremedi.

(937-938-939-940) Laçın ile sağ salim görüşünce, تنها bir yerde karşılaşp, göz göze gelince, güvercin hikâyesini baştan sona anlatınca, laçın ancak o zaman hatırladı.

(941-942-943-944) Güvercin, yadırgayıp, laçından çekinmeden, sungur ile üç baykuş olayını hiçbir şeyini atlamadan beyan edip, baştan sona hikâyesini anlattı.

³⁰ Sam: Akşamleyin ışık (mum, lamba vb.) yakılacağı vakit. Burada üst satırdaki “tañ” kelimesine kafiye olarak seçilen “sam” kelimesi, “ışık” anlamında kullanılmış olsa gerek. (A.N.)

945. Söyledi kepter barlıq sır zarlığın,
 946. Suñqardıñ comarttığın, mırzalığın.
 947. Kez bolıp qara ormanda dostıq qılğan,
 948. Üş erge can-tänimen ırzalığın.

949. Laşınğa üwäde-sert bergendiğın,
 950. Tün qatıp sol sert üşin kelgendigin.
 951. “Sertimdi buzğanımşa – dedi kepter-
 952. Odan artıq meniñ ölgendigim...”

953. “Sol sertti endi, mine, orındañız,
 954. Canıma batsa-dağı qorınbañız.
 955. Sol üşin izdep sizdi keldim, - dedi,
 956. Äytewir, sertiñizdi tolımdañız...”

957. Kepterdiñ kelgenine azaptanıp,
 958. Suñqardan, capalaqtan azattanıp,
 959. Bäriniñ comarttığın salıstırıp,
 960. Otırdı laşın qayran, ğacaptanıp.

961. Bäriniñ erligine süysinedi,
 962. Laşın da, riyza bolıp iysinedi.
 963. “Bäri de menen artıq comart-aw”, - dep,
 964. Özine kümändenip, tüysinedi.

965. Kepterge ayttı: “Sağan tiye almaymın.
 966. Seni endi cem qıluwğa qıya almaymın.
 967. Basqalar comart bolğan bir toyatqa,
 968. Qalayşa qızığuwğa uyalmaymın?..

(945-946-947-948-949-950) Güvercin bütün sırlarını, dertlerini anlattı; sungurun cömertliğini ve efendiliğini, sık ormanda rastladığı dostluk eden üç yiğide yürekten minnettar olduğunu, laçine söz verdiğini, geceleyin yola çıkıp bunun için geldiğini. (951-952) Güvercin “Sözümden dönmektense, ölmem ondan daha iyidir” dedi.

(953-954) “İşte, artık o sözü gerçekleştiriniz, canımı acıtsa dahi çekinmeyiniz. (955-956) Onun için sizi aradım; sözün özü, verdiğiniz sözü yerine getiriniz.” dedi.

(957-958-959-960) Laçın, güvercinin sungurdan, baykuştan azat olup gelmesi karşısında ızdırap duyup, hepsinin cömertliklerini karşılaştırıp, şaşırıp hayran kaldı.

(961-962) Laçın de hepsinin yiğitliğine gıpta eder; memnun olup yumuşar. (963-964) “Hepsi de benden daha cömert galiba” diyerek, kendinden şüphe edip, değerlendirmede bulundu.

(965-966-967-968) Güvercine “Sana dokunamam, şimdi seni yem yapmaya kıyamam; başkalarının cömert davrandığı bir toyata nasıl da utanmadan göz koyacağım?”

969. Sen keldiñ, - üwädeñe so da tatır,
 970. Tiyüwge sağan qalay barmaq batıl?..
 971. Men rıyza, qayt” dedi de berdi ruqsat,
 972. Tiymedi kepterge endi laşın batır.

Kepter men Bürkit

973. Kepter qus rıyza boldı köñli tasıp,
 974. Laşınmen qoş aytıstı tösin basıp.
 975. Laşın er parızınan qutqarğan soñ,
 976. Cöneldi zuwlap uşıp belden asıp.
977. Uşadı kepter talmay sermep küşin,
 978. Tezirek aq suñqardı körmek üşin.
 979. Comarttıñ biyliğine endi mülde,
 980. Aparıp özin-özi bermek üşin...
981. Tañ atqan ürpek bas şaq, alañ-eleñ: -
 982. Körindi orman, kölder, oy, qır, beleñ.
 983. Oyanıp uyqısınan bozşa torğay,
 984. Ürpiyip qaranadı etip eleñ.
985. Bir bürkit tawdan uşqan toyat awlap,
 986. Ormanğa kep tiyetin dayım cawlap.
 987. Ormandı mülgipturğan uw-şuw qıldı,
 988. Tiyip qap bir büyirden oqşa zawlap.
989. Bul bürkit quw cem üşin oydı kezgen,
 990. Körkem şıñ, kerbez biyik tawdan bezgen.
 991. Toğaydıñ beybit catqan cändikterin,
 992. Ādeti talğamastan bärin ezgen.

(969-970-971-972) Sen geldin, bu da verdiğin söz için yeterlidir, sana dokunmaya nasıl cesaret edilir? Ben senden razıyım, geri dön” dedi ve güvercine izin verdi; bahadır laçın artık güvercine dokunmadı.

GÜVERCİN İLE KARTAL

(973-974) Güvercin çok sevinip memnun oldu; kanadını döşüne götürüp, laçınle vedalaştı. (975-976) Yiğit laçın onu borcundan kurtarınca, hızla uçup, tepeyi aşip yola koyuldu.

(977-978-979-980) Güvercin, ak sunguru çabucak görmek için, cömert kuşun idaresine tamamıyla gidip teslim olmak niyetinde olduğu için, var gücünü harcayıp, yorulmadan uçar.

(981-982) Tanın attığı sabahın erken saatinde ıssızlık içindeki orman, göller, çukurlar, tepeler göründü. (983-984) Bozca torğay uykusundan uyanıp, endişelenip ürkerek etrafına bakınıyor.

(985-986-987-988) Daima düşmanlık ederek ormana gelip saldıran, toyat avlayıp dağdan uçan bir kartal, bir köşeden ok gibi vınlayarak saldırıp uyku mahmurluğundaki ormanı gürültüye verdi.

(989-990) Bu kartal, kuru yem için vadiyi gezmiş; güzel zirveli, mağrur doruklu dağdan bezmiş. (991-992) Alışkanlığıdır, ormanın huzur içinde yaşayan canlılarını seçmeden, hepsini ezmiş.

993. Tamaqsaw äñgi bürkit uşqan qañğıp,
994. Cändiktiñ beyğam catqan kezın añdıp,
995. Cas şaqa balapandar kezdesse de,
996. Ustaytın, olardı da “ülken añ” ğıp.
997. Bıqırt qıp san uwaq qus balaların,
998. Zarlatqan orman işin uw-şuw şañ ğıp.
999. Qıratın, köbinese, älsiz añdı,
1000. Tınış catqan qara ormandı sonşa lañ ğıp,
1001. Qıymaytın taw bürkitin munday iske,
1002. Sırtqı eldi ketetuğın tipti tañ ğıp,
1003. Ormandı bürkit söytip büldiretin,
1004. Qan qılıp cürgen cerin bilğap sañğıp.
1005. Türlı qus ormanda uyıqtap catqan cıyın,
1006. Şoşınıp oyana sap qorğaydı üyin.
1007. Uw-şuw bop candarınan tüñilisti,
1008. Bürkittiñ aş qarında körip küyin.
1009. İlezde azan-qazan bıqırt qılıp,
1010. Ormannıñ dañğoy bürkit berdi “sıyın”.
1011. Ordalı uyaların talqan qılıp,
1012. San qustıñ cüregine saldı tüyin.
1013. Bürkitke ergen tağı toptı quzğın,
1014. Cem üşin kannan bezgen qalıñ ızğın.
1015. Känikken qan işkişter kimdi oñdırsın...
1016. Qan tırnaq körmegen soñ eşbir tizgin.

(993-994-995-996) Rastgele uçan boğazına düşkün kabadayı kartal, canlıların gamsız yattıkları anı kollayarak, körpe yavru kuşlara rastlasa bile onları da “büyük av” olarak yakalardı. (997-998) Kaç defa ufak kuş yavrularına saldırıp, onları darmadağın edip, orman içini gürültüye verip ağlatırdı. (999-1000) Sessizlik içindeki sık ormanda o kadar gürültü kopartıp, çoğunlukla zayıf hayvanları kırıp geçirdi. (1001-1002) Dağ kartalının böyle bir şey yapmayacağına ihtimal vermeyen yabancıları, çok şaşırtırdı. (1003-1004) Kartal, geçtiği yerleri kana boyayıp, pisletip ormanın huzurunu böyle bozardı.

(1005-1006) Ormanda yığın yığın uyuyan türlü kuşlar, uyanır uyanmaz ürküp evini koruyor. (1007-1008) Kendilerini kartalın aç karnında düşünüp, gürültüyle ötüşerek, canlarından ümitlerini kestiler. (1009-1010) Kibirli kartal, bir anda gürültü patırtı koparıp, etrafı darmadağın edip, ormana “hediyelerini” verdi. (1011-1012) Grup grup bir arada bulunan yuvalarını kırıp döküp, nice kuşun yüreğinde yara bıraktı.

(1013-1014) Yem için ölmeyi dahi göze alan büyük bir kalabalık grup kuzgun da kartala ulaşmış. (1015-1016) Kanlı tırnaklar hiçbir zaman dizgin görmeyince, alışmış kan içiciler kime iyilik yapsın?

1017. İlezde bürkit söytip talay qustı,
 1018. Älewmet esittiñ be, munday isti:
 1019. Kete almay sol ormanda älgı kepter
 1020. Bürkittiñ şeñgeline tağı tüsti...
1021. Cibimey kepter qustıñ cılawına,
 1022. Zarlanıp közdiñ casın bulawına.
 1023. Taw bürkit cöneldi alıp mekenine,
 1024. Kepterdiñ nazar salmay surawına.
1025. Älewmet, bul kepti endi doğaralıq,
 1026. Bul istiñ Sarıarqada bolğanı anıq.
 1027. Bilmeymin endigisin ne qılğanın,
 1028. Kepterdi ketti bürkit coğarı alıp.
1029. Moynında taw bürkittiñ mıñ-san caza,
 1030. Tartılmaq mıñ cazağa bir-aq saza.
 1031. Aldırğan balaların küyiktiden,
 1032. Tappay ma, isi asqınğan bir kün qaza.
1033. Qıyuwlap ayta almadım sözdiñ köbin,
 1034. Sırlı ğıp söz aytuwğa coq edi ebim.
 1035. Törelık surayın dep qay qus ädil,
 1036. Ädeyi bayandadı kepter kebin.
1037. Cır qılmaq birew bastan ötkergenin,
 1038. Cır qılmaq birew azdı-köp körgegin.
 1039. Qay qustıñ erligi artıq şeşiñizder,
 1040. Ädeyi bayandadı kepter kebin.

(1017-1018) Kartal, böyle bir anda nice kuşu... Cemaat! Böyle bir işi duydunuz mu? (1019-1020) Deminki güvercin o ormanda gidemeden, yine kartalın pençesine düştü.

(1021-1022-1023-1024) Dağ kartalı, güvercinin ağlamasına, kahrolup göz yaşı dökmesine yumuşamadan, güvercinin ricasına kulak asmadan, güvercini alıp mekânına gitti.

(1025-1026) Cemaat! Artık bu hikâyeyi tamamlayalım; bu olayın Sariaşka'da yaşandığı kesindir. (1027-1028) Kartal, güvercini alıp yukarı gitti; bundan sonra ne yaptığını bilmiyorum.

(1029-1030) Dağ kartalının boynunda binlerce suç var; bin suça yalnızca bir ceza verilecektir. (1031-1032) İş çok ileriye götüren, yavrularını öldürdüğü ana kuşların kargışlarından bir gün cezasını bulmaz mı ?

(1033-1034) Süsleyip anlatmaya yatkınlığım yoktu; anlatacaklarımın çoğunu güzel ve akıcı bir şekilde anlatamadım. (1035-1036) Hangi kuşun adil olduğunu sormak için, güvercinin hikâyesini özellikle anlattım.

(1037-1038) Kimisi başından geçenleri kimisi az çok gördüklerini destan olarak anlatacaktır. (1039-1040) Hangi kuşun yiğitliği üstündür, çözünüz; güvercinin hikâyesini özellikle beyan ettim.

1041. Bul cırım tüşpegenge cumbağ-sındı,
 1042. Cır qıldım tüşingenge bolğan şındı.
 1043. “Bul cumbağ” degenderge şeşkiz taqsır,
 1044. Sözimdi, cumbağ bolsa qılmay, mindi.
1045. Bul sözdi törelikke cır ğıp tartıp,
 1046. Sın tilep, bəriñizge turmın artıp.
 1047. Taw bürkit, suñqar, laşın, üş capalaq, -
 1048. Aytıñız, qaysısınıñ erligi artıq?..”

Qız ben Äsker

1049. Qız turdı aytıp bolıp kepter cırın,
 1050. Kürsindi arşığanday köñil kirin.
 1051. Tünergen tuñğıyıqqa quzda turıp,
 1052. Ağıttı küyikti qız biraz sırın.
1053. Domalap közden tamğan casın sürtti,
 1054. Aşqanday möldir caspen közdiñ nurın.
 1055. Qalıñ qol qalşa qarap, qaldı qatıp,
 1056. Coğaltıp äñgi adırlıq, ses pen qırın.
1057. Cawınger batırsınğan qalıñ qolğa,
 1058. Bolmadı cırdıñ artı onşa şırın.
 1059. Tım-tırıs, qalşıyğan qol bir azdan soñ,
 1060. Qozğalıp söz qatıstı birin-birin.
1061. Tutqın qız – äsker essiz bolğan qumar,
 1062. Sımbatı - kök ömirdey şıbıq şınar,
 1063. Beline döreki qol tiyse noyıs, -
 1064. Der ediñ gül sabaqtan oñay sınar.

(1041–1042) Bu şiirim anlamayana bilmece gibidir; anlayana tüm gerçekleri şiir olarak anlattım. (1043–1044) Hükümdarım! Sözümü eğer bilmece ise, “ Bu bilmecedir” diyenlere beni suçlamadan çözdürün.

(1045-1046) Bu hikâyeyi hüküm verilsin diye, şiir hâlinde sunup, değerlendirmenizi isteyip, hepinizin omzuna yüklüyorum. (1047-1048) Dağ kartalı, sungur, laçın, üç baykuş; hangisinin yiğitliği üstün söyleyiniz?

KIZ İLE ASKER

(1049-1050) Kız, güvercinin hikâyesini anlatmayı bitirdi; gönül kirini temizler gibi ah çekti. (1051-1052) Dertli kız, uçurumda durup, kararan derinliğe sırrını biraz akıttı.

(1053) Gözlerinden yuvarlanarak akan yaşı sildi. (1054) Gözlerindeki hüznü dupduru yaşla yıkamış gibidir. (1055-1056) Kalabalık ordu, kabalığını, kurum satması ile azamet göstermesini kaybedip, donakaldı.

(1057-1058) Kendini yiğit savaşçı zanneden kalabalık askerlere, şiirin sonu o kadar şiirin görünmedi. (1059-1060) Sessiz, hareketsiz kalan askerler, biraz sonra birer birer kıpırdayıp konuşmaya başladı.

(1061-1062) Esir kız ki, akıllarını kaybeden askerler ona tutuldu; görünüşü körpe bir çınar fidanı gibidir. (1063-1064) Aniden beline kaba bir el dokunursa, gül dalından kolay kırılır derdin.

1065. Tüksiyip Abılay da turdı tuyıq,
 1066. Manadan sesi kemip tösken ıyıq.
 1067. Tünerip, tömen qarap ündemeydi,
 1068. Basqanday tunşıqtırıp tün tuñğıyıq.

Kökşetaw Küyi

1069. Qol tağı camırastı, gücildesip,
 1070. İlezde güwlegen ün tağı da ösip.
 1071. Ärkim de “bul cır-cumbağ” dese-dağı,
 1072. Şıqpadı qız cumbağın eşkim şeşip.
1073. Abılay biraz turıp köpti bayqap,
 1074. Gücildep qozğaldı endi basın şayqap.
 1075. Suluwğa tasta turğan qarap qoyıp:
 1076. “Şeşüwşi, qayda...” dedi, qolın cayqap.
1077. Cer men kök bir-birine carasqanday,
 1078. Olar da bäsekemen talasqanday.
 1079. Aynala qorşağan taw, qalıñ orman -
 1080. Cer men kök qızğa tönip qarasqanday.
1081. Nuwlı orman, biyik şıñdar antalasa,
 1082. Qorşağan beyne mılqaw, tañ-tamaşa.
 1083. Tım-tırıs tünerisip ündemeydi –
 1084. Ötkergen aldarınan san tamaşa...

(1065) Abılay da kaşlarını çatarak sessiz durdu. (1066) Deminden beri süren bağırıp çağırımları azalıp, omuzları çökmüş. (1067-1068) Gecenin karanlığı onu boğup, onun üzerini basmış gibi; kaşlarını çatıp, aşağı bakıp hiç konuşmuyor.

KÖKŞETAW EZGİSİ

(1069-1070) Çabucak gürleyen sesler yine artıp, askerler gürültüyle hep birlikte yeniden konuşmaya başladı. (1071-1072) Herkes “ Bu şiir şeklinde bir bilmece” dese de, hiç kimse kızın bilmeceğini çözemedi.

(1073-1074) Abılay, bir müddet durup kalabalığa göz gezdirip, şimdi başını sallayıp, gürlendi. (1075-1076) Taşta duran güzele bakıp elini sallayarak: “Çözecek kişi, nerede...” dedi.

(1077-1078) Yerle gök birbirine yakışmış gibi; onlar da rekabetle yarışıyormuş gibi. (1079-1080) Etrafı çevreleyen dağlar, sık orman; yerle gök kıza eğilip bakıyormuş gibi.

(1081-1082) Etrafı kuşatan sık orman, yüksek zirveler âdeta dilsiz ve şaşkın. (1083-1084) Sessizce, kaşlarını çatıp konuşmuyorlar; o güne dek önlerinden sayısız ilginç olay geçmiştir.

1085. “Oqçetpes”, - kökke örlegen müsün suñğaq,
 1086. Aytıldı eteginde älgı cumbağ.
 1087. Sozılğan kökke qaray suluw şıñnıñ
 1088. Üni coq tursa-dağı sözdi tıñdap.
1089. Tek qana orman eptep sıbırlaydı,
 1090. Casırıp, tapqızbastay sır urlaydı.
 1091. Urı cel közge ilinbey zır cügirip,
 1092. Köl beti, gül, capıraç cıbırlaydı.
1093. Köldegi cubay aqquw sıñqıldaydı,
 1094. Erkelep qos böbegi cır tıñdaydı.
 1095. Köldegi mıñ türli qus küyge balqıp,
 1096. Taw men tas, aspan-dağı küy tıñdaydı.
1097. Biyikte taw bürkitter qalıqtaydı,
 1098. Sañqıldap kökte oynap, şarıqtaydı.
 1099. Carqıldap, şıñnan cerge, cerden kökke
 1100. Quyqılıcıp, topşıları talıqpaydı...

Adağ

1101. Äriyne “mıñnan birew şeşen” degen,
 1102. “Col tappaq, qamalğanda kösem” degen.
 1103. Tım-tırıs turğan qoldan şıqtı birew,
 1104. Cır qılğan qız cumbağın şeşem degen.
1105. Ecelden bäyge dese ärkim qozbaq,
 1106. Dämeli – qızıqtığa qolın sozbaq.
 1107. Qızıqtı zatqa umtılsa köp dämeli.
 1108. Äriyne, ebin tapқан birew ozbaq.

(1085-1086) Deminki bilmece, göğe uzanan uzun boyunlu Oqçetpes'in eteğinde söylendi. (1087-1088) Göğe doğru uzanan güzel zirvenin, sözü dinleyip dursa da sesi çıkmıyor.

(1089-1090) Bir tek orman alçak sesle fısıldıyor; gizleyip, bulunmaz edip bir sır çalıyor. (1091-1092) Hırsız yel kimseye görünmeden koşup, göl yüzeyi, çiçek, yaprak kıpırdıyor.

(1093-1094) Göldeki ak kuğu çifti sınık sınık ediyor; iki yavrusu naz ederek şiir dinliyor. (1095-1096) Göldeki bin çeşit kuş ezgiden etkilenip, dağ ile taş, gökyüzü dahi ezgiyi dinliyor.

(1097-1098) Yüksekte dağ kartalları süzülüyor; sanki sanki edip, gökyüzünde oynayıp, geziyor. (1099-1100) Zirveden yere, yerden gökyüzüne hızla uçup, süzülüp kanatları yorulmuyor.

ADAQ

(1101-1102) Tabii ki "Bin kişiden biri hatiptir" demişlerdir; "Kuşatılınca lider yol bulur" demişlerdir. (1103-1104) Sessiz duran askerlerin arasından, kızın şiir olarak söylediği bilmeceyi çözeceğim diyen birisi çıktı.

(1105-1106) Ezelden beri yarışma dendi mi herkes heveslenecektir; ümitli, ilginç olana elini uzatacaktır. (1107-1108) Pek çok ümitli ilginç olanı almaya talip olsa da, tabii ki, sadece yolunu bulan biri kazanacaktır.

1109. Küreste: ceñedi – alıp, dawda – şeşen,
 1110. Aqıl men bolcaw iste qırağı ozbaq,
 1111. Cumbaqtıñ köp qamalğan kiltin tawıp,
 1112. Törege qolın sozdı birer bozdaq.
1113. Qara sur, uzın boylı, emes talpaq,
 1114. Denesi kök qurıştay, ördeş-şalqaq,
 1115. Qır murın, qarager köz, qara murttı,
 1116. Qaqpaqtay qobı cawrın, - topşı calpaq.
1117. Solqıldağ kök qurıştay, bitken tip-tik,
 1118. Carağan aş böridey beli ciptik.
 1119. İñğaylı, suluw sıyda, suñğaq dene,
 1120. Carağan bäygi kerdey ıqşam, sıptıq.
1121. Bilengen şıyır dene, beyne şoyın;
 1122. Cup-cumır som bop bitken ciger moyın.
 1123. Denesi bulşıq etti, tertken küşti,
 1124. Bäygi atşa şıyratadı tula boyın.
1125. Ulı arğın Kökşetawdı qılğan meken,
 1126. Az kezi köşpeli eldiñ, cürgen ceken.
 1127. Arğınnıñ bir balası Quwandıqtıñ,
 1128. Sur cigit cumbağ şeşken, balası eken.
1129. Casınan kedeylikten kemdik körgen,
 1130. Cigerli talabı zor özi mergen.
 1131. Cılqısın bağıp cürgen bayın tastap,
 1132. Töreniñ bir sebeppen qasına ergen.

(1109-1110) Güreşte alp, davada hatip yenecektir; akıl ile tahmin işinde açıkgöz kazanacaktır. (1111-1112) Bir delikanlı, kalabalığı çıkmaza sokan bilmecenin anahtarını bulup, çözümü söylemek için el kaldırdı.

(1113-1114-1115-1116) Kara yağız, uzun boylu, tıknaz değil, vücudu gök çelik gibi dik ve gergindir; düz burunlu, elâ gözlü, kara bıyıklı, geniş kürek kemikli ve geniş omuzludur.

(1117-1118) Çabuk eğilen çelik gibi, boydan boya dimdik; tavına gelmiş aç kurt gibi beli incecik. (1119-1120) Orantılı, güzel ve boylu bir bedeni var; tavına gelmiş mağrur yarış atı gibi derli toplu, dinç, çevik.

(1121-1122) Çevik beden, tıpkı bilenmiş demirdir; boynu, yusyumru güçlü kuvvetli yaratılmış. (1123-1124) Bedeni kaslı ve gergin; tüm bedeni yarış atı gibi tavına geliyor.

(1125-1126) Ulu Arğın³¹ Kökşetaw'ı mesken edinmiş; o zaman göçebe milletin ayrı ayrı yaşamaları azmış. (1127-1128) Bilmece çözen bu yiğit, Arğın boyunun Quwandıq koluna mensup bir gençmiş.

(1129-1130) Küçüklükten beri yoksulluğundan dolayı küçümsenmiş; mücadeleci, çok gayretli ve keskin nişancıdır. (1131-1132) Yılıksını güttüğü beyi bırakıp, bir sebepten dolayı sultanın ordusuna katılmış.

³¹ Ulu Arğın: Kalabalık Arğın boyu. (A.N.)

1133. Sıpayı, tıyanaqtı özin baqqan,
 1134. Artıqsıp, ańgilenip, emes laqqan.
 1135. Küşı de, erligi de colbarıstay,
 1136. Ädildik, kişilikpen köpke caqqan.
1137. Tağı äñši, kerney dawıs, eren aqın,
 1138. Keltirgen körkem sırlı sözdiñ narqın.
 1139. Surqıya ötirikten awlaq qaşıp,
 1140. Şındıqqa erlikpenen cürgen caqın.
1141. Küreste qalıñ qoldı adaqtağan,
 1142. Maydanda betine can qaratpağan,
 1143. Sondıktan “Adaq” degen esim alıp,
 1144. Er endi atına kir canatpağan.
1145. Cumbaqtı şeşemin dep qol sozdı Adaq,
 1146. Üstinde ıqşam kiyim, belde sadaq,
 1147. Qalıñ qol calt qarasıp, señşe tolqıp,
 1148. Adaqqa telmiristi közin qadap.
1149. Söyledi Adaq turıp Abılayğa:
 1150. “Ya, taqsır, ötilim bar, - qabıl ayla!
 1151. Cumbaqtı şeşpey turıp tilegim bar, -
 1152. Qabıl ğıp tilegimdi sözdı bayla! –
1153. Bolar ed, keşpes künä – şeşer bolsam,
 1154. Caqpasa qızdıñ basın keser bolsañ,
 1155. Cumbaqtı sonda ğana şeşip körem, -
 1156. Qız sözin şaypaw bolsa keşer bolsañ...”

(1133-1134) Nazik, düzenli ve iradelidir; haddini aşır dikkatsizlik eden geveze değildir. (1135-1136) Gücü de yiğitliği de kaplan gibi; dürüstlük ve alçakgönüllülükle pek çok kişinin sevgisini kazanmış.

(1137-1138) Dahası edebî, gizemli sözün hakkını veren büyük bir aqın³²; davudî sesli bir ânşî³³. (1139-1140) Düzenbaz yalandan uzağa kaçır, kahramanlıkla gerçeğe yaklaşan birisidir.

(1141-1142-1143-1144) Güreşte kalabalık askerlerin hepsini yenen, meydanda ona kimse karşı koyamayan, bu sebeple “Adağ” adını alıp, adına leke sürdürmeyen erdi.

(1145-1146) Üzerinde derli toplu bir kıyafet, belinde yay; Adağ bilmeceyi çözeceğim diye elini uzattı. (1147-1148) Kalabalık asker, hemen dönüp bakır, su üstündeki buz parçası gibi dalgalanır, gözlerini ayırmadan Adağ’a baktı.

(1149-1150-1151-1152) Adağ Abılay’a: “Hükümdarımız, istirahatım var, kabul eyle! Bilmeceyi çözmeden evvel bir isteğim var, isteğimi kabul edip benimle bir anlaşma yap.

(1153-1154) Bilmeceyi çözssem, kız beğenmese, kızın kafasını kessen affedilmez bir günah olurdu. (1155-1156) Kızın sözü aksice olsa da affedersen, bilmeceyi ancak o zaman çözeceğim.” dedi.

³² Aqın: İrticalen şiir, şarkı söyleyen, hikâye anlatan şair. (A.N.)

³³ Ânşî: Halk şarkı ve türkülerini terennüm eden, irticalen söz söyleyemeyen sanatkârlardır. (A.N.)

Bürkit pen Aqquw, Mergen

1157. Abılay: keşirem dep qarqıldadı,
 1158. Cañğırıp, aynala şıñ sañqıldadı.
 1159. Sol kezde kölde cürgen cubay aqquw,
 1160. Oybaylap suwdı sabap qañqıldadı.
1161. Turğan qol kenelmekke öleñdi estip,
 1162. Tolqıdı kölge qarap eleñdesip,
 1163. Qarasa oyran bolıp cubay aqquw
 1164. Zawlap cür köl üstinde köleñdesip.
1165. Sabaydı köldi oyran ğıp, suwdı şaşıp,
 1166. Qıyquwlap, alasurıp, awzın aşıp.
 1167. Şuwlatqan eki aqquwdı bürkit eken, -
 1168. Cöneldi bir balasın ala qaşıp...
1169. Kökten cay töbesinen tüygendey-aq,
 1170. Nemese tünde büyi tiygendey-aq,
 1171. Eki aqquw oyran bolıp birge umtıldı,
 1172. Zar iylep uyası örtke küygendey-aq.
1173. Aqquwdıñ aq böbegin kölden ilip,
 1174. Taw bürkit quwanğanday kökte külip.
 1175. Zaratıp, ata-anasın suñqılatıp,
 1176. Cöneldi şarıqqa örlep kökpar qılıp.
1177. Tırnaqtı tırnaqsızğa şappasın ba?..
 1178. Añduwşı aluw ebin tappasın ba?..
 1179. Aqquwdıñ balapanın alıp bürkit,
 1180. Şırqadı “Oqçetpestiñ” qaq basına.

KARTAL İLE AKKUĞU, AVCI

(1157-1158) Abılay: “Affedeceğim” diyerek bir kahkaha attı, sesi yankılanıp, zirvenin etrafı sank sank etti. (1159-1160) O sırada gölde yüzen kuğu çifti, feryat edip, kanatlarıyla suya vurup kank kank etti.

(1161-1162) Bekleyen ordu, şiiri dinleyip rahatlamak niyetiyle göle bakarak meraklandı. (1163-1164) Bekleyen ordu baksa ki, kuğu çifti perişan olup, göl üstünde hızla uçuyor.

(1165-1166) Acı acı ötüp, çırpınıp, ağzını açıp, kanatlarıyla suyu saçıp gölü darmadağın edip dövüyor. (1167-1168) İki ak kuğuyu feryat ettiren kartalmış, bir yavrusunu da kaçıırıp, uçup gitti.

(1169-1170-1171-1172) Şimşek çarpmış gibi veya geceleyin bğü saldırmış gibi; yuvası yangında yanmış gibi feryat edip iki ak kuğu perişan olup birlikte hamle etti.

(1173-1174) Dağ kartalı, ak kuğunun ak bebeğini gölde yakalayıp, gökyüzünde gülüp seviniyor gibi. (1175-1176) Ana babasını kan ağlatıp bağırıp, yavruyu kökpar³⁴ yapıp, gökyüzüne yükselip gitti.

(1177) Tırnaklı tırnaksıza saldırmasın mı? (1178) Takip eden almanın yolunu bulmasın mı? (1179-1180) Kartal, ak kuğunun yavrusunu alıp “Oqcetpes” in tam tepesine yükseldi.

³⁴ Kökpar: İki grup hâlinde, at üzerinde oğlak ve keçi derisini çekerek oynanan oyun. (A.N.)

1181. Köldegi beybit qustar ürikti şoşıp,
 1182. Süñgidi, qorğaladı, qaştı cosıp.
 1183. Äsker de qarap turğan qayran qaldı,
 1184. Qos aqquw sıñqıldadı dawsın qosıp.
1185. Zarlağan tuwğan äke, anasına,
 1186. Taw bürkit kökpar qılğan balasına,
 1187. Canı aşıp keybirewler cabırqastı,
 1188. Ayanış kirkennen soñ sanasına.
1189. Älsizdi äldi cegen küşi basım,
 1190. Cılatqan älsiz bolsa qarındasın.
 1191. Tutqın qız osını oylap quz basında,
 1192. Aqquwğa qarap turıp tökti casın.
1193. Adaq ta qarap turıp boyın tecep,
 1194. Sadağın qolına alıp, şertip, bezep,
 1195. Kök süñgi oğın ilip serippege,
 1196. Bürkitke sığaladı däldep kezep.
1197. Bultıyğan bulşıq etti qurış bilek,
 1198. Cıyırılıp ırğatıldı küşin bilep.
 1199. Atuwğa iñğaylanğan colbarıssa,
 1200. Işqındı eki buttı kere tirep.
 1201. Sadaqtıñ serippesin ırğap tartıp,
 1202. Şalqıydı pärmeninşe küşin şirep.
 1203. Cetkende “Oqcetpestiñ” basına qus, -
 1204. Sadağın Adaq mergen siltedi irep.

(1181-1182) Gölde huzur içindeki kuşlar korkup ürktüler; suya daldılar, saklandılar, kaçıştılar. (1183-1184) Bakmakta olan askerler de şaşırtdılar; çift ak kuğu seslerini birleştirip sink sink ettiler.

(1185-1186-1187-1188) Dağ kartalının kökpar yapıp götürdüğü yavrusuna feryat eden anne babaya, kalbinde merhamet duygusu uyanınca, bazıları acıyıp üzüldü.

(1189-1190) Güçsüzü gücü üstün güçlü yemiş; güçsüz ise kız kardeşini ağlatmış. (1191-1192) Esir kız uçurumun başında bunları düşünüp, ak kuğuya bakarak gözyaşı döktü.

(1193-1194-1195-1196) Adaq da durup bakarak, yayını eline alıp, bir fiske vurup, nişan alıp, sivri gök okunu kirişe takıp, bir gözünü kapayıp, yayını doğrultup kartala nişan aldı.

(1197-1198) Kabarık kaslı, çelik gibi sağlam bilekli; gücünü bileyip toplanıp tekrar açıldı. (1199-1200) Kaplan gibi atmaya hazırlanmış; iki bacağını yana açarak gerilip, var gücünü harcadı. (1201-1202) Yayın kirişini ileri geri hareket ettirip çekip, var gücünü harcayıp gururlanıyor. (1203-1204) Nişancı Adaq, kuş "Oqçetpes" in tepesine ulaştığı zaman, yayının kirişini bırakıp okunu yöneltti.

1205. Isqırdı sadaq oğı kökti carıp,
 1206. Zımırıp carqıldadı colın qarıp.
 1207. Torğay bop “Oqçetpespen” qatarlasqan,
 1208. Üş qırlı oq, taw bürkitten ötti darıp.
1209. Qaruwın san qılmıstıñ tatarına,
 1210. Tap boldı mergen däldep atarına:
 1211. Taw bürkit töñkerildi cetken kezde,
 1212. “Oqçetpes” naq basınıñ qatarına.
1213. Taw bürkit qılığınan caza taptı,
 1214. Azıraq momın añdar maza taptı.
 1215. Laqtırğan terliktey bop kölge kümpip,
 1216. Qan-qan bop, qan qumar er qaza taptı.
1217. Bürkittiñ kökpar alıp qaşuwına,
 1218. Bolmadı “Oqçetpesten” asuwına.
 1219. Közinşe qalıñ qoldıñ qaza taptı,
 1220. Tuwra kep şın mergenniñ basuwına.
1221. Şarıqtap, balapandı ap ketti degen,
 1222. Noqat bop “Oqçetpesten” ötti degen.
 1223. Eşkimniñ qıyalına kirmep edi,
 1224. Bürkitke atqan sadaq cetti degen.

Adağ Mergen

1225. Tañ bolıp äsker tolqıp duwıldastı,
 1226. Adaqtı kötermelep şuwıldastı.
 1227. Cañğırttı taw men tastı kötergen söz:
 1228. “Bäygiden Adağ ozdı, Adağ astı...”

(1205-1206) Yayın oku göğü yarıp ıslık çaldı; hızla uçup, yolunu yakıp parladı. (1207-1208) Serçe olup “Oqçetpes” ile yan yana gelen üç köşeli ok, dağ kartalını delip geçti.

(1209-1210) Sayısız suçunun karşılığını almak için, nişancının hedefleyip attığına yakalandı. (1211-1212) “Oqçetpes” in tam başının hizasına ulaştığında, dağ kartalı devrildi.

(1213-1214) Dağ kartalı davranışının cezasını buldu; az da olsa uslu hayvanlar huzur buldu. (1215-1216) Atılmış terlik³⁵ gibi olup göle düşerek, kan içinde kalıp, kana düşkün yiğit öldü.

(1217-1218) Kartalın kökpar alıp kaçmasına, “Oqçetpes”i aşmasına izin verilmedi. (1219-1220) Gerçek nişancının atışına denk gelip, ordunun gözleri önünde öldü.

(1221-1222) Çok yükselip yavru kuşu götürdü demiş; nokta olup “Oqçetpes” ten geçti demiş. (1223-1224) Hiç kimse hayal dahi etmemişti; kartala atılan ok ulaştı demiş.

KESKİN NİŞANCI ADAQ

(1225-1226) Askerler şaşırıp, duygulanıp gürültüyle konuştular; Adaq’ı övüp gürültü kopardılar. (1227-1228) “Yarışmayı Adaq kazandı, Adaq üstün çıktı...” övgü sözleri dağı taşı inletti.

³⁵ Terlik: Teri emmesi için eğerin altına koyulan keçe örtü. (A.N.)

1229. Alşıytıp qamşat börkin turdı Abılay,
 1230. Tamağın qorazdanıp qırdı Abılay.
 1231. “Bağana, nege bulay atpadıñ...” dep,
 1232. Adaqtıñ qasına kep turdı Abılay.
1233. “Bağana, bäygide sen carısıp pa eñ?
 1234. Ortağa öneriñdi salısıp pa eñ?...
 1235. Atqıştıq küştilikti sınaşqanda,
 1236. Onda ozbay özgelermen qalısıp pa eñ?..
1237. Nemese bağana sen atpadıñ ba?..
 1238. Atuwğa cüreksinip batpadıñ ba?..
 1239. Äytpese suluwdan sen däme qılmay,
 1240. Egeske tösüwge ädep saqtadıñ ba?...”
1241. Ayttı Adaq: “bäske, taqsır, qatıspadım,
 1242. Şıñdağı oramaldı atıspadım.
 1243. Suluwdı batırlardıñ biri alsın dep,
 1244. Bäygege beker tösip şatıspadım.
1245. Boy tecep batırlarmen sınaşpadım,
 1246. Äwre bop, beldi beker qınaşpadım.
 1247. Cañağı qız cumbağın estigeñşe,
 1248. Ädeyi, taqsır töre, sır aşpadım.
1249. Cumsaytın bar önerdi kerek iske,
 1250. Ädeyi salmap edim eregiske,
 1251. Bärin de qız sertiniñ orındayın,
 1252. Taqsır xan, men dayarmın töreñizge.

(1229-1230) Abılay, kunduz brknn u kısmını biraz arkaya doğru atarak giydi; Abılay kurumlanıp boğazını temizledi. (1231-1232) Abılay “Demin neden böyle atmadın” deyip Adaq’ın yanına geldi.

(1233) “Demin yarışmaya sen katılmış mıydın? (1234) Hnerini ortaya koymuş muydun? (1235-1236) Nişancılık ile beden kuvvetini sınarken, o zaman diğerleriyle geemeden kalmış mıydın?

(1237) Yoksa demin sen atmadın mı? (1238) Atmaya cesaret edemedin mi? (1239-1240) Yoksa sen güzeli almayı mit etmeden, yarışmaya girmeye utandın mı?”

(1241) Adaq “Hükümdarım, yarışmaya katılmadım. (1242) Zirvedeki yazmaya ok atmadım. (1243-1244) Güzeli bahadırlardan birisi alsın diyerek, boş yere yarışmaya girip hata etmedim.

(1245-1246) Kendimi dizginleyip bahadırlarla g ölçşmedim; boşuna zahmete girip belimi boş yere sıkıştırmadım. (1247-1248) Devletli Sultanım! Kızın az önceki bilmeceğini dinleyinceye kadar, suskun kaldım.

(1249-1250) Gerekli işlere harcanacak bütün hünerleri, yarışmada özellikle ortaya koymamıştım. (1251-1252) Kızın şartlarının hepsini de yerine getireyim. Devletli Han! Ben emrinize hazırım.

1253. Eşbir oq oramaldı şala almadı;
 1254. Tayanıp şıñ basına bara almadı.
 1255. Atıp men oramaldı tūsireyin,
 1256. Bolsa da suluwdı eşkim ala almadı..”
1257. Sonı aytıp Adaq endi turmay toqtap,
 1258. Sadağın oñtayladı bezep oqtap.
 1259. Qos aqquw şır aynaldı muñlı ünmen,
 1260. Balasın kezek uşıp, sıñsıp coqtap.
1261. Suluw men xanğa qarap Adaq turdı,
 1262. Bezenip “Oqçetpeske” sadaq qurdı.
 1263. Şöñkiyip suwğa tōngen quz basında
 1264. Suluw da tañırqap köz qadap turdı.
1265. Rası Adaq bäske qatıspağan,
 1266. Şıñdağı oramaldı atıspağan.
 1267. Apıraq, albirt, äñgi batırlardan,
 1268. Bul cigit özin awlaq, cat ustağan.
1269. Turğanday tüpsiz tereñ oyğa batıp,
 1270. Qadalıp şıñ basına qalğan qatıp.
 1271. “Oqçetpes” ördeş şıñmen arbasqanday,
 1272. Turğan ed colbarıssa közben atıp.
1273. Cäne de carısqa da enbep edi,
 1274. “Tüs” degen cigitterge könbep edi.
 1275. Awırıp turmın, degen sıltawına,
 1276. Rencisip qostastarı senbep edi.

(1253-1254) Hiçbir ok yazmayı vuramadı; zirvenin tepesine yaklaşıp ulaşamadı. (1255-1256) Ben ok atıp yazmayı düşüreyim; zaten güzeli hiç kimse alamadı.” dedi.

(1257-1258) Adaq bunu deyip artık durmayıp, yayına ok takıp, yayını kaldırıp doğrulttu. (1259-1260) Çift ak kuğu, sırayla uçup, dertli bir sesle yavrusunu ağlayarak arayıp, döndü durdu.

(1261-1262) Adaq, güzel ile hana baktı; hazırlanıp, ”Oqcetpes” e yay doğrulttu. (1263-1264) Güzel kız da, diğerlerinden uzaktaki suya abanmış uçurumun başında hayret ederek, gözlerini ayırmadan baktı.

(1265-1266) Doğrusu, Adaq yarışmaya katılmamış; zirvedeki yazmaya ok atmamış. (1267-1268) Bu yiğit, budala, heyecanlı ve kaba saba bahadırlardan kendini uzak, yabancı tutmuş.

(1269-1270) Zirvenin başına gözlerini dikip hareketsiz kalmış; dipsiz derin düşüncelere dalmış gibi duruyor. (1271-1272) İnatçı ”Oqcetpes” zirvesi ile ikisi birbirine meydan okur gibi; kaplan misali gözlerini dikmiş duruyordu.

(1273-1274) Ayrıca güç sınama yarışına da katılmamıştı; ”Katıl” diyen yiğitlere de ikna olmamıştı. (1275-1276) ”Hastayım” diye gösterdiği bahaneye, birlikte kaldığı kişiler, darılıp inanmamıştı.

1277. Öneri özine ayan kem emesi,
 1278. Küşine muniñ eşkim teñ emesi.
 1279. Turğan bul, cas qulcaşa küşi tertip,
 1280. Tursa da qaynap, qızıp delebesi.
1281. Batırlar cügirgende arşındatıp,
 1282. Adaqtı küş biylegen, qalşıldatıp.
 1283. Tulparday kermedegi cer tarpiğan,
 1284. Tıqırşıp awızdığın qarşıldatıp...
1285. Cañarttı tutqın qızben Adaq şarttı,
 1286. Şirenip, serippeni ırğap qattı.
 1287. Sırıqta şıñ basında oramalğa,
 1288. Sıgalap közdep turıp sadaq tarttı.
1289. Ändetip oq cöneldi kökke bozdap,
 1290. Äweniñ dıñıldatıp sımın qozğap.
 1291. Şattanıp şıñğa qaray asqan sayın,
 1292. Eligip, car salğanday “şabandozdap”.
1293. Uşqır oq şıñ basına ketti sarnap,
 1294. Cayqalğan oramalğa atqan arnap.
 1295. Qalıñ qol tınıs tartıp, telmirisip,
 1296. Cañğırdı aynala taw qosa zarlap.
1297. Qos tildi oq, nayzağayşa kökti tilip,
 1298. Ayırıp oramaldı ketti kirip.
 1299. Oramal cırımdanıp qala berdi:
 1300. Bolat oq şüberekti ketpedi ilip...

(1277-1278) Hünerinin az olmadığını, bunun gücüne hiç kimsenin denk olmadığını kendisi biliyor. (1279-1280) Bu, genç yaban keçisi gibi gücü bedenini zorlayıp, heyecanı coşup taşsa da, sabretmiş duruyordu.

(1281-1282) Bahadırlar büyük adımlar atıp koştuklarında, bir güç Adaq'ı tir tir titretip ona hükmetmiş. (1283-1284) Bağlı, yerinde duramayıp, gemini karşı karşı çığneyen, yeri tekmeleyen tulpar gibi ...

(1285-1286) Esir kızla Adaq şartı yeniledi; gerilip, kirişi sertçe salladı. (1287-1288) Zirvenin başındaki sırıkta asılı duran yazmaya, bir gözünü kapayıp nişan alıp yayını çekti.

(1289-1290) Ok kirişi hareket ettirip, ezgisini dınlatıp, ses çıkararak göğe yöneldi. (1291-1292) Zirveye doğru yükseldikçe sevinip, "şabandoz" diye coşarak bağırır gibi.

(1293-1294) Dalgalanan yazmaya hedef alınarak atılan süratli ok, uğuldayıp zirvenin tepesine gitti. (1295-1296) Ordu nefesini tutup, gözlerini dikip bakıyor, ok sesi dağda da yankılandı.

(1297-1298) Çift dilli ok, yıldırım gibi gökyüzünü yarıp, yazmaya isabet edip onu parçaladı. (1299-1300) Yazma yırtılıp kala kaldı; çelik ok bezi alıp götürmedi.

1301. Sadaqqa qıstırdı Adaq üş qırlı oqtı,
 1302. Isqırttı irey siltep aspan kökti.
 1303. Atqan oq oramaldıñ qadasına,
 1304. Saq etip, tas cañğırtıp, barıp soqtı.
1305. Üş qırlı oq dal-dal qılğan mana qustı,
 1306. Şirenip siltegen soñ qayrap tisti.
 1307. Otağan quwrayday kök şalğı menen,
 1308. Qada men oramaldı culıp tüsti.
1309. Adaqtıñ oğı özgeden uşqır şıqtı,
 1310. Qos tildi, casıl qurış, üşkir üşti.
 1311. Basına “Oqçetpestiñ” oq cetkizip,
 1312. Özgeden üzdik boldı – közge tüsti.
1313. Qada uştı oramalmen şıñnan cerge,
 1314. Tiygendey awır qurış üş burışı.
 1315. Oqpenen ildirgende oramaldı,
 1316. Qanğanday boldı äskerdiñ iş qurışı.
1317. Şuwlastı, Adaqtı qol mıñğa balap,
 1318. Qamalap qoşemet qıp catır talap.
 1319. Qızuwlap töbesine köteristi,
 1320. Qurmettep, ayqaylasıp, “köp casalap”.
1321. Adaqtı qamap catır quttıqtasıp,
 1322. Cabırlap, kezek-kezek utıqtasıp.
 1323. Cay külip Adaq turdı bäygini ötip,
 1324. Äñgi emes sekiretin asıp-tasıp.

(1301-1302) Adaq üç köşeli oku yaya sıkıştırdı; yay kirişini var gücüyle çekip, gökyüzüne oku fırlattı. (1303-1304) Atılan ok yazmanın sopasına tak edip, taşlarda yankılanıp, gidip çarptı.

(1305-1306) Diş bileyip gerinip attıktan sonra, üç köşeli ok, deminki kuşu darmadağın etmiş. (1307-1308) Gök renkli tırpanla biçilen kuvray³⁶ gibi, sopa ile yazmayı yerinden koparıp uçurdu.

(1309-1310) Adaq'ın çift dilli, yeşil çelik, sivri uçlu oku diğerlerinininkinden süratli çıktı. (1311-1312) Adaq, "Oqçetpes" in başına oku ulaştırıp diğerlerinden başarılı oldu, göze girdi.

(1313-1314) Üç köşeli ağır çelik isabet etmiş gibi, zirveden yere yazmayla birlikte sopa da uçtu. (1315-1316) Yazmayı okla vurup indirdiği zaman, askerler memnun oldular.

(1317-1318) Askerler Adaq'ı bin kişiye denk görüp etrafı gürültüye verdiler, etrafını sarıp, dalkavukluk edip, başına üşüştüler. (1319-1320) "Çok yaşa" diye bağrışıp, saygı gösterip, coşup onu havaya kaldırdılar.

(1321-1322) Hep beraber hücum edip, sırayla ona övgü sözleri söyleyip, kutlayıp Adaq'ın etrafını sarıyorlar. (1323-1324) Adaq yarışmayı geçip gülümseyip durdu; hoplayıp zıplayıp coşacak kaba saba birisi değil.

³⁶ Quwray: Boğum boğum bir ot çeşidi. (A.N.)

1325. Qoyqañdap börkin tastap şalqasınan,
 1326. Qoşqarday baydıñ mıñdı marqasınan.
 1327. Abılay Adaqqa kep alğıs aytıp,
 1328. Rıyza bop, qaqtı külip arqasınan.

Qız Cumbağı

1329. Endi qol capırıldı quzğa qarap,
 1330. Buralıp quzda turğan qızğa qarap.
 1331. Ülkender köp casalap quttıqtastı, -
 1332. Äzil qıp birkelki cas qızba-talap.
1333. Qız ayttı Abılayğa: - “Dayar basım.
 1334. Taqsır xan, curt kişkene ayaldasın.
 1335. Bolsa da Adaqqa men tiyer boldım, -
 1336. Cırımñıñ şeşüwin de bayandasın...”
1337. Abılay qız tilegin “maqul” dedi,
 1338. Adaqqa: “Ortağa kel, caqın, - dedi.
 1339. Kebindey suluw aytqan änge salıp,
 1340. Söziñdi cır qılıp ayt, aqın” dedi.
1341. Şuulasıp: “şeşsin... şeşsin!” – dedi köp te,
 1342. Şeşüwin qız kebiniñ estimekke.
 1343. Özi de köpşiliktiñ qumar edi,
 1344. Adaqqa cumbaqtı endi şeştirmekke...

(1325-1326-1327-1328) Abılay, brkn biraz geriye atarak, zenginın bin koyununun kou gibi mağrur adımlarla yürüyerek Adağ'a gelip, övgüde bulunup, ondan razı olup, gülerek onun sırtını sıvazladı.

KIZIN BİLMECESİ

(1329-1330) Şimdi askerler, uçurumun başında duran kıza dönüp bakarak, uçuruma doğru ynelmi. (1331-1332) Büyükler: "ok yaşa" deyip kutladılar; heyecanlı yaŐıtları Şaka yaptılar.

(1333-1334) Kız Abılay'a: "Devletli Hanım! Emrinize amadeyim, halk birazcık beklesin. (1335-1336) Ben Adağ ile evlenecek olsam da, Őiirimın cevabını da beyan etsin."

(1337) Abılay kızin isteğine "Peki" dedi. (1338) Adağ'a "Ortaya gel, yakına" dedi. (1339-1340) "Akın, güzelin söylediği söz gibi ezgili bir Şekilde, sözünü Şiir olarak söyle" dedi.

(1341-1342) Kalabalık da, kızin bilmecesinin çözümünü dinlemek için hep bir ağızdan "zsn zsn" diye bağırdı. (1343-1344) Şimdi Adağ'a bilmeceyi zdrmeye kalabalık da çok hevesliydi.

Adaq Aqın

1345. Adaq er iňğaylandı dawsın oñdap,
 1346. Laşınday şarıqtawğa qanat qomdap.
 1347. Şıyırıp boyındağı küşin cıyıp
 1348. Carağan bäygi kerdey, boyın somdap.
 1349. Qozğaldı, darqan aqın burağanday,
 1350. Qulağın dombıranıñ küylep qolğa ap!
 1351. Bozdatıp küy sarının keltirgendey,
 1352. Ekpinin birge şertip, keñnen tolğap.
 1353. Boy cazıp bäyge kerdey oyqastağan,
 1354. Tuqırıp, moynın kezek oñnan solğa ap.
 1355. Orğıdı bir bürgerlip, bir cazılıp,
 1356. Qulaşın qarıştawğa colın bolcap.
 1357. Äsker de qamalasıp turdı cıyın,
 1358. Antalap, bir-birine tirep iyin.
 1359. Şeşüwi qız kebiniñ ne eken dep
 1360. Köringen öñgelerge sonşa qıyın.
 1361. Aqırıp quyqılcıtıp şırqadı Adaq,
 1362. Soqqanday tawdan uytqıp dolı quyın.

AQIN ADAQ

(1345-1346-1347-1348) Yiğit Adaq, laçın gibi uçmak için kanatlarını çırpıp, gerilip vücudundaki gücünü toplayıp, tavına gelmiş yarış atı gibi boynunu uzatarak, sesini ayarlayıp, uygun bir ezgi seçti. (1349-1350) Rahat ozan, eline alıp dombıranın³⁷ kulağını büker gibi akort edip, çalmaya başladı. (1351-1352) İki teli birlikte çalıp, ezgiyi yavaş yavaş artan bir şekilde uzatarak, ezgisine uygun makam arıyormuş gibi. (1353-1354-1355-1356) Hoplayıp zıplayan yarış atı gibi keyfi yerine gelip, başını eğip, boynunu sırayla sağa sola çevirip, kulacını açmak için yolunu hesaplayıp, kâh bükülüp kâh gerilip atladı. (1357-1358-1359-1360) Askerler de başkalarına bu kadar zor görünen kızın bilmececinin cevabı neymiş diye yığılıp, omuz omuza yaslanıp, topluca onun etrafını sardılar. (1361-1362) Adaq, dağdan şiddetli bir fırtına kasıp kavurarak eser gibi, haykırıp, içli şekilde şarkıyı söyledi.

³⁷ Dombıra: Kazakların millî musikî aleti. (A.N.)

1363. Keñ tastap kökiregin qobdıylanıp,
 1364. Serpiltti kökke örletip, qulaq küyin.
 1365. “Älewmet, sabır etip taza tıñda, -
 1366. Şeşilsin qız baylağan cumbağ tüyin.
 1367. Uzatpay qızdıñ kebin bayandayın.
 1368. Tıñda da meyliñ küyin, meyliñ süyin.
 1369. Adamnıñ bir coldağı namısı bir,
 1370. Bolsa eger, sanası bar bir-aq uyım.
 1371. Cayılıp birden birge bastan-ayaq,
 1372. Cır bolmaq bul äñgime elge düyim.
 1373. El menen er namısın aqtay almas, -
 1374. El şawıp, olca qılıp alğan buyım.
 1375. Xan da bar, qara da bar – bul arada
 1376. Törelük berersiñder, ädil biyim...”

Cumbaqtıñ Şeşüwi

1377. Tutqın qız öz basınıñ cırın ayttı,
 1378. Cürekten carıp şıqqan şının ayttı.
 1379. Kepterdi mısıl qılıp öz basına,
 1380. Ne körgen bala künnen sırın ayttı.

(1363-1364) Gövdesini dik tutup, derin bir nefes alıp, kulağa hoş gelen melodiyi göğe yükseltti. (1365-1366) “ Cemaat, sabredip iyice dinle; kızın attığı bilmece düğümü çözülsün. (1367-1368) Uzatmadan kızın bilmecesini beyan edeyim; dinle de ister kahrol, ister sevin. (1369-1370) Eğer aynı anlayışa ve birliğe sahip olursa, aynı yolu izleyen insanların ar namusu birdir. (1371-1372) Bu hikâye baştan sona birisinden diğerine yayılıp, tüm millete destan olacak. (1373-1374) Başka bir halka saldırıp, ganimet olarak alınan eşya, halk ile yiğidin şerefini aklayamaz. (1375-1376) Burada han da var, halk da var; adil hakimim hükmü vereceksiniz...”

BİLMECENİN ÇÖZÜMÜ

(1377-1378) “Esir kız kendi hikâyesini anlattı; yüreğini yarıp çıkan gerçekleri anlattı. (1379-1380) Kendisi için güvercini örnek gösterip, çocukluktan beri ne yaşadığını, sırrını anlattı.

1381. Zorlıqtıñ castan dämin tatqan eken,
 1382. Awlın bir kün caw kep şapqan eken,
 1383. Ölimnen, ata-anasın caw qolınan,
 1384. Laşınday bir er kez bop qaqqan eken.
1385. Şapqan caw otırğanda saspay caylap,
 1386. Atasın bawızdawğa pışaq qayrap.
 1387. Zarlağan eken sonda bala suluw,
 1388. Cawınan raqım tilep aǵataylap.
 1389. Laşınday kez bolğan er oyda coqta,
 1390. Büyirden tiygen eken cawğa ayqaylap.
 1391. Awıldı beybit catqan qırğan cawdıñ,
 1392. Lezde qalğan eken özi cayrap.
1393. Er cigit beyne laşın ala moynaq,
 1394. Büyirden cawğa tiyip saladı oynaq.
 1395. Culadı qara qustay cawdıñ basın,
 1396. Bop kelgen beybit eldi ala qoymaq.
1397. Älgi erge qız äkesi barın saylap,
 1398. Mal, basın tügelimen tartqan aydap.
 1399. Köp sözdiñ aqırında laşın sındı er
 1400. Ketipti qız balamen bir söz baylap.

(1381-1382) Küçükken zorbalığın tadına bakmış; bir gün avuluna³⁸ düşman gelip baskın yapmış. (1383-1384) Ölümden, ana babasını düşman elinden, laçın gibi bir yiğit rast gelip kurtarmış.

(1385-1386-1387-1388) Baskın yapan düşman, babasını boğazlamak için bıçaklarını bileyip acele etmeden oturduğunda, o zaman küçük güzel kız düşmanından merhamet dileyip, yalvarıp ağlamış. (1389-1390) Laçın gibi bir yiğit, hiç akılda yokken çıkagelmiş; nara atıp, bir köşeden düşmana saldırmış. (1391-1392) Huzur içinde yaşayan avulu kırıp geçiren düşmanın kendisi, bir anda darmadağın olmuş.

(1393) Kahraman yiğidin laçın gibi boyun tüyü beneklidir. (1394) Bir köşeden düşmana saldırıp savaş oyunu başlatır. (1395-1396) Huzur içinde yaşayan yurda saldırmaya gelen düşmanın başını kara kuşunki gibi koparır.

(1397-1398) Kızın babası deminki yiğide her şeyi hazırlayıp, malını mülkünü hatta canını da takdim etmiş. (1399-1400) Uzun uzun konuşmanın sonunda laçın gibi yiğit küçük kızla bir anlaşma yapıp gitmiş.

³⁸ Awul: Göçebelik devirdeki birkaç çadırdan meydana gelen topluluk. (A.N.)

1401. Kim körgen üwädeniñ munday türin,
 1402. Äñgimem estilmegen budan burın:
 1403. Laşın men kepter kebin ayttı suluw,
 1404. Mısal ğıp älgı ermenen sertti sıırın.
1405. “Künäğä” boy cetken soñ, batpay turıp,
 1406. Äyeldik turmıs dämin tatpay turıp,
 1407. Älgı erge bir tünekke kep qaytpaq qız, -
 1408. Qoynına küyewiniñ catpay turıp.
1409. Äyel bop salmay turıp basqa küñdik,
 1410. Bolatın bolsa-dağı meyli kimdik:
 1411. Baylasqan sert boyınşa äweli qız,
 1412. Älgı erge äyel bolmaq bir-aq tündik.
1413. Söz baylap er ketipti suluwmenen
 1414. Qız ösken az ğana ömir sürüwmenen...
 1415. Bir sabaz qızdı kelip almaq bolğan,
 1416. Qalap kep, izdep qulaq türüwmenen.
1417. Küyewin mısal qıldı aq suñqarğa, -
 1418. Äriyne, suñqar sıypat aşıq carğa.
 1419. Suñqar ğoy, süygen carı suluw qızdıñ,
 1420. Bolmay ma, süymegeni naq sum qarğa...
1421. Äriyne, küyew tikken otaw awlaq,
 1422. Oñaşa küyew sonda catpaq awnap.
 1423. Qasına alıp kelgen qalıñdığın,
 1424. Üyirip, sır aşısıp almaq bawrap.

(1401-1402) Vaadin böyle bir türünü kim görmüş; hikâyem bundan önce duyulmamıştır. (1403-1404) Güzel, deminki yiğide verdiği gizli sözü örnek göstererek, laçın ile güvercinin hikâyesini anlattı.

(1405-1406-1407-1408) Genç kız olduktan sonra “ günaha” girmeden, evliliğin tadını tatmadan, kız, kocasının koynuna girmeden önce, deminki yiğide bir geceliğine gelip dönmek niyetinde.

(1409-1410-1411-1412) Ev hanımı olup hizmetçilik vazifesini üstlenmeden, kimin yâri olacaksa da fark etmez; kız yapılan anlaşmaya uygun olarak önce, deminki yiğide yalnızca bir geceliğine eş olmak niyetinde.

(1413-1414) Yiğit, güzelle anlaşma yapıp gitmiş; kız kısa bir zaman içinde büyümüş. (1415-1416) Bir babayiğit, etrafa kulak verip araştırmış, güzelliğini duyunca gidip kızı istemeye niyetlenmiş.

(1417-1418) Müstakbel kocasını ak sungura misal gösterdi; elbette sungur âşık olunan yârin sıfatıdır. (1419-1420) Güzel kızın sevdiği yâri tabii ki sungurdur; öyleyse sevmediği uğursuz karga olmaz mı...

(1421-1422) Tabii ki damadın kurduğu otağ uzaktır; damat orada yalnız başına oynayıp gülüp yatmak niyetindedir. (1423-1424) Gelen nişanlısını karşısına alıp kendisine yakınlaştırıp, sırlarını paylaşıp kendisine alıştırmak niyetindedir.

1425. Küyewge qalıñdıǵın äkep awlı,
 1426. Basına salmaq bolǵan celek cawlıq.
 1427. Qız sırım aytqan eken cubayına,
 1428. Ekewin qaldırǵanda qusşa bawlıp.
1429. Oñaşa tünde otawda emin-erkin,
 1430. Sabaz qız küyewine kebin şertip,
 1431. Sol tünge keñşiligin suranadı,
 1432. Ötewge bayaǵı ermen qılǵan sertin.
1433. Suluwǵa bergen eken küyewi erik,
 1434. Comarttıq erligine bolıp serik:
 1435. “Sertiñdi bar da orında” depti carı,
 1436. Adamdıq qılǵan sertke bolmaq berik.
1437. Küyewi aytqan sonda ösiyetin
 1438. Şınşıldıq, - adamşılıq qasiyetiñ.
 1439. Calǵanşı atanba, bar, sertin öte,
 1440. Şınşıl bol, ädil xalıq bas iyetin...”
1441. Belgige bergen küyew oramalı,
 1442. Suluwdan ayamaydı qora malın.
 1443. Şetterin kestelegen oramalı,
 1444. Qız şıqqan, qıpşa belge orap alıp.
1445. Ruqsat ap, aq suñqardan qoyındaǵı,
 1446. Bilinbey özge curtqa boyın baǵıp,
 1447. Cönelgen eken suluw tünde calǵız,
 1448. Ötewge, alǵan sertin moynındaǵı.

(1425-1426) Avuldakiler damada nişanlısını getirip, kızın başına duvak örtecekmiş.(1427-1428) İkisini kafese konulan kuş gibi yalnız bıraktıklarında, kız sırrını eşine anlatmış.

(1429-1430-1431-1432) Geceleyin تنها otağda kendi başlarına rahattırlar; cesur kız kocasına hikâyesini anlatıp, eskiden o yiğide verdiği sözü yerine getirmek için o gece izin vermesini ister.

(1433-1434) Cömertlik ve yiğitliğine teselli olup, kocası güzele özgürlük vermiş. (1435-1436) Yâri “Gidip sözünü yerine getir” demiş; “İnsanlık verilen söze sadık olmaktır.”

(1437-1438) O zaman kocası nasihatini vermiş: “Dürüstlük, insan olmanın göstergesidir. (1439-1440) Yalancı olarak adlandırılma, git, verdiğin sözü tut; adil halkın baş egeceği bir dürüst ol.

(1441-1442) Damat, yazmayı aralarındaki sözün işareti olsun diye vermiş; sürü sürü malını güzelden esirgemiyor. (1443-1444) Kız, kenarları işlenen yazmayı incecik beline bağlayıp otağdan çıkmış.

(1445-1446-1447-1448) Güzel, koynundaki ak sungurdan izin alıp, saklanarak başkalarına fark ettirmeden, boynunun borcu olan sözünü yerine getirmek için, geceleyin yalnız başına yola çıkmış.

1449. Är cerde urılardıñ isi ulasqan,
 1450. Bärinen sol tüngi bir üş urı asqan.
 1451. Cügirgen tündeletip calğız suluw,
 1452. Bir cerden üş urığa uşırasqan.
1453. Urılar quwanısqañ sekirisip,
 1454. Zorlawğa qızdı iñğaylap bekinisip.
 1455. Qutırıp ayuwandıq näpsileri
 1456. Şubırıp silekeyi kekirisip.
1457. Cemdi tek tünde awlaytın qusşa qarap,
 1458. Col tosıp kezdeskendi cürgen talap.
 1459. Kepter qus uşırasqan tünde ormanda,
 1460. Misal ğoy üş urığa üş capalaq.
1461. Suluwğa üş qaraqşı qızığadı,
 1462. Közderi qarawıtıp qızınadı.
 1463. Ayuwan näpsilerin toydırıwğa,
 1464. Esteri alaburtıp buzıladı.
1465. Buralğan kök şıbıqtay körkem aruw,
 1466. Näzik qız istey almaq kimge qaruw?..
 1467. İlikse arsızdarğa munday olca, -
 1468. Boladı, tilekteri itşe saruw.
1469. Qız cılap aytqan eken barlıq sırın,
 1470. Sebebin kele catqan büytip urın,
 1471. Aldawşı bolam ğoy dep sengiş erge,
 1472. Coyma dep calınıptı äbüyirin.

(1449-1450) Hırsızların işleri her yerde birbirine bağlanıp devam ediyormuş; o gece üç hırsız hepsinden de üstün çıkmış. (1451-1452) Geceleyin koşan yalnız güzel, bir yerde üç hırsızla karşılaşmış.

(1453-1454-1455-1456) Hırsızlar, hayvanî nefisleri kudurup, geçirip, ağızlarının suyu akıp, kızı zorlamaya karar verip hoplayıp zıplayıp sevinmiş.

(1457-1458) Yalnızca gece yem avlayan kuş gibi bakıp, yol kesip, karşılaştığını soymuş.(1459-1460) Güvercinin geceleyin ormanda karşılaştığı üç baykuş, üç hırsıza misaldir.

(1461-1462) Üç eşkıya güzele arzu duyar; gözleri kararıp kızışır. (1463-1464) Hayvanî nefislerini doyurmak için, heyecanlanıp niyetleri bozulur.

(1465-1466) Görkemli kız, salınan yeşil fidan gibi nazik kız, kime karşı koyabilir? (1467-1468) Arsızların eline böyle bir ganimet geçerse, dilekleri kıza sahip olmak olur.

(1469-1470) Kız, böyle gizlice gelişinin sebebini, bütün sırrını ağlayarak anlatmış. (1471-1472) “Bana inanan yigide yalancı çıkarım, namusumu kirletmeyin” diye yalvarmış.

1473. Suluwdıñ sırn aytıp cılağanı,
 1474. Calınıp közdiñ casın bulağanı,-
 1475. Oyatqan üş urınıñ ar, namısın,
 1476. Keñşilik olardan da surağanı...
1477. Qutırıp qozğan näpsi basıladı,
 1478. Keşirim surap qızğa bas uradı,
 1479. Oyanğan adamşılıq ar, uyatı,
 1480. Ayuwan näpsi cının qaşıradı.
1481. Caman oy, aram quwlıq bärin tastap,
 1482. Qurmettep, endi üş urı “qarındastap”,
 1483. Sabazdıñ laşın sındı mekenine
 1484. Qızdı ertip, tün işinde cürgen bastap.
1485. Üş urı tiri canğa bildirmesten,
 1486. Colşıbay cat közderge ildirmesten.
 1487. Qız izdep şıqqan erdiñ mekenine,
 1488. Cetkizip sap qayıptı kidirmesten.
1489. Tün qatıp izdep şıqqan cerin tawıp,
 1490. Qız kelip colıǵadı erin tawıp.
 1491. “Bayaǵı sert boyınşa keldim” deydi.
 1492. Mursa alıp tün işinde ebin tawıp.
1493. Kebin qız şertken eken tügel bastan,
 1494. Bir sözün uwaqıyǵanıñ qaldırmastan.
 1495. Küyew men urılardıñ keñşiligin
 1496. Bayandap aqtarǵanday beyne dastan.

(1473-1474-1475-1476) Güzelin sırrını anlatıp ağlaması, yalvarıp gözyaşlarına boğulması, onlardan da serbest bırakmalarını istemesi, üç hırsızın vicdanına tesir etmiş.

(1477-1478) Kuduran nefisleri yatıştır; özür dileyip kıza boyun eğerler. (1479-1480) Uyanan insanî ar ve utanma duygusu, hayvanî nefislerinin cinini kaçıtır.

(1481-1482-1483-1484) Şimdi üç hırsız, kötü ve zalim düşüncelerin hepsini bırakıp “Bacım bacım” diyerek hürmet gösterip, laçın misali babayığidin mekânına doğru kızı yanlarına alıp, gece yarısı yola çıkmış.

(1485-1486-1487-1488) Üç hırsız kızı, hiç kimseye fark ettirmeden, yol boyunca yabancı kişilere yakalattırmadan, aradığı yiğidin mekânına ulaştırır ulaştırmaz vakit kaybetmeden geri dönmüşler.

(1489-1490) Kız, gece boyunca arayıp çıktığı yerini bulup, gelip yiğidiyle görüşür. (1491-1492) “İzin alıp, gece yarısı bir yolunu bulup, geçmişte verilen bir söz için geldim” der.

(1493-1494) Kız başından başlayıp yaşadıklarının hepsini, olayların bir kelimesini dahi atlamadan anlatmış. (1495-1496) Damat ile hırsızların cömertliklerini, sanki bir destan şeklinde beyan edip nakleder gibi.

1497. Qalay ğıp suluw ruqsat alğandıǵı,
 1498. Kúyewi comarttıq qıp qalğandıǵı.
 1499. Batırdı bári qayran qılğan eken,
 1500. Üş urı tiymey äkep salğandıǵı.
1501. Suluwğa batır endi deydi şıraq!
 1502. Onşalıq awlıñ seniñ emes cıraq.
 1503. Rıyzamın qayt iziñşe sertiñ bitti,
 1504. Qızıqsam qala ma ardan bir capıraq?..
1505. Er arın qaytsın, endi zorlasın ba?..
 1506. Özın de, suluwdı da qorlasın ba?..
 1507. Burın er endi qızıp bir şaşaaqqa,
 1508. Aldanıp bu da comart bolmasın ba?..
1509. Qız aman keyin qaytıp colğa túsken,
 1510. Kepterdey bende boptı torğa túsken.
 1511. Cetkenşe suñqarına qayta kelip,
 1512. Sol eldi şapqan cawğa qolğa túsken.
1513. Sol eldi şapqan cawı bizbiz mini...
 1514. Oı edi qız kebiniñ barlıq şını.
 1515. Qalayşa bäygi bop tur mine ortada,
 1516. Birewdiñ mañdaydaǵı Ay men Küni?
1517. Ormanğa tiygen barıp taw bürkiti,
 1518. Añdarğa ilǵıy momın caw bürkiti,
 1519. Taqsır xan, sizge misal ayılğan söz,
 1520. “Cürmiz ğoy, desek-daǵı cawdı ürkitip...”

(1497-1498-1499-1500) Güzelin nasıl izin aldığı, müstakbel kocasının cömertlik gösterip geride kalması, uç hırsızın dokunmadan oraya getirip bırakması, hepsi bahadırı hayran bırakmış.

(1501-1502-1503-1504) O zaman bahadır güzele: “Canım! Senin avulun o kadar uzak sayılmaz; senden memnunum, sözünü yerine getirdin, hemen geri dön, sana göz koyarsam, bende bir parça utanma duygusu kalır mı?” der.

(1505-1506) Yiğit vicdanına ne yapsın, şimdi zorlasın mı; kendisini de güzeli de rezil mi etsin? (1507-1508) Yiğit, geçmişte gönül koyduğu bir saçağa aldanıp o da cömert olmasın mı?

(1509-1510) Sonra, kız selametle yola koyulmuş; tuzağa düşen güvercin gibi zavallı kul olmuş. (1511-1512) Geri dönüp sunguruna ulaşıncaya kadar, o yurda saldıran düşmanın eline esir düşmüş.

(1513-1514) O yurda saldıran düşmanı işte biziz; kızın anlattıklarının bütün gerçeği işte bu idi. (1515-1516) Birisinin alnındaki ay ile güneşi, işte ortada nasıl da yarış ödülü olarak duruyor.

(1517-1518-1519-1520) Devletli Han! Ormana gidip saldıran dağ kartalı, her zaman uslu hayvanlara düşman olan kartal, size örnek olarak söylenen sözdür, “ Düşmanı ürkütüyoruz” desek de...

1521. Caziqsız qalmaqpenen cawlasamız,
 1522. Ayanbay aňşa qırıp awlasamız.
 1523. Qalmaq ta el özimizdey degen bolsa –
 1524. Teňgermey boyımızğa dawlasamız.
1525. Mısal ğıp cırladı qız sır men zarın,
 1526. Eliniň ädil, comart sabazdarın.
 1527. Cır qıldı tünde özimen uşırasqan,
 1528. Col tosıp urlıq qılğan – “babı azdarın”.
1529. Bäriniň comarttıǵı süysinerlik,
 1530. Är elge osınday-aq tiysin erlik.
 1531. Comarttıq bizden munday tabılmasa,
 1532. Maqtanğan qur ötirik, küysin örlik!..
1533. Ötirer degen edi erdi namıs,
 1534. Qoyandı öltiredi degen qamıs, -
 1535. Qızdı endi olcalasaq elimizdi
 1536. Ne demek estise eger cat er – qalıs.
1537. “Sabaz” dep bul suluwdı maqtar edi,
 1538. “Momın” dep qalmaq elin caqtar edi.
 1539. Bizden de bir qız söytip zarlap tursa,
 1540. Qıyanat qılğandardı aqtar edi.
1541. Sözdı endı bürkemelik, etip külte,
 1542. Mundayda kerek emes maqta-bilte.
 1543. “Xanı da, qarası da arsız degen”,
 1544. Kelmesin el betine şirkew-şilte.

(1521-1522) Suçsuz Kalmaklarla birbirimize düşman oluyoruz; av hayvanı gibi acımadan birbirimizi avlıyoruz. (1523-1524) Kalmaklar da bizim gibi bir millettir diyen olursa, onları kendimize eşit görmeyip tartışmaya başlıyoruz.

(1525-1526) Kız sırrı ile derdini, yurdunun adil ve cömert yiğitlerini fabl olarak anlattı. (1527-1528) Geceleyin karşılaştığı, yol kesip hırsızlık yapan “olgunluğa erişmemişleri” anlattı.

(1529-1530) Hepsinin cömertlikleri gıpta edilmeye layık; böyle yiğitlik her millete nasip olsun. (1531-1532) Bizde böyle cömertlik bulunmuyorsa, övünmek sırf yalandır, yanıp kül olsun gurur.

(1533-1534) Yiğidi namus, tavşanı kamış öldürür derler. (1535-1536) Eğer şimdi kızı ganimet olarak alırsak, tarafsız olan yâd el duyarsa milletimiz hakkında ne diyecek.

(1537-1538) “Cesur” diyerek bu kızı överlerdi; “uslu” diyerek Kalmak halkını savunurlardı. (1539-1540) Bizden de bir kız karşılarında böyle ağlasaydı, zulüm edenleri savunacaklardı.

(1541-1542) Artık sözü toparlayıp kısa keselim, böyle bir durumda pamuk ve fitil lazım değil. (1543-1544) “Hanı da halkı da utanmazmış” denilen yüz karası, milletin yüzüne sürülmesin.

1545. Qız cırın sizge arnadı törelikke,
 1546. Bolmayıq, taqsır, beker ör-elikpe.
 1547. Estigen xalıq cerge tükirmesin,
 1548. Biz-dağı ädil biylik berelik te.
1549. Älewmet, moynımızğa bul bir salmaq,
 1550. Qırıldı qolımızdan talay qalmaq...
 1551. Kün sayın lağnat aytıp otıratın,
 1552. Bolamız, qızdı uyalmay, qalay almaq?...
1553. Bul suluw bäygime endi mağan tiydi,
 1554. Taqsır xan, biyligiñe basımdı iydim.
 1555. Urıqsat berdim qızğa elin tapsın, -
 1556. Olcanı urı qıyğan men de qıydım...
1557. Tarqatsın, nâzik tutqın qasiret, şerin,
 1558. Caramdı bir cüyrikpen tapsın elin.
 1559. Eline aman qaytıp suluw biykeş,
 1560. Ölmese, tawıp alsın comart erin...

Erik Alğan Qız ben Xanniñ Qolı

1561. İyildi Adaq xanğa bölip sözin,
 1562. Kirgendey boldı köpke biraz sezim.
 1563. Buralıp quzda turğan suluw paqır
 1564. Irza bop, turdı cılap sürtip közin.
1565. Abılay tömen qarap turdı tuyıq,
 1566. İşinde tunşıqqanday mılqaw qıyıq.
 1567. Eşkim de buza almadı bitken isti,
 1568. Äskerdiñ älgı sözge köbi-aq uyıp.

(1545-1546) Hükümdarım! Kız, şiirini hüküm veriniz diye size hitap ederek okudu; boş yere mağrur, kurum satan birisi olmayalım. (1547-1548) Biz de adil bir hüküm verelim de duyan millet yere tükürmesin.

(1549-1550) Cemaat, bu sırtımıza yüklenmiş ağır bir yük; nice Kalmak elimizden helâk oldu. (1551-1552) Her gün lânet okuyacak bir kızı nasıl da utanmadan almak istiyoruz?

(1553-1554-1555-1556) Devletli Han! Bu güzel, şimdi yarışı kazanmamın ödülü olarak benim oldu; hükmüne boyun eğiyorum, kıza izin verdim yurdunu bulsun, hırsızın vazgeçtiği ganimetten ben de vazgeçtim.

(1557-1558) Narin esir hasretini, hüznünü dağıtsın; uygun bir yüğrük atla yurdunu bulsun. (1559-1560) Güzel kız yurduna sağ salım dönüp, ölmemişse cömert yiğidini bulsun...”

AZAT EDİLEN KIZ İLE HANIN ORDUSU

(1561-1562) Adak sözünü kesip hana eğildi; kalabalık biraz duygulanır gibi oldu. (1563-1564) Salınarak kayanın üstünde duran zavallı kız, memnun kalıp, ağlayarak gözlerini sildi.

(1565-1566) Abılay, bir şey söylemek istese de aşağı bakıp sessiz durdu. (1567-1568) Askerlerin çoğu deminki sözü onaylayıp, biten işi hiç kimse de bozmadı.

1569. Suluwdan dämeliler ümit üzdi,
 1570. Antalap, äsker şuwlap, qamap quzdi.
 1571. Erik alıp, kökirek kerip demin alğan,
 1572. Camırap, quttıqtadı tutqın qızdı...
1573. Qaranıp suluw endi oñ men solğa,
 1574. Söyledi xanı menen qalıñ qolğa:
 1575. “Taqısır xan, ülken ağa, zamandastar!
 1576. Kidirmey bet tüzeyin, şığıp colğa.
1577. Oylap em, sıımdı aytıp cılamaqqa,
 1578. Cumbaqtap xannan erik suramaqqa,
 1579. Ädeyi quz basına şığıp edim,
 1580. Bermese, tuñğıyıqqa qulamaqqa.
1581. Tereñge töngen quzdı saylap edim,
 1582. Basına şığıp kepti sayrap edim.
 1583. Olcağa tüser bolsam, quzdan qulap
 1584. Ölüwge beldi bekem baylap edim.
1585. Raqmet – quttı bolsın degenderge,
 1586. Zarımdı büytip şeşken kemengerge...
 1587. Tağı da adamşılıq etkeysizder,
 1588. Olca bop, bizdiñ elden kelgenderge...”
1589. Kidirmey bir cüyrikti aldirtadı,
 1590. Erletip qorcındı onğap saldırtadı.
 1591. Suwsındap tutqın suluw kiyingenşe,
 1592. Suwartıp, cetektetip, şaldırtadı.

(1569) Güzelden ümitli olanlar ümitlerini kestiler. (1570-1571-1572) Askerler, akın edip, gürültüyle konuşup, kayayı sarıp, hürriyetine kavuşup rahat bir nefes alan esir kızı hep bir ağızdan kutladılar.

(1573-1574-1575-1576) Güzel şimdi sağ ile sola bakıp, han ile kalabalık ordusuna dedi ki: “Devletli Hükümdar! Büyük ağabeyler, akranlar! Zaman kaybetmeden yola çıkayım.

(1577-1578) Sırrımı anlatıp ağlamayı ve bilmece hâlinde handan hürriyet istemeyi düşünmüştüm. (1579-1580) Azat etmezse, uçuruma atlamak için bilerek kayaya çıkmıştım.

(1581-1582) Bu yüzden, derin suya abanan kayayı seçmiştim; başına çıkıp hikâyemi anlatmıştım. (1583-1584) Eğer ganimet olarak birisine düşseydim, uçuruma atlayıp ölmeye kesin karar vermiştim.

(1585-1586) Hayırlı olsun diyenlere ve derdimi böyle çözen bilge yiğide teşekkür ederim. (1587-1588) Bir de bizim yurttan gelenlere merhametli olmanızı isteyeceğim.”

(1589-1590) Beklemeden bir yüğrük getirtir; onu eyerletip azık dolu heybeyi sırtına yükletir. (1591-1592) Esir kız su içip giyininceye kadar, atı sulayıp, bir süre gezdirip, otlatarak dinlendirirler.

1593. Turdı qız, sımday bolıp belin qınay,
1594. Qos burım, sümbil şaşı beline unay.
1595. Ceñgen soñ suluw endi qurmet kördi,
1596. Kelgendey Abılaydıñ elin sınay.

1597. Söylesip antalağan batırlarmen,
1598. Cüretin coldıñ bağıt cönin suray...
1599. Qalmaqtıñ özge tutqın äyelderi,
1600. Qoştastı, zar eñirep, cılay-cılay.

(1593-1594) Kız, belini sıkıca bağlayıp incecik olmuş, iki örgü sümbül saçı beline yakışmış duruyordu. (1595-1596) Artık güzel kız yendikten sonra, Abılay'ın yurdunu sınamaya gelmiş gibi hürmet gördü.

(1597-1598) Etrafını saran bahadırlarla konuşup, izleyeceği yolun istikametini soruyor... (1599-1600) Diğer esir Kalmak kadınları kahrolup ağlayarak vedalaştılar.

Qız ben Kerköcek

1601. Şapşıdı, tıqrşıp Ker báyge suray,
1602. Awzımen qus tistegen beyne qumay.
1603. Candıǵa şaldırmaytın cel ayaqtı,
1604. Quwsa da qos qanattı meyli quday!

KIZ İLE KERKÖCEK

(1601-1602) Sanki ağızıyla kuş ısırın tazı gibi, Ker yarışma isteyip, yerinde duramayıp şaha kalktı. (1603-1604) Tanrı kovalasa bile, hiç kimseye yakalattırmayan rüzgar gibi ayaklı, çift kanatlıdır.

1605. Köcektey qamıs qulaq, simpıs quyırq,
 1606. Bügilgen badana köz, minsiz süyrik.
 1607. Almaydı qanatsızdı qaptalına,
 1608. Cüytkise köz ilespes sağım cüyrik.
 1609. Cetektep, älekeydey köcek kerdi,
 1610. Serke san, bota tirsek öcet kerdi.
1611. Şawcaylap ayañdatıp bir cas cigit,
 1612. Tizginin qattı qımtıp, tecep kördi.
 1613. Sekirip, awzın aşıp, kökke şapşıp,
 1614. Köcek ker qobalcıttı üstegi erdi.
 1615. Celikti, dāyek qılmay, tez pısqırıp,
 1616. Şaşpaqqa burqıratıp aşçı terdi.
 1617. Culqınıp, awızdığın qarş-qarş şaynap,
 1618. Tuqırıp, quşırılanıp, tarpıp cerdi,
 1619. Şıyırşıq atıp, biylep şırq aynaldı,
 1620. Uwıttı ekpinimen şarpıp celdi.
 1621. Atıspay Abılaydıñ qolın ceñgen,
 1622. Cönelmek alıp suluw kemeñgerdi.
 1623. Suluwdı ketpek alıp qustay uşıp,
 1624. Degendey: “Tarqatsın tez şemen, şerdi.”
 1625. İñğaylap, qızğa äkelip köcekti ustap,
 1626. Möşerlep, qorcınğa sap körek berdi.
 1627. Colşıbay suw aluwğa kerek desip,
 1628. Büktesip, qorcınğa sap könek berdi.
 1629. Pısıqtap qayta-qayta: “Adaspa” dep,
 1630. Cadına cönin megzep, şenep berdi.
 1631. Minip ap, Kerköcekke, şirkin suluw,
 1632. Buralıp qoş aytısıp cönep berdi.

(1605-1606) Tavşan gibi kamış kulaklı, seyrek kuyruklu, büyük yuvarlak gözlü, kusursuz bir güzelliştir. (1607-1608) Gözle takip edilemeyen serap gibi yüğrük koştuğunda, kanatsız yanına yaklaştırmaz. (1609-1610-1611-1612) Bir delikanlı, biçimli, deve dirsekli, atik koyu doru renkli, koşmaya hazır tavşana benzeyen atı yedeğe alıp, dizgininden tutarak yavaş yavaş ilerletip, dizginini sertçe çekip durdurmaya çalıştı. (1613-1614) Koyu doru renkli at, şaha kalkıp, ağzını açıp, yukarı doğru zıplayıp, sırtındaki yiğidi telaşlandırdı. (1615-1616) Yerinde duramayıp, hızlı hızlı burnundan soluyup, tozu dumana katıp tuzlu terini saçmak için heveslendi. (1617-1618-1619-1620) Asileşip, gemini kütür kütür çiğneyip, başını eğip, yeri sertçe tekmeleyip, huzursuz olup, sarsıcı hızıyla rüzgara çarpıp, âdeta dans edip fır döndü. (1621-1622) Abılay'ın ordusunu savaşmadan yenen bilge güzeli, alıp gidecek. (1623-1624) “Çabucak hasretini gidersin” der gibi, güzeli alıp, kuş gibi uçup gidecek. (1625-1626) Koyu doru renkli atı hazırlayıp, kıza getirip, azığı ölçerek heybeye doldurdu. (1627-1628) Yolda su almak için lazım olur diyerek, katlayıp heybesine bir könek³⁹ yerleştirdi. (1629-1630) “Yolunu kaybetme” deyip tekrar tekrar tembih edip, yolunu tarif etti. (1631-1632) Ah güzel kız, Kerköcek'e binip, vedalaşıp dört nala gitti.

³⁹ Könek: Deriden yapılmış su kabı . (A.N.)

1633. Mingen soň Quwandıqtıñ qumayına,
1634. Cöneldi qız eli men cubayına.
1635. Colşıbay tiri canğa şaldırar ma, -
1636. Kerköcek tiygennen soň sıbayına?
1637. Cöneldi awzın aşıp, kerşe tañlaq,
1638. Irğıydı, quyın soqqan beyne qañbaq,
1639. Ne qumay, ne buldırıq, ne qañbaq dep,
1640. Aytarsıñ, qaramasañ äbden añdap.
1641. Säygülik Quwandıqtıñ arda kerı,
1642. Corıqqa Baraq batır mingen tañdap.
1643. Bawırı aňgal şıñnıñ boldı cım-cırt, -
1644. Sağımday bitti tozıp, qalğan şañdaq.
1645. Cas elik ketti bosap tutqan qoldan,
1646. Cas qulan şıqtı oynaqtap túsken ordan.
1647. Tutqın qız, Kerköcekpen kepter qusşa,
1648. Cıttı endi bosanğan soň temir tordan.

(1633-1634) Kız Kuvandık'ın tazısına bindikten sonra, yurdu ile nişanlısına doğru yola çıktı. (1635-1636) Payına bir kere Kerköcek düştükten sonra, yol boyunca onu canlıya yakalatır mı?

(1637-1638) Seçkin yüğrük ağzını açıp yöneldi; kasırganın uçurduğu qañbak⁴⁰ gibi uçuyor. (1639-1640) Eğer dikkat ederek bakmazsan, ya tazı ya bildircin ya da qañbaktır dersin. (1641-1642) Küheylan Quvandıq'ın değerlisidir; seferde seçip Baraq bahadır binmiş.(1643-1644) Saf zirvenin bağı sessizleşti; geriye kalan tozlu meydan, serap gibi silinip gitti.

(1645-1646) Genç ceylan esaretten kurtulup gitti; genç kulan düştüğü çukurdan oynayarak çıktı. (1647-1648) Esir kız Kerköcek ile güvercin misali, demir kafesten kurtulduktan sonra, şimdi adeta uçarak gitti.

⁴⁰Qañbak: Deve elması, çakır diken. (A.N.)

Oq cetpes, Burabay, Cumbaq tas

1649. Kök torğın, Kökşetawdı munar basqan,
 1650. Kerbez taw, kökke boylap bulttan asqan.
 1651. “Oq cetpes” eteginde beyne nayza
 1652. Adamzat casağanday quyğan tastan.
 1653. Taw bürkit kök qarşığa kökte qalqıp,
 1654. Şarıqtap, şıñında oynap şañqıldasqan.
 1655. Qızıqtı Kökşetawdıñ ertegisi,
 1656. Silekey ağızadı sırlı dastan.
1657. “Oq cetpes”, “Burabay”dıñ cağasında,
 1658. Kün batıs tawğa kirgen sağasında.
 1659. Basında kepter kebin qız cırlağan,
 1660. Añğal quz, köldiñ ciyek tağasında.
 1661. “Burabay” tawdıñ şuñğıl şarasında,
 1662. Älgi quz “Oq cetpes” pen arasında.
 1663. Ulılı-kışılı bop kölge töngen,
 1664. Öñkey quz kumis kölge carasımda!
1665. “Oq cetpes” kerbez suluw boyanbağan
 1666. Kerilip kernew tartıp oyanbağan.
 1667. Aynağa aldındağı mäñgi qarap.
 1668. Öziniñ körkine özi toya almağan.

QQCETPES, BUWRABAY, CUMBAQ TAS

(1649-1650) Kökşetaw'ı mavi ipek gibi sis kaplamış; mağrur dağ, göğe uzanıp bulutları aşmış. (1651-1652) Kökşetaw'ın eteğindeki mızrak misali "Oqçetpes" , insanoğlu dökme taştan yapmış gibidir. (1653-1654) Dağ kartalı ve boz şahin, gökyüzünde süzülüp, yükselip, zirvesinde oynayıp şank şank ötmüş. (1655-1656) Kökşetaw'ın ilginç masalı, merakını uyandıran gizemli bir destandır.

(1657-1658) "Oqçetpes", "Buwrabay"ın kıyısındadır, güneybatıdaki dağa giren kolundadır. (1659-1660) Tepesinde durup kızın, güvercinin hikâyesini anlattığı saf uçurum, gölün nal biçimli kıyısındadır. (1661-1662) "Buwrabay" dağın çukurluğundadır, deminki uçurum onunla "Oqçetpes" arasındadır. (1663-1664) Büyüklü küçüklü göle abanan bütün kayalar, gölle uyum içindedir.

(1665-1666) "Oqçetpes" gerinip tembel hareketlerle uyanmayan, boya sürmeyen mağrur bir güzeldir. (1667-1668) Önündeki aynaya devamlı bakarak, kendi güzelliğine kendi doyamamış.

1669. Aňgal quz, “Oq cetpes”tiň eteginde,
 1670. Botaday boyşaň nardıň ceteginde,
 1671. Bul künde köldiň suwı quzdı oraňan,
 1672. Sol quz ğoy köldiň şeti, erte künde.
1673. Älgi quz “Cumbağ tas” dep atalıptı,
 1674. Solayşa qalmağ qızdan bata alıptı,
 1675. Suwretti “Cumbağ tas”tıň şeciresin,
 1676. Ülkennen keyingiler cat alıptı.
1677. Minekiy, Cumbağ tasta bolğan ertek, -
 1678. Cır qılğan, ot basında äyel, erkek.
 1679. Qaқтаған otқа butın balalar da,
 1680. Şiy borbay, küs tabandı, qarnı şertek.
1681. Osılay cır qıladı “Cumbağ tas” dep,
 1682. Duwalı adam pişin simbat tas dep.
 1683. Küwäsi ertedegi bolğan istiň,
 1684. Belgisi şecireniň qımbat tas...” dep.
1685. Barğanda anda-sanda “Oq cetpes”ke,
 1686. Bolmaydı “Cumbağ tas”tı elemeske.
 1687. Elestep köz aldıña suwretteri,
 1688. Ertegi älgi äňgime tüsedı eske.
1689. “Cumbağ tas”, - beyne arıstan, şögip catqan;
 1690. Aybattı calbır calın tögip catqan.
 1691. Mañqıyıp “Oq cetpes”ke qırın qarap,
 1692. Suwına “Burabay”dıñ bögip catqan.

(1669-1670) Saf kaya “Oqçetpes” in eteğindedir, bota⁴¹ gibi, boylu narın⁴² yedeğindedir. (1671-1672) Bugün gölün suyu kayayı sarmış; eskiden o kaya gölün kıyısıydı ya.

(1673-1674) Deminki kaya “Cumbağ tas” olarak adlandırılmış; o şekilde Kalmak kızından dua almış. (1675-1676) “Cumbağ tas” in suretli hikâyesini, büyüklerden sonra gelen nesil ezberlemiş.

(1677-1678) İşte, Cumbağ tas'ta yaşanan masal; ateşin başındaki kadın erkek, destan edip anlatmış. (1679-1680) Ateşe ayağını uzatıp ısıtan çocuklar da, çöp gibi bacaklı, çatlak tabanlı ve şişkin karınlılar.

(1681-1682-1683-1684) “Cumbağ tas” deyip, kutsal, insan biçiminde güzel taş deyip, geçmişte yaşanan hadisenin şahidi, şecerenin işareti çok kıymetli taş deyip, bu şekilde rivayet ediyorlar.

(1685-1686) Arada sırada “Oqçetpes” e gittiğinde “Cumbağ tas” a dikkat etmemek olmaz. (1687-1688) Gözlerinin önünde resimleri canlanıp, masal, az önceki hikâye aklına gelir.

(1689-1690-1691-1692) “Cumbağ tas” çöküp yatan, heybetli alev püskürtmekte olan, sakin, ağır hareket edip, “Oqçetpes” e göz ucuyla bakıp, Buwrabay'ın suyuna gömülmüş yatan bir aslan gibidir.

⁴¹ Bota: Bir yaşını doldurmamış deve yavrusu. (A.N.)

⁴² Nar: Tek hörgüçlü deve. (A.N.)

1693. Caqın kep, qarağan can aňgal tasqa,
 1694. Süñgigen tuñğıyıqqa, saňgal tasqa.
 1695. Qızıqtı caratılıs suwretine,
 1696. Bolmaydı, qayran qalıp tañ qalmasqa.

1697. Süñgigen aňgal qıya, mılqaw-kereñ;
 1698. Üñilgen kölge tönip, tüpsiz tereñ.
 1699. Qarasañ etegine kelip turıp,
 1700. Şımırlap türşigedi barlıq deneñ!
 1701. Anığın erteginiñ surasañ da,
 1702. Ayqaylap eteginde aytıp öleñ,
 1703. Qaqıldap öz söziñdi qayta aytadı,
 1704. Calıñan surawıñdı qılmaydı eleñ...

* * *

1705. Burabay celdi küni tolqınadı,
 1706. Isqırıp, dawıl soqsa, bulqınadı.
 1707. Cayınday nayza tiygen oyran bolıp,
 1708. Soqtıǵıp qırǵa şaşıp culqınadı.

1709. Keskekti arıstanday arıldaydı,
 1710. Şıncırlı aq buwraşa, qarşıldaydı.
 1711. Gürsildep, köbik şapşıp tasqa soǵıp,
 1712. Qamağan taw men tasqa qalşıldaydı.

* * *

1713. Ünemi bir qalıp coq “Burabay”da;
 1714. Mawcırıp tınıştanad tınıq cayda.
 1715. Köñildi balqıtadı cumsaq terbep,
 1716. Sıypaydı erkeletip candı mayda.

(1693-1694-1695-1696) Saf kayaya, derinliğe abanmış kocaman taşta yaklaşır bakan kişinin, ilginç tabiat resmine hayran olup şaşırması mümkün değildir.

(1697-1698) Suyu abanan, sağır dilsiz saf zirve, dipsiz, derin göle eğilip dikkat kesilmiş. (1699-1700) Kıyısına gelip eteğine baksan, tüm bedenini karıncalanıp ürperir. (1701-1702-1703-1704) Eteğinde bağırarak şarkı söyleyip, masalın doğruluğunu sorsan da, söylediklerinin aynısını makine gibi tekrar söyler, yalvararak ettiği ricayı dikkate almaz.

* * *

(1705-1706) Buwrabay rüzgarlı günde dalgalanır, uğuldayıp fırtına eserse, asileşir. (1707-1708) Mızrak saplanmış yayın balığı gibi perişan olup, karaya çarpıp, su saçıp debelenir.

(1709-1710) Güçlü bir aslan gibi kükrüyor, zincirli ak buğra gibi dişlerini gıcırdatıyor. (1711-1712) Gürül gürül gürleyip, köpük fışkırtıp, taşlara çarpıp, etrafını kuşatan dağa taşta öfke kusuyor.

* * *

(1713-1714) "Buwrabay" da daima aynı vaziyet yoktur, sessiz mekânda uyuklayıp sakinleşir. (1715-1716) Yavaş yavaş duygulandırıp, gönlü hoş eder, insanı sevip şımartıp usulca okşar.

1717. Aspannan altın Künniñ säwlesi oynap,
 1718. Quyınıp, kumis suwğa tereñ boylap,
 1719. Qubılıp oynaydı köl iysingendey,
 1720. Qulpırıp sansız türge gawhar caynap.
 1721. Cağalay taw men orman antalasıp,
 1722. Ortada catqan casıl möldir ayna, -
 1723. Oynaydı aynadan öz cüzin körip,
 1724. Keş bolsa sansız culdız altın ay da...
1725. Doldanıp, dawıl soqsa, tuwlap aydın,
 1726. Gürsildep, alasurdı, şuwlap aydın,
 1727. Culqınğan şincırınan aq buwraşa,
 1728. Köpirip soqtıǵadı zuwlap aydın.
 1729. Kürsildep, alasurıp köbik şaşqan,
 1730. Tuwlağan köl beyneli – buwrada aybın.
 1731. Key küni tuwlağan köl, key kün cım-cırt,
 1732. “Burabay” tınşıǵadı şuwaq cäy kün.
 1733. Şildede körkem ayna, torǵın tutqan.
 1734. Acdaha, - qara dawıl quralay kün.
 1735. Taǵı da bir quz tas bar caǵasında,
 1736. Taǵı da sol kumis suwlı “Burabay”dıñ...

(1717-1718) Altın güneşin gökyüzünden inen ışıkları oynayıp, dökülüp, gümüş suya derinlemesine dalar. (1719-1720) Göl yumuşamış gibi, renkten renge bürünüp oynar, gevher gibi parlayıp kılıktan kılığa girer. (1721-1722) Dağ ile orman sırayla etrafı kuşatmış, yeşil dupduru ayna ortada duruyor. (1723-1724) Akşam olduğunda, sayısız yıldız ve altın ay da aynadan kendi suretlerini görüp oynarlar.

(1725-1726) Fırtına estiğinde, göl öfkelenip, asileşip, gürül gürül gürleyip debelendi. (1727-1728) Göl, kurtulmak isteyip zincirini çekip duran ak buğra gibi, köpürüp, hızla kıyıya çarpıyor. (1729-1730) Gürleyip, debelenip, köpük saçan, asileşen göl kılığındaki buğrada heybet var. (1731-1732) Bazı günler de asileşen göl, bazı günler sessiz; Buwrabay güneşli, sakin bir günde sakinleşir. (1733-1734) Şildede⁴³ görkemli ayna ipek örtünmüş; quralay⁴⁴ günde sert rüzgar ejderha gibidir. (1735-1736) Yine bu suyu gümüş Buwrabay'ın kıyısında, başka bir kaya var.

⁴³ Şilde: Yazın en sıcak günleri. (A.N.)

⁴⁴ Quralay: Her sene mayıs ayının ikinci yarısında olan soğuk. (A.N.)

Kenesarı Üñgiri

1737. Orta cüz “Aq patsağa” bağınganda,
 1738. Patşağa xan urpağı cağınganda,
 1739. Qasımxan barmay qalğan, tuwıstarı
 1740. Patşadan “bayğazı” alıp tağınganda.
 1741. Kene xan Qasım ulı qırğa köşken,
 1742. Üstinen tuwıstarı şağınganda.
 1743. Patşağa qaradıñ dep eldi şapqan,
 1744. Xandıñ Abılaydıñ sağınganda.
1745. Ürkitip, düyim eldi büldirgenge,
 1746. Şuwlalıp cabıqtarın tildirgenge,
 1747. Máz bolğan xandarıñız, - el şapqızıp
 1748. Torsıqtı keregege ildirgenge.
1749. “Qasım xan, tuwğanda qan uwıstağan”,
 1750. Máz bolıp, “Kenesarı tuw ustağan”.
 1751. Kene men ağaları cawlasıptı, -
 1752. Sıyaqtı Abılaydan tuwıspağan.
1753. Bul sözim emes onşa köne sarın, -
 1754. Äñgime, seksen cıldan emes arı:
 1755. Şawıptı qırdan kelip ağaların,
 1756. Abılay nemeresi - Kenesarı.

KENE SARI MAĞARASI

(1737-1738-1739-1740) Orta cüz Kazakları Rus Çarı'na tâbi olduğunda, han sülalesi çara yaranmaya çalıştığında, akrabaları çardan hediye nişanlar alıp taktıklarında, Kasım Han gitmemiştir. (1741-1742-1743-1744) Kasım oğlu Kene Han⁴⁵, çara tâbi oldunuz diye halkı kılıçtan geçiren Abılay'ın hanlığını özlediğinde, akrabaları onun hakkında şikayette bulunduğu, kıra göç etmiş.

(1745-1746-1747-1748) Tüm halkı ürkütüp, perişan ettiğine, onları ağlatıp cabıqtarını⁴⁶ dilim dilim ettiğine, halka hücum edip torsığı⁴⁷ keregeye astıracağına sevinen hanlarıdır.

(1749-1750) “Kasım Han doğduğunda kan avuçlamış” sevinip “Kene Sarı tuğ kaldırmış”. (1751-1752) Kene ile ağabeyleri, sanki hepsi Abılay'ın torunları değilmiş gibi birbirlerine düşman kesilmiş.

(1753-1754) Bu sözüm o kadar eski bir hikâyeye değil, bu hikâyenin geçmişi seksen yıldan ötede değil. (1755-1756) Abılay'ın torunu Kene Sarı, kırdan gelip ağabeylerine saldırmış.

⁴⁵ Kene Sarı (Ölm. 1847): Ruslara karşı son büyük askerî mücadeleyi yapan Kazak Hanı. Kazaklar arasında millî kahraman olarak tanınır. (A.N.)

⁴⁶ Cabıq: Keçeden yapılmış çadırdaki eşya ve ufak tefek şeyleri koymaya yarayan bölüm. (A.N.)

⁴⁷ Torsıq: İçine içecek konan, deriden yapılmış bir kap. (A.N.)

1757. Tasqanda köldiñ ösip keneresi,
 1758. Suw qaytsa biyikteydi kemeri ösip.
 1759. Tüstik caq Burabaydıñ bir quzına
 1760. Qonıptı Abılaydıñ nemeresi...
1761. Kemerde qalıñ orman, quz tas şoşaq...
 1762. Keneniñ qolı kelip qurğan oşaq...
 1763. Qarawıl tawdan asa barşı salıp,
 1764. Sol quzda Kenesarı catqan moşap.
1765. Sol quzda catqan moşap üyilisip,
 1766. “Cat bolğan” Kökşetawğa küyinisip.
 1767. Şappaq bop, duwan menen tawdağı elin,
 1768. Küşterin cıyıp, - tastay tüyinisip.
1769. Sodan soñ mäñgi tastap bekinisin,
 1770. Qolı men Kene ketken şeginisip.
 1771. Mülde endi şölge ketken awlın şawıp:
 1772. Qasımniñ eki ağasın, eki inisin.
1773. Üyşik bar, älgi quzda üñgirlegen,
 1774. İşine kirseñ üydey küñgirlegen,
 1775. Atalğan “Kenesarı üñgiri” dep:
 1776. Körseñiz tärizdi işi dım kirmegen.

(1757-1758) Göl taştığında, gölün kıyısı yükselir; su çekildiğinde nehrin kıyısı yükselip büyür. (1759-1760) Buwrabay'ın güney tarafındaki bir kayaya, Abılay'ın torunu gelip konaklamış.

(1761-1762) Kıyıda sık orman, kaya sivrice; Kene'nin ordusu gelip ocaklar kurmuş. (1763-1764) Qarawıl dağın öte tarafına keşifçi gönderip, o kayada, Kene Sarı askerini toplayıp konaklamıştı.

(1765-1766-1767-1768) Duwandaki⁴⁸ ve dağdaki halkına saldırmak isteyip, güçlerini toplayıp, silahlanıp, hazır olup, toplanıp, yığın yığın olup o kayada konaklayanlar, Kökşetaw'dan hoşnut olmayıp, "yabancı olmuş".

(1769-1770) Sonra ordusu ile Kene, kalesini ebediyen terk edip, geri çekilip gitmiş. (1771-1772) Kasım'ın iki ağabeyi ile iki küçük erkek kardeşinin avuluna saldırıp, sonra tamamen çöle çekilmiş.

(1773-1774) Deminki kayada oyulmuş küçük bir barınak var, içine girdiğinde ev gibi görkemli. (1775-1776) "Kene Sarı Mağarası" olarak adlandırılmış; görseniz, içine kimse girmemiş gibidir.

⁴⁸ Duwan: Çarlık dönemindeki idarî taksimat. (A.N.)

Eski Küydiñ Sarını

1777. Düniyede är bir bölek cerdiñ atı, -
 1778. Sebeppen qoyğan bäre eldiñ atı, -
 1779. Älgidey sebepter men atanıptı,
 1780. Şıñdar men taw işinde köldiñ atı.
 1781. Solayşa quzdar men köl atanıptı,
 1782. Zerek curt xikayasın cat alıptı.
 1783. Qate aytsam, äñgimeni qağıs estip, -
 1784. Keşirer tarixşılar qatalıqtı...
 1785. “Bul iske “Burabay”dıñ tası küwä,
 1786. “Oq cetpes”, “Cumbağ tas”tıñ bası küwä.
 1787. “Sıbırlap, sır urlağan qara ormannıñ
 1788. “Bükir bel kârisi men cası küwä”.
1789. Tarixqa bolmasa da onşa derek, -
 1790. Ärkim-aq oqıp körer qılsa kerek.
 1791. Köreyik tolıq bilgen cazsın caqsı,
 1792. Eş ertek menşikti emes eşkimge erek.
 1793. Talay sır ertegini el aytadı.
 1794. Izıñdap tawdan soqqan cel aytadı.
 1795. Casırın sıbırlasqan capıraqtar,
 1796. Kündiz-tün küñkildegen köl aytadı.

ESKİ EZGİNİN MAKAMI

(1777-1778) Dünyada her bir farklı yerin adı, bütün ülkelerin adı bir sebeple koyulmuş. (1779-1780) Kayalar ile dağdaki gölün adı, demin bahsettiğimiz sebepler ile adlandırılmış.

(1781-1782) Öyle kayalar ile göl adlandırılmış; dikkatli millet hikâyesini ezberlemiş. (1783-1784) Hikâyeyi yanlış duyup, yanlış anlattıysam, tarihçiler hatamı bağışlar. (1785-1786) Bu işe “Buwrabay” ın gölü şahit, “Oqçetpes” ve “Cumbağ tas” ın tepesi şahit. (1787-1788) Fısıldayıp, sır çalan sık ormanın “bükük belli ihtiyarı ile genci şahit” .

(1789-1790) Tarih için o kadar değerli bir bilgi olmasa da, gerek duyarsa herkes okuyup görecek. (1791-1792) Olayın tamamını bilen iyice yazsın görelim; hiçbir masal, hiç kimseye özgü, hiçbir şahsa ait değildir. (1793-1794) Nice sır gibi masalı halk anlatır, uğuldayarak dağdan esen yel anlatır. (1795-1796) Gizlice fısıldaşan yapraklar, gece gündüz homurdanan göl anlatır.

1797. Tolğanıp tömen qarap şal aytadı,
1798. Tamsanıp tañırqanıp bala aytadı.
1799. Taw, tastı tuncırağan küwä qılıp
1800. Ot bası qatın-qalaş – bəri aytadı.
1801. Ertegi bolmasa da xatta qalğan,
1802. Awzında şecireniñ qartta qalğan.
1803. Qartardıñ bayan qılğan äñgimesin
1804. Esitken keyingiler cattap alğan...

(1797-1798) Derin düşünceye dalıp aşağıya bakarak ihtiyar adam anlatır, imrenip şaşırarak çocuk anlatır. (1799-1800) Hüzünlü dağı, taşı şahit edip, ocak başı, kadın kız, hepsi anlatır.

(1801-1802) Masal yazılı olarak kalmış değilse de, şecereci ihtiyarın ağızında kalmış. (1803-1804) İhtiyarların anlattıkları hikâyeyi, dinleyen sonraki nesil ezberlemiş.

1805. Cırşı aqın dombırasın şertip törde,
 1806. Ertekpen tanıstırar aşıp perde.
 1807. Tıñdağan alqa-qotan älewmetten.
 1808. Talapker cat aladı, bolsa zerde.
 1809. Dombıra tüpten qozğap cırın sarnap
 1810. Kürsinip tolğanadı qoñır perne.
 1811. Qozdatıp köşken eldey şubırtadı;
 1812. Monşaqşa tizbektelip aytqan terme...
 1813. Dombıra sarnaydı üdep küyin şertip;
 1814. Tolğanıp cırlaydı aqın talmay tertip,
 1815. Ertegin Kökşetawdıñ bayandaydı,
 1816. Uzaqqa şapqan attay şoqıp, kertip.
 1817. Tıñdağan alqa-qotan älewmetti
 1818. Ertekşi tamaşa etip aladı ertip.
 1819. Tamsanıp ertegige ötkendegi,
 1820. Älewmet teñseletin küymen eltip...
 1821. Ertekke endi älewmet emes qumar...
 1822. Eskilik eñbekşi elge bolmas tumar.
 1823. Eñbek pen öner küyin estise endi,
 1824. Älewmet intalasıp eltip tınar...

1925-1928 cıldar

(1805-1806) Destancı akın baş köşede dombırasını çalıp, perde açıp masalla tanıştıracak. (1807-1808) Halka biçiminde oturup dinleyen cemaatten, hafızası varsa, istekli olan ezberleyecek. (1809-1810) Dombıra destanını tâ gerilerden başlatıp durmadan okuyup, kulağa hoş gelen perdeler ah çekip duygulanır. (1811-1812) Boncuklar gibi dizilip söylenen terme⁴⁹, göç eden bir halk gibi çoğalıp arka arkaya gönderir. (1813-1814) Dombıra, hızlanarak ezgisini çalıp durmadan konuşuyor; akın kelimeleri düzenleyip, yorulmadan duygulanarak okuyor. (1815-1816) Uzun bir mesafeye koşan at gibi aynı hızla ilerleyip, Kökşetaw'ın masalını beyan ediyor. (1817-1818) Masalcı, toplanıp dinleyen cemaati güzel anlatımıyla cezbeder. (1819-1820) Cemaat geçmişteki masala hayranlık duyup, ezgiyle mest olup, hafifçe iki yana sallandı. (1821) Artık cemaat masala düşkün değildir... (1822) Eski, emekçi halka muska olmaz. (1823-1824) Cemaat şimdi emekle sanatın hikâyesini işitirse dikkat kesilecek.

1925-1928 yılları arasında yazıldı.

⁴⁹ Terme: Kazak sözlü edebiyatında dombıra eşliğinde, çok değişik konularda söylenen bir nazım türü. (A.N.)

II. BÖLÜM: İNCELEME

II.1. POEMANIN ÖZETİ

Şair manzumeye Kökşetav bölgesini tanıtarak başlar. Halk arasında anlatılan efsanelerden faydalanarak Kökşetav'daki Ceke Batır Dağının, Buvrabay Gölünün ve Okcetpes zirvesinin hikâyesini anlatır. Böylece şair, okuyucuyu anlatacağı asıl efsanelere hazırlar. Anlatacağı efsaneler şöyledir:

CEKE BATIR

Eski zamanlarda Kökşetav bölgesindeki bir dağda Ceke adlı bir bahadır yaşarmış. Çadırını kurmuş ve bu dağ beklermiş. Bir gün dağda nöbet tutarken uyuyakalmış ve bir daha uyanmamış. Nitekim bu dağın tıpkı başına tolgasını giymiş bir bahadırı vardır ve geçmiş zamanda dağda uyuyup kalan Ceke isimli bahadırdan dolayı, bu dağa Ceke Batır ismi verilmiştir.

BUVRABAY

Yine geçmiş zamanlarda ak başlı bir buğra Kökşetav'ı mekân edinmiştir. Buğra buradaki gölün kenarına her gün gelip suyunu içer ve gidermiş. Ak buğranın her gün gelip su içtiği gölün adı bu sebeple o günden sonra Buvrabay olarak adlandırılmıştır.

Ak başlı buğra yıllar boyunca bu dağ mekân edinmiş. Büyük bir olay olacağı zaman önceden sezermiş. Bu olayı halka anlatmak için dağda böğüre böğüre gezermiş.

Buğra, milletin hayatına derinden tesir edecek bir olay olacağı zaman böğürerek gezdiği için, halk yakında önemli bir olay olacağını anlar, kurbanlar kesip bu olayı beklemeye başlamış. Halk, buğranın bu özelliğini bildiği için, küçükler büyüklerin nasihatini dinlediği için hiç kimse buğraya zarar vermezmiş.

Bir gün, Kazak hanlarından Abılay'ın oğlu Kasım Töre⁵⁰ yanındaki yiğitleri ile dağa gelmiş. Kanları kaynayan bu yiğitlerin hepsi, silahlıymışlar. Kasım Töre buğradan söz açmış. Buğraya rastlarsa, göğsünden nişan alıp, onu vuracaktı. O sırada ak başlı buğra çıkagelmiş, Kasım Töre buğraya nişan alıp, onu okla vurmuş.

Halk, han oğlunun buğrayı öldürdüğünü öğrenince, bir felâkete uğrayacağını düşünmeye başlamış.

Buğra, Kasım Töre'nin onu vurduğu yerde çökmüş ve taş kesilmiş. Bundan sonra halk, Abılay Han soyunun daima uğursuz olmasının sebebi olarak, Kasım Töre'nin bu kutsal buğrayı öldürmesini görmüş.

OKCETPES

Okcetpes Kökşetav'da taştan kalıba dökülerek yapılmış gibi, mızrak misali bir zirvedir. Zirvenin başına ok atılsa bile ulaşmaz, insanoğlunun tırmanamadığı bu zirvenin tepesinde, sadece süzülen nokta gibi kartalla şahin görülür. Bu zirve de Buvrabay Gölünün kıyısındadır.

⁵⁰ Töre: Kazaklarda han sülalesinden gelen erkeklere(şehzadelere) önceleri sultan adı veriliyordu daha sonraları töre denmeye başlanmıştır.

Orta Cüz hanı Abılay döneminde yine burada çok ilginç bir olay yaşanmıştır. Manzumenin sonuna kadar bu hikâye devam eder.

Abılay Han istilacı, kan döken, kendi hâlinde yaşayan insanlarla uğraşan birisidir. Buna rağmen halk tarafından “Tek başına yüz kişiye denk” kabul edilir. Ancak Abılay Han ve onun zamanındaki düzen övülse bile, Säken Seyfullin bu devirde övülecek bir durum görmemektedir. Herkesin de bunu anlaması için Abılay’ı poemasına konu etmiştir. Bu poemayı okuyanların doğru değerlendirme yapabileceklerini düşünmektedir.

Abılay Kökşetav’ı ordugâh yapmış. Bir yaz mevsiminde Kalmak yurduna saldırmak için ordusunu orada toplamıştır. Kazaklar ile Kalmaklar iki komşu halktır; ama tarihte bu iki halkın savaşmadığı yıl olmamıştır. Her iki millet de kaba kuvvetle idare edilmiş ve cahil kalmıştır.

Abılay Han ve güçlü ordusu, kendi hâlinde yaşayan Kalmak yurduna ulaşır. Kaşla göz arasında Kalmakları yerle bir eder, onlara insanlık dışı eziyetler yapar. Abılay’ın ordusu, çocukları ve yaşlıları atlarının altında ezerler, kadınlarınsa genç ve güzellerini seçip ganimet olarak alıp beraberlerinde götürürler.

Ordu geri dönüşte bir yerde mola verir. Abılay Han ordusunu toplar ve alınan ganimetleri paylaştırmak için ortaya yığdırır. Bu paylaşma sırasında güzel bir kız için askerler arasında tartışma çıkar. Hiçbir asker bu güzel kızı bir başka askere vermeye kıyamaz. Bu kız, on yedi yaşında, gür saçları ince beline dolanmış, ak alnındaki iki kaşı kırlangıç kanadı gibi eğilmiş, endamlı güzel bir Kalmak kızıdır.

Daha önceleri hiçbir ganimet için tartışmayan ordu, bu kızı alma konusunda uzlaşmaya varamaz, atlarına binip hareket eder. Yolda tartışma devam eder. Tartışarak Kökşetav'a gelip, Buvrabay'ın kıyısında konaklarlar. Ordu gölde serinleyip, çadırlarını kurup dinlendikten sonra, anlaşmazlık gürültülü bir kavgaya dönüşür.

Abılay bu duruma müdahale edip askerlerine, hepsinde de pek çok ganimet olduğunu, ganimetler içindeki bir kız yüzünden birbirlerine düşman olmamaları gerektiğini söyledikten sonra bu anlaşmazlığı kendisinin çözeceğini ve herkesin de onun verdiği karara uymak zorunda olduğunu açıklar. Bütün batırlar toplanacak ve esir kız bu batırlar içinden hangisini isterse onu seçip onunla evlenecektir. Yani seçim esir kıza bırakılmıştır.

Bunun üzerine esir kız seçim yapması için ortaya getirilir. Büyük bir üzüntü içindeki kız, Abılay'ın emri üzerine, kendisinin bir kere görmekle seçim yapamayacağını, bu batırların hünerlerini seyredip, üstün gördüğü batırla evlenmek istediğini söyler. Abılay kızın bu dileğini makul görür ve kabul eder.

Kız memleketindeki birisi tarafından yemin edilerek verilen belindeki yazmayı çözer. Yazmanın kenarlarında "hatırımda" ve "eğer verdiğin sözden dönersen, çözüp ister yırt ister yak" yazılıdır. Kız yazmasını çözüp hanın önüne atar. Bu yazmayı hanın adamları zirvenin tepesine diktikleri bir sırığa bağlarlar. Kız batırlara, okla bu yazmayı vurmalarını şart koşar. Batırlar hazırlanırlar. Kız da bu esnada bir taş üzerine çıkıp olacakları görmeye hazırlanır.

Kızı almak isteyen bütün batırlar zirveye ok atarlar. Atılan oklar kayalara çarpıp kıvılcımlar çıkarır; ama batırlardan hiçbirinin oku zirvedeki yazmayı vuramaz ve o günden sonra zirvenin adı “Okcetpes” olarak kalır.

Säken Seyfullin manzumenin bu bölümünü bitirdikten sonra manzumeyi yazmaya devam etmemiştir. Üç yıl aradan sonra manzumeye kaldığı yerden devam etmiştir. Esere ara veriş sebebini de, bir tulparı örnek göstererek anlatır. Tulpar şaha kalkar, yerinde duramaz, hızla ilerler ama ne yazık ki tulpar artık yorulmuştur, hızını kaybetmiştir. Şair Okcetpes hikâyesini tamamladığında yorulduğu için manzumeyi kesmiş ve manzumeye devam etmemiştir. Ancak üç yıl sonra manzumeye kaldığı yerden devam etmeye karar vermiştir.

Kayanın üzerindeki kız, herkes ok atmayı tamamlayınca hana hiç kimsenin okunun zirvedeki yazmayı vuramadığını, bu yarıştan kimsenin geçmeye muvaffak olamadığını, bu sebeple iki yarışma daha yapıp, üç yarışın ikisinden geçen yiğitle evleneceğini söyler.

Abılay kızın sözünü beğenir, kabul eder ama kızın bu seferki şartının yerine getirilemeyecek bir yarışma olmaması için de kıza tavsiyede bulunur.

Kız ikinci yarışmanın güç sınama, üçüncüsünün ise çok kolay bir bilmece olduğunu söyler. Kızın durduğu taşın kadar kırk adım ölçülür. Hangi bahadır sırtında taşıdığı dört kişi ile kızın durduğu taşın önce çıkarsa, bu yarışmada o galip olacaktır.

Yarışmak isteyen kırk bahadır kollarını paçalarını sıvayıp öne çıkar. Yarışma başlar, sekiz bahadır diğerlerini geride bırakıp bitiş noktasına yaklaşırlar. Sekiz bahadır nefes nefese aynı anda birbirlerini itip kakarak kızın durduğu taşa çıkarlar. Hepsi de önce kendisinin taşa çıktığını iddia eder. Abılay sekizinin de eşit olduğunu, birinin gücünün diğerinkinden üstün çıkmadığını söyler. Bahadırlar hanın hükmüne ses çıkarmadan boyun eğerler.

Kız o zaman düşünür taşınır ve anlatmayı çok istediği bir hikâyesi olduğunu hana söyler. Han anlatmasına izin verir. Bunun üzerine kız durduğu taştan yere iner ve sıcaktan çok bunaldıklarını, göl kıyısına gidip önce biraz serinledikten sonra hikâyesini anlatacağını söyler.

Göl kıyısına gelirler, hepsi de su içip serinlerler. Kız, gölün kıyısına gelir ve yine bir kayaya yaklaşır. “Kız taşı” göle yalnızca yüz değneklik mesafededir. Yarışma taşı “Kız taşı” olarak adlandırılır ve bu hikâyenin adı da “Kız Taşı” olur.

Güzel kız kayanın üstüne çıkar. Bu kaya, göle abanan bir kayadır. Kayaya çıkan kız yüksekte düşerim diye düşünmez. Çünkü kayadan düşerse ya taşlara çarpıp ölmeyi, ya da suda boğulmayı hesaplamıştır.

Kalmak kızı, hikâyesini ezgi eşliğinde anlatır:

Arka'nın geniş bozkırında sık ve gür bir kuru ve suyu kütüklerle kaplı bir göl vardır. Bu koruda kuşlar pek çoktur. Korudaki kuşlardan biri güvercindir. Güvercin, yırtıcı hayvanların hepsinden saklanan, savunmasız

bir kuştur. Güvercinin yuvası kavak ağacındadır ve dört yavrusu henüz yeni tüylenmeye başladığında Kara Kuş'tan zulüm görmüştür.

Dört yavrusuna yem bulmak için uğraşan zavallı güvercini, bir gün Kara Kuş yakalar. Annelerini Kara Kuş'un yakaladığını gören dört yavru, "Bizi ye, annemize dokunma" diye yalvarırlar ama Kara Kuş onlarla alay eder. Bu sırada gökten bir kuş âniden iner, Kara Kuşun kafasını koparır ve güvercinle yavrularını kurtarır. Bu kuş laçindir. Laçin onlara zarar vermeyeceğini, yalvarışlarını duyunca acıyıp geldiğini söyler. Bunun üzerine güvercinle dört yavrusu, ona minnettar olduklarını ve onun kölesi olmayı istediklerini laçine söylerler. Laçin onların ısrarları karşısında dört yavrunun en büyüğünün uçmaya başladığı zaman göğüs etini kendisine sunmasını şart koşar. Yavru kuşların büyüğü bunu kabul eder, laçinle yavru kuş anlaşma yaptıktan sonra laçin uçup gider.

Aradan zaman geçer, dört yavru güvercin, kanatları büyüüp uçmaya başlar. Büyük olan yavru kendini laçine hazırlar, laçinin gelmesini bekler ve sonra kendisi laçini arayıp bulmaya ve sözünü yerine getirmeye karar verir.

Yavru güvercin gökyüzüne daha yeni yükselmişken birden yanında bir sungur bitiverir. Yavru güvercin hikâyesini, laçine verdiği sözü yerine getirmek için yola çıktığını sungura anlatır. Sungur güvercine acır, laçinin yiğitliğine gıpta eder ve güvercine izin verip dünyadaki en âdil hakim gibi davranır.

Yavru güvercin geceleyin yoluna devam eder ve yem arayan üç baykuşa rastlar. Üç baykuş sevinerek yavru güvercini yakalar. Yavru güvercin onlara da kendisinin âcizliğini, laçin ve sungurun yiğitlik yapıp, ona

cömertlik gösterdiklerini ağlayarak anlatır. Sungurdan izin aldığını ve laçine gitmekte olduğunu söyler, sözünü yerine getirmek için kendisini bırakmalarını ister ve onlara yalvarır.

Biraz önce yavru güvercine saldıran baykuşlar merhamete gelirler ve ona kılavuz olup onu laçinin mekânına sağ salim götürmeye karar verirler.

Üç baykuş, güvercine zarar gelmesini engelleyerek onu laçinin mekânına sağ salim ulaştırırlar; laçinin yuva yaptığı ağacı gösterip vedalaştıktan sonra geri dönerler.

Laçin, yavru güvercinin korkmadan yanına gelişine şaşar. Yavru güvercin hikâyesini baştan sona anlatınca, laçin ancak o zaman güvercini hatırlar. Yavru güvercin laçinin huzuruna gelene kadar başından geçenlerin hepsini eksiksiz anlatır, artık canını acıtsa dahi geçmişte verilen sözü yerine getirmek için geldiğini söyler. Laçin, sungurla üç baykuşa gıpta eder, onların cömert davrandığı yavru güvercini yiyemeyeceğini, yavru güvercinin sözünü yerine getirmek için gelişinin yeterli olduğunu, artık verilen sözün gerçekleştiğini söyler ve yavru güvercinin geri yurduna dönmesine izin verir.

Yavru güvercin çok sevinip memnun olur ve kendisine izin veren sunguru bulup onun idaresine girmek için hızla yola koyulur. Yavru güvercin bir ormana rastlar. Ormanda daima kuşların huzurunu bozan, kuşları canından bezdiren bir kartal vardır. Yavru güvercin bu ormandan geçmeden kartalın pençesine düşer.

Dağ kartalı, güvercinin ağlamasına, kahrolup gözyaşı dökmesine acımadan, güvercinin ricalarına hiç kulak asmadan güvercini yakalayıp yuvasına götürür.

Kalmak kızı kartalın bundan sonra ne yaptığını bilmediğini söyleyerek hikâyesini bitirir ve ardından hanın huzurunda sorusunu sorar: “Dağ kartalı, sungur, laçın, üç baykuş... Bunlardan hangisinin cömertliği üstündür? Bu şiir anlamayana bir bilmece gibidir; anlayana tüm gerçekleri şiir olarak anlattım” der.

Herkes kızın şiir şeklinde bir bilmece sorduğunu söylese de bilmeceyi kimse çözemez. Abılay askerlerine bilmeceyi çözecek olup olmadığını sorar. Askerlerin arasından birisi, kızın bilmecesini çözeceğini söyler.

Bilmeceyi çözmek isteyen yiğit, kara yağız, uzun boylu, yapılı, elâ gözlü, kara bıyıklı birisidir. Bu yiğit Arğın uruğundan Kuvandık oymağındandır ve küçüklüğünden beri yoksulluğundan dolayı küçümsenmiştir. Genç, mücadeleci, gayretli ve keskin bir nişancıdır. Yılıksını güttüğü zenginden ayrılarak Abılay’ın ordusuna katılmıştır. Ölçülü, nazik, kendini iyi yetiştirmiş bir delikanlıdır. Aynı zamanda gücü kaplan gibidir, dürüstlük ve alçak gönüllülükle pek çok kişinin sevgisini kazanmıştır. Bütün bunların yanında davudî sesli, iyi bir söz ustasıdır. Herkesi yenip, kimsenin karşı koyamadığı bir yiğit olduğu için “Adak” adını almıştır.

Adak, Abılay’a bilmeceyi çözeceğini ancak çözmeden evvel bir istirhamı olduğunu söyler. Bilmeceyi çözdüğünde kız çözümü beğenmese, aksilik etse bile Abılay kıza zarar vermeyip kızı affederse bilmeceyi çözeceğini söyler. Abılay bu şartı kabul eder.

Bu esnada gölde bir kuğu çifti yüzmekteymiş. Gökyüzünden inen bir kartal kuğuların bir yavrusunu alıp Okcetpes'in zirvesine yönelmiş. Herkes çok şaşırılmış. Kartal Okcetpes'in zirvesine ulaştığı zaman, Adak nişan alıp okunu kartala fırlatmış. Okcetpes'in zirvesine ulaşan ok, kartalı delip geçmiş. Dağ kartalı, gerçek nişancının elinden belâsını bulmuş, ordunun gözleri önünde ölmüş.

Askerler Adak'a söyledikleri övgü sözleriyle dağı taşı inletmişler. Yarışmayı Adak kazandı, diye tezahüratta bulunmuşlar.

Bunun üzerine Abılay, Adak'a "Demin neden böyle atmadın, nişancılıkla beden kuvvetini sınarken diğerleriyle birlikte sen de mi başarısız oldun? Yoksa sen yarışmaya katılmadın mı, güzeli almak istemeyip yarışmaya girmeye utandın mı?" diye sormuş.

Adak yarışmaya katılmadığını ancak şimdi kızın şartlarının hepsini de yerine getirebileceğini söylemiş. Meğer Adak daha önce kaba saba bahadırlardan kendini uzak tutmuş ve yazmaya ok atmamış. Ayrıca güç sınama yarışına da hasta olduğunu bahane ederek katılmamış. Bunlar anlaşıldıktan sonra, Adak okunu Okcetpes'e doğrultmuş, yazmayı hedef almış. Attığı ok, Okcetpes'in zirvesindeki yazmayı parçalamış ve yazma bağlı olduğu sopa ile beraber yere düşmüş. Askerler Adak'ı omuzlarına alıp yine ona övgülerde bulunmuşlar.

Kız Abılay'a, Adak'la evlenecek olsa bile Adak'ın bir de bilmeceyi cevaplamasını istediğini söylemiş. Abılay Adak'a kızın bilmecesinin cevabını, kızın söylediği gibi ezgili bir şekilde, şiir olarak söylemesini emretmiş. Kalabalık da bilmeceyi çözmesi için tezahüratta bulunmuş.

Bunun üzerine Adak dombırasını eline almış, boğazını temizlemiş ve bilmeceyi çözmeye başlamış:

Esir kız, güvercinin hikâyesiyle kendi hayatını anlatmıştır. Güvercin, küçüklükten beri zorbalık gören kızı temsil etmektedir. Bir gün kızın avuluna düşman baskın yapmıştır. Ana babasını, düşman elinden laçın gibi bir yiğit rast gelmiş ve kurtarmıştır. Küçük kız babasını öldürmek isteyen düşmana yalvarıp yakarırken, nereden geldiğini anlayamadıkları laçın gibi bir yiğit çıkagelmiş ve bir anda düşmanı darmadağın etmiştir. Laçine benzer yiğit, huzur içindeki halka saldırmaya gelen düşmanın başını Kara Kuş gibi koparır. Kızın babası bu yiğide varını yoğunu verip minnettarlığını bildirir. Laçine benzer yiğit küçük kızla bir anlaşma yapar ve gider. Güzel kız bu yiğide verdiği sözü örnek göstererek laçın ile güvercinin hikâyesini anlatmıştır.

Yiğit güzelle anlaşma yapıp gitmiş, kısa bir zaman içinde güzel kız büyümüştür. Bir delikanlı kızın güzelliğini duymuş ve onunla evlenmeye karar vermiştir. Kızın evleneceği müstakbel koca ak sungura misal gösterilmiştir. Ak sungur elbette, kızın âşık olduğu yâri temsil eder.

Damat için ayrı bir otağ kurulmuştur. Damat nişanlısı ile otağda baş başa kaldığında, kız geçmişte yaşadığı olayı ve ailesini kurtaran yiğide verdiği sözü kocasına anlatır. Sözüne yerine getirmek için kocasından izin ister. Kocasını kızın mertliğine sevinir ve ona, gidip sözünü yerine getirmesi için izin verir. Damat, kızla aralarındaki sözün işareti olması için kızı kenarları işli yazmayı verir, kız yazmayı beline bağlar ve otağdan çıkar.

Kocasından izin alıp sözünü gerçekleştirmek için geceleyin yola çıkan kız, yolda üç eşkiya ile karşılaşır. Eşkiyalar genç kızı görünce kızı kötülük

etmeyi düşünür ve sevinirler. Kızın rastladığı üç eşkıya, güvercinin ormanda karşılaştığı üç baykuşa misaldir.

Kız kötü niyetli üç eşkıyaya “Namusumu kirletmeyin, bana inanan yiğide yalancı çıkarım” diye yalvarıp yakarır ve hikâyesini onlara anlatır. Güzelin yalvarıp yakarması, gözyaşlarına boğulması; eşkıyaların vicdanına tesir eder, bütün kötü düşünceleri bir yana bırakıp, kızı söz verdiği yiğidin mekânına kendileri götürmeye karar verirler. Üç eşkıya kıza bir zarar gelmesine engel olarak, kızı yiğidin mekânına ulaştırırlar ve vakit kaybetmeden geri dönerler.

Kız yiğidi bulup görüşür. Geçmişte verilen söz için geldiğini, başından geçenlerin hepsini, damat ile eşkıyaların cömertliklerini eksiksiz bir şekilde laçın misali yiğide anlatır. Kıza kocasının izin vermesi, üç eşkıyanın kızı oraya getirmesi, hepsi bahadırı hayran bırakır. O zaman bahadır güzele, gelerek sözünü yerine getirmiş olduğunu, hemen geriye kocasına dönmesini, kendisine asla göz koymayacağını söyler ve onu serbest bırakır.

Kız hemen yola koyulmuş ama tuzağa düşen güvercin gibi sunguruna ulaşıncaya kadar o yurda saldıran düşmanın eline esir düşmüş.

O yurda saldıran düşman işte Kazaklardır. Ormana gidip saldıran dağ kartalı, kendi hâlindeki hayvanları rahat bırakmayan, eziyet eden kartal Abılay Han’a örnek olarak söylenen sözdür.

Kız yurdunun âdil ve cömert yiğitlerini fabl olarak anlatmıştır. Bu yiğitlerin hepsi gıpta edilmeye layık yiğitlerdir.

Adak, kızı ganimet olarak alırlarsa herkesin onları ayıplayacağını ve milletin yüzüne kara bir leke sürüleceğini hana söyler. Yarışı kazandığı için, kızın kendi payına düştüğünü ama kızı azat ettiğini, yurduna gidip sevdiği yiğidi bulmasına izin verdiğini söyler.

Herkes Adak'ın sözünü onaylar. Kız, sırrını bilerek ve isteyerek bilmece şeklinde anlattığını, böylece hürriyet istemeyi düşündüğünü, eğer ganimet olarak birinin payına düşseydi ve azat edilmeseydi çıktığı taştan uçuruma atlayıp ölmeye karar verdiğini, ağlayarak anlatır. Bilmeceyi çözen yiğide teşekkür edip, diğer esirlere de iyi davranılmasını rica eder. Hürriyetine kavuşan kız, Kalmaklar üzerine yapılan seferde Barak Batır'ın bindiği Kerköcek isimli rahvan ata biner ve yola çıkar.

Şair, manzumenin sonunda, Okçetpes, Buvrabay ve Cumbak Tas gibi mekânları tekrar tasvir eder. Kene Sarı Mağarası'nın hikâyesini anlatır. Hanlık sülalesinden olanlar, Rus Çarlığı tarafından verilen hediyelerle ödüllendirilir ve Orta Cüz, Çarlık hakimiyetini kabul eder. Abılay Han'ın torunu olan Kene Sarı Han bu duruma karşı çıkar ve Çarlık hakimiyetine girmez. Kazakları içinde buldukları bu hazin durumdan kurtarmak için mücadele etmeye karar verir. Kene Sarı, Kazakları Çarlık'a karşı, yanında mücadeleye çağırır; ancak halkından beklediği desteği bulamaz, halkı onun hakkında Rusya'ya şikayette bulunur. Kene Sarı hazırlık yapıp Rusya'ya karşı mücadele edebilmek için yanındaki yiğitleri ile Kökşetav'a gelir. Orada küçük bir mağarada konaklar ve bu sebeple mağara daha sonraları Kene Sarı Mağarası adıyla anılır.

Yazar, anlattığı yerlerin hikâyelerini bu şekilde duymuş ve bu şekilde anlatmıştır. Eğer bu hikâyelerde yanlışlıklar varsa, bunları tarihçiler affedecektir.

II.2. DİL VE ÜSLÛP

II.2.1. KELİME KADROSU

Säken Seyfullin poemada toplam 7341 kelime kullanmıştır. Kelimeleri tespit ederken aynı köke sahip olduğu hâlde farklı yapım eki almış olan “tırnaqsız, tırnaqtı; küşti, küştilik; cırla-, cırşı; dayarlan-, dayarşı” gibi kelimelerin her birini ayrı ayrı değerlendirdik.

Bu kelimelerin 15'i özel isim olan kelimelerdir. Özel isimler, genel toplamdan çıkarıldığında geriye kalan kelime sayısı 7326'dır. Poemanın kelime kadrosu bu sayı üzerinden değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur. Bu kelime kadrosuna alınma kelimeler de dahildir.

Şair, Kazak halkı arasında sözlü olarak yaşayan menkıbeleri, kendi şairlik yeteneğini de kullanarak Kazakların anlamakta zorluk çekmeyeceği bir şekilde, duru bir dille yazılı hâle getirmiştir.

Poemada kullanılan kelimelerin % 98'i Türkçe asıllı kelimelerdir. Türkçe asıllı kelimelerden bazı örnekler aşağıdadır:

köz (göz)

tutqın (esir, tutsak)

kün (gün, güneş)

kök (gök)

col (yol)

oy (düşünce, fikir)

oylaw (düşünmek)

algıs (övgü)

oyın (oyun)

aq (ak, beyaz)
 ata (baba)
 ana (anne)
 erkin (hür)
 orın (yer)
 turmıs (hayat)
 oñ (sağ)
 ertek (masal)

Poemada, Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesinde ortak olan kelimeler de vardır.

Kazak Türkçesi

Türkiye Türkçesi

köz	göz
cıl	yıl
cigit	yiğit
de-	de-
kün	gün
kel-	gel-
til	dil
col	yol
ana	ana
oyın	oyun
qız	kız
qatın	kadın
nadan	nadan
nur	nur
ümit	ümit
düniye	dünya
sebep	sebep

Kazak Türkçesinde kullanılan, ancak Türkiye Türkçesinde bulunmayan Türkçe kelimelerden bazıları şunlardır:

qıyın

oyla-

orın

öt-

cas

özger-

tap-

qara-

caw

biraq

Şairin kullandığı alınma kelimeler poemada % 2'lik bir orana sahiptir. Bu alınma kelimeler Arapça ve Farsça'dan alınmıştır. Poemada Rusça kelime mevcut değildir. Sâken, alınma kelimelerde aşırılığa kaçmamış, yaygın kullanışa sahip olanlarını tercih etmiştir. Poemadaki Arapça ve Farsça kelimeler, Ahmet Baytursunoğlu'nun tespit edip sistemleştirdiği Kazak alfabe ve imlâsına uygun şekilde yani Kazak Türkçesinde söylendikleri şekilde yer almıştır. Şairin tercih ettiği Arapça ve Farsça kelimeler, bugün Türkiye Türkçesinde de yaygın olarak kullandığımız kelimelerdir. Şairin yaygın olarak kullandığı alınma kelimelerin bazıları ve kaç defa kullanıldıkları aşağıdadır:

batır(Far)	: 53
can(Far)	: 21
zar(Far)	:19
meken(Ar)	:13
bayan(Ar)	:11
üwäde(Ar)	: 9

ädil(Ar)	: 9
aspan(Far)	: 9
rıyza (Ar)	: 7
sebep(Ar)	: 7
namıs(Ar)	: 6
öner(Far)	: 6
şecire(Ar)	: 5
näpis(Ar)	: 5

Säken'in poemada bazı kelimeleri eş anlamlıları ile kullandığı da görülür. Ancak bu durum çok nadirdir.

söz/kep

ata/äke

II.2.2. KELİME TÜRLERİ VE SIKLIKLARI

II.2.2.1 İsimler

Säken Seyfullin, isimleri sıfatlardan daha çok kullanmıştır. Şairin poemada kullandığı isimler ve kullanım sayıları aşağıda gösterilmiştir:

qız	: 63
kepter	: 47
taw	: 40
suluw	: 33
laşın	: 30
kök	: 23
bürkit	: 22
batır	: 20

han	: 20
şıñ	: 20
er	: 19
qol	: 18
tutqın	: 18
qus	: 17
el	: 16
köl	: 15
bala	: 14
äsker	: 14
köz	: 11
qumar	: 11
suñqar	: 10
curt	: 10

Görüldüğü gibi poemada en fazla kullanılan kelime “qız” dır. Şairin anlattığı hikâyenin baş kahramanı bir kız olduğu için en sık kullanılan isim “qız” olmuştur. Aynı şekilde “kepter” de hikâyedeki kızı temsil ettiği için, şairin sık kullandığı ikinci sıradaki isimdir.

Şairin diğer sık kullandığı isimler tabiatla alâkalıdır: “taw”, “şıñ”, “köl”, “kepter”, “laşın”, “bürkit”, “suñqar” vb. çünkü poemada Kökşetaw ve çevresinin tasviri önemli bir yer tutmaktadır. Sâken tabiatla alâkalı kullandığı isimlerle dış dünyayı olduğu gibi tasvir etmiştir. Şairin yaptığı tasvirler, eseri tekdüzelikten kurtarmış, daha canlı, hareketli hâle getirmiştir.

Sâken Seyfullin’in sık kullandığı kelimelere bakıldığında, bu kelimelerin onun üslûbuna doğrudan bir tesirinin olmadığı görülüyor. Şair poemanın muhtevasına paralel olarak dış dünyayla ilgili isimleri tercih ettiği için, bu isimler onun ruh dünyasını yorumlamamıza imkân vermemektedir. Şairin

kullandığı kelimeler sözlük mânâsında kullanılmıştır, kelimelere ayrıca mecazî anlamlar yüklenmemiştir.

II.2.2.2 Özel İsimler

Säken Seyfullin Kökşetaw Poeması'nda özel isimler de kullanıyor. Bunlar; şahıs, millet, yer ve hayvan isimleridir.

II.2.2.2.a Şahıs İsimleri: Manzumede geçen şahıs isimleri şunlardır: Abılay Han, Kasım Töre, Adaq, Baraq Batır, Ceke Batır, Kene Sarı.

Abılay Han (öl. 1781): Hanlığı döneminde Kazakların üç cüzünü bir araya toplamak için uğraştı. Kaybedilen toprakları geri almak için mücadele verdi. Abılay Han'ın idaresindeki Kazaklar nisbî bir barış devresi yaşamışlar ve ekonomik açıdan da durumları düzelmiştir. Bu sebeple Abılay Han bütün Kazaklar tarafından sevilen bir han olmuştur. Ayrıca Abılay Han, bütün Kazakların han kabul ettiği son handır. Säken Seyfullin savunucusu olduğu Sovyet rejimi sebebiyle poemada, Abılay Han hakkında olumsuz düşüncelere yer vermiştir.

Kasım Töre: Kasım Töre, Abılay Hanın oğludur. Şairin, Abılay Han hakkındaki olumsuz görüşleri, Kasım Töre için de geçerlidir. Manzumede, Kasım Töre kan avuçlayarak doğan, doğuştan kana düşkün han oğlu olarak tanıtılmıştır.

Adaç: Poemada K k setaw'da yaşayan Arđın uruğunun Quwandıq oymağına mensup bir yiğit olarak tanıtılmıştır. Halk tabakasındandır. Kalmak kızının şartlarını yerine getirmiş ve kızla evlenmeye hak kazanmıştır. şair, Adaç'ı poemada örnek bir kahraman olarak değerlendirmiştir. Adaç, kendini yetiştirmiş, aslan gibi yürekli, adaletli ve alçakgönüllü olarak tasvir edilmiştir. Poemanın sonunda da, Kalmak kızının hürriyetine kavuşmasını sağlamıştır. Kazaklarla Kalmakların yıllar boyunca bir arada yaşadıklarını ama bu süre boyunca da devamlı mücadele içerisinde olduklarını, artık bu gereksiz mücadelenin sona ermesi gerektiğini dile getirmiştir.

Bara Batır: Bara Batır ismi poemada tek yerde geçmiştir. Bara Batır, Abılay Hanın Kalmaklar üstüne yaptığı seferde Kerköcek isimli ata binen batırdır.

Ceke Batır: Ceke Batır poemadaki efsanev  bir şahsiyettir. şair manzumede onunla ilgili efsaneyi aktarmış ve bu efsane sonucunda K k setaw'da bulunan bir dağa bu ismin verildiğini dile getirmiştir. Poemada Ceke Batır ismi hem şahıs hem de bir dağ ismi olarak yer almıştır.

Kene Sarı(1836-1847): Kene Sarı, Abılay Han'ın torunu ve Kasım Han'ın oğludur. Orta C z, arlık hakimiyetine girdiğinde Kene Sarı bu hakimiyeti kabul etmedi. Kendisine t bi olan uruklara dayanarak güçlü bir ordu kurdu ve kendisini Orta C z Kazaklarının hanı ilan etti. Gayesi Kazak Hanlığını tekrar kurmaktı. Bu düşünceyle Rusya'ya müracaat ederek dedesi Abılay Han zamanında olduğu gibi dış siyasette Rusya himayesinde olan bir Kazak Hanlığı kurmak istediğini bildirdi; ancak Rusya onun bu isteğini reddetti. Bunun  zerine Kene Sarı Han, Rusya'ya karşı silahlı istikl l mücadelesini başlattı. Başlangıçta çok başarılı ilerleyen bu mücadele, gerek Rusya'nın sahip olduğu teknolojik savaş aletlerine sahip olmama gerekse

diğer Türk boylarından yeterli destek bulamama yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kene Sarı, ölümünden sonra bütün Kazaklar tarafından millî bir kahraman olarak kabul edilmiştir. Ancak Sovyet devrinde Kene Sarı, Sovyet ideolojisi tarafından halkına kötülük yapan birisi olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Poemada da Säken Seyfullin aynı anlayış içerisindedir.

Säken Seyfullin poemasında Kazak tarihinden bir kesiti işlediği için, eserde geçen şahıs isimleri, tarihî isimlerdir. Poemanın yazıldığı döneme ait herhangi bir şahıs ismi manzumede mevcut değildir.

II.2.2.2.b Halk İsimleri: Poemada yer alan halk isimleri Kalmaklar ve Kazaklardır.

Säken Seyfullin'in poemasının esasını Kazakların Abılay Han zamanında Kalmaklar üzerine yaptığı bir sefer teşkil ettiği için bu iki halkın ismi eserde sık sık geçmiştir. Kalmaklar(Kalmuklar) Cengiz Han Moğollarından sonra Moğolistan'a hakim olan Doğu Moğollarıdır. Oyratlar ve Kalmuklar diye de adlandırılırlar. Kalmaklar Kazaklarla komşudurlar ve bu iki halkın arasında devamlı bir mücadele olmuştur.

II.2.2.2.c Hayvan İsimleri: Poemada iki hayvan ismine yer verilmiştir. Bu hayvanlardan birisi Buwrabay isimli deve, diğeri de Kerköcek isimli attır.

Buwrabay, halkın büyük bir değer verdiği buğradır. Kökşetaw'ı mesken edinmiştir. Halka tesir edecek büyük bir hadise olacağında, bu durumu halka bildirmek ister gibi etrafta böğürerek gezer. Buğranın bu özelliğini bilen halk kendine çeki düzen verir, gelecekte karşılaşacakları hadiseye kendilerini

hazırlarlar. Buğranın kutsallığı Kazaklar arasında nesilden nesile aktarılır ve hiç kimse ona zarar vermez.

Kerköcek isimli at, poemanın sonunda ortaya çıkar. Kerköcek, hürriyetine kavuşan Kalmak kızını yurduna götürecektir. Kerköcek sahip olduğu özellikler bakımından sıradan bir at değildir. Abılay'ın Kalmaklar üzerine yaptığı seferde ona Baraq Batır binmiştir. Tıpkı bir tazı gibi hızlıdır ve koştuğunda onu gözle takip etmek mümkün değildir.

II.2.2.2.ç Yer İsimleri: Poemada adı geçen yerler şunlardır:

Kökşetaw, Oqçetpes, Ceke Batır Dağı, Buwrabay Gölü, Qalmaq yurdu, Cumbak Tas, Kenesarı Mağarası. Bu yer adları umumiyetle, Kazaklar arasında hakkında efsaneler anlatılan yerlerdir. Zaten şair de poemasında halk arasında anlatılan bu efsaneleri işleyerek yazıya da geçirmiştir.

Kökşetaw: Kökşetaw, Kazakistan'ın kuzeyinde yer alan tabiat güzellikleri ile meşhur bir bölgedir. Poemadaki olaylar Kökşetaw'da geçmektedir. Poemadaki diğer yer isimleri de Kökşetaw bölgesinde yer almaktadır.

Oqçetpes: Şair, anlattığı efsane ile zirvenin adının neden Oqçetpes olduğunu açıklar. Oqçetpes taşlardan meydana gelen bir zirvedir. Şair zirveyi "Sanki insanoğlu taştan bir kalıba koymuş gibi" şeklinde tasvir etmiştir.

Ceke Batır Dağı: Şair, poemanın başında Ceke Batır efsanesini anlatmış ve dağa Ceke Batır isminin verilmiş sebebini dile getirmiştir.

Buwrabay: Buwrabay Gölü, Oqçetpes zirvesinin eteğinde yer alan bir göldür. Poemanın baş kısmında şairin aktardığı Buwrabay efsanesi, bu göle Buwrabay isminin veriliş sebebini açıklamaktadır. Kökşetaw'da yaşayan buğranın her gün gelip su içtiği göl, bu buğradan dolayı Buwrabay Gölü olarak adlandırılmıştır.

Qalmaq Yurdu: Şairin poemasında geçen bir diğer yer ismi Qalmaq yurdu'dur. Poemada geçen diğer mekânların aksine, Qalmaq yurdu belirsiz bir yerdir. Nerede olduğu bildirilmemiştir. "Qalmaq yurdu" ifadesi de zaten açık bir coğrafi yer ismi olarak verilmemiştir.

Cumbağ Tas, Buwrabay gölünün içindeki bir taştır. Kalmak kızı Abılay Han'ın askerlerini sınarken bu taşın üzerine çıkmıştır. Kız, Oqçetpes'e okunu ulaştıramayan askerlere önce güç sınaama şartını koşmuş, bu yarışmayı da kimse geçemeyince üçüncü şart olarak bilmeceyi sormuştur. Daha sonra taş üzerinde bilmece soran Kalmak kızından hareketle bu taş, Cumbağ Tas yani Bilmece Taşı olarak adlandırılmıştır.

Buwrabay Gölü'nün güneyinde bulunan bir kayaya oyulmuş küçük bir mağara vardır. Kenesarı Han Rus Çarına tâbi olmak istemeyip istiklâl mücadelesi başlattığında adamları ile beraber Kökşetaw'daki bu mağarada konaklamıştır. Daha sonra halk, Kenesarı'nın konakladığı bu mağaraya Kenesarı Mağarası adını vermiştir.

Poemada adı geçen bu yerler, bu gün de Kazakistan coğrafyasında yer alan, gidip görmenin mümkün olduğu gerçek mekânlardır.

II.2.2.3 Zamirler

Säken Seyfullin Kökşetaw Poeması'nda şahıs, belirsizlik, işaret, soru ve dönüşlülük zamirlerini kullanmıştır. Bu zamirler, kaç defa kullanıldığını gösteren sayılarla birlikte aşağıda verilmiştir. Kullanılan zamirler sayılırken, zamirlerin ek almış şekilleri de bu rakamlara dâhil edilmiştir.

II.2.2.3.a Şahıs zamirleri:

men(ben)	: 13
biz(biz)	: 15
sen(sen)	: 9
siz(siz)	: 7
ol(o)	: 6
sender(siz)	: 2

Görüldüğü gibi Säken'in en sık kullandığı şahıs zamiri "men"dir. Şair, "men" şahıs zamirini iki kere de kendisi için kullanmıştır, böylece kendisi de poemaya dahil olmuştur. Metinde, şahıs zamirlerinden "ol" iki kere "o" şeklinde yer almıştır.

II.2.2.3.b Belirsizlik zamirleri:

bäri(hepsi, herkes)	: 29
birew(birisi)	: 15
eşkim(hiç kimse)	: 8
biri(biri)	: 7
keybirew(bazısı)	: 6
ärqaysı(herhangi)	: 5
ärkim(herkes)	: 4
özge(başka)	: 2

II.2.2.3.c İşaret zamirleri:

so/sol/sodan(o, ondan)	: 8
munı(bunu)	: 2
sonı(onu)	: 4
osı(bu)	: 1
buğan(buna)	: 1
osındaydı(onun gibi, böyle):	1

II.2.2.3.ç Soru zamiri:

kim(kim)	: 9
qaysı(hangisi)	: 1

II.2.2.3.d Dönüşlülük zamiri

öz(kendi)	: 6
-----------	-----

Listede görüldüğü gibi Säken, şahıs zamirleri ile belirsizlik zamirlerini daha sık kullanmıştır, diğer zamirlere ise daha az yer vermiştir.

II.2.2.4 Sıfatlar

Säken Seyfullin, Kökşetaw poemasında hem vasıflandırma hem de belirtme sıfatlarına çok geniş yer vermiştir. Ancak poemada anlatılan efsane ve hikâyelere uygun olarak eşya, varlık ve kavramlara ait reel sıfatları daha sık kullanıyor. Bu sebeple Säken için “dış âlemi olduğu gibi aksettiren gerçekçi bir şair” demek mümkündür. Poemada mekânlar ve kişiler çok sayıda sıfatla uzun uzun tasvir edilmiştir. Şair kullandığı reel sıfatlarla

anlatmak istediği mekânları, kişileri okuyucunun gözleri önünde canlandırmayı başarmıştır.

II.2.2.4.a Belirtme Sıfatları:

Şairin poemada belirtme sıfatlarının her çeşidini kullandığını görüyoruz. Aşağıda Sâken Seyfullin'in kullandığı belirtme sıfatları ve bu sıfatların sıklık dereceleri verilmiştir.

II.2.2.4.a.1 İşaret Sıfatları:

sol(o)	: 33 defa
bul(bu)	: 26 defa
osı(bu)	: 5 defa
mına(bu)	: 3 defa
ol(o)	: 1 defa

II.2.2.4.a.2 Sayı Sıfatları:

II.2.2.4.a.2.1 Asıl sayı sıfatları:

bir(bir)	: 87 defa
üş(üş)	: 16 defa
tört(dört)	: 15 defa
eki(iki)	: 13 defa
cüz(yüz)	: 5 defa
mıñ(bin)	: 4 defa
qırıq(kırk)	: 2 defa
seksen(seksen)	: 2 defa
bes(beş)	: 1 defa
on(on)	: 1 defa
segiz(sekiz)	: 1 defa

II.2.2.4.a.2.2 Sıra sayı sıfatları:

birinşi(birinci) : 1

ekinşi(ikinci) : 1

II.2.2.4.a.3 Soru Sıfatları:

neşe(kaç) : 1

qanday(nasıl) : 2

qay(hangi) : 2

II.2.2.4.a.4 Belirsizlik Sıfatları:

san(sayısız, birçok) : 7 defa

talay(nice) : 7 defa

eşbir(hiçbir) : 4 defa

key(bazı) : 4 defa

köp(çok) : 4 defa

barlıq(bütün, hep) : 4 defa

eş(hiç) : 3 defa

eki-üş(iki üç) : 2 defa

bäri(bütün, hepsi) : 2 defa

är(her) : 2 defa

ärbir(her bir) : 1 defa

bar(bütün) : 1 defa

birneşe(birkaç) : 1 defa

bir top(bir grup) : 1 defa

miñ-san(binlerce, sayısız) : 1 defa

II.2.2.4.b Vasıflandırma Sıfatları:

Säken Seyfullin'in poemada kullandığı dikkat çekici vasıflandırma sıfatları ve bunları kaç defa kullandığı aşağıda belirtilmiştir.

qalıñ(sık, kalın)	: 34
suluw(güzel)	: 33
kök, kökpenkök(mavi, masmavi)	: 24
qara, qapqara(kara, kapkara)	: 21
aq, äppaq(ak, apak)	: 19
tutqın(esir, tutsak)	: 18
cas(genç)	: 18
kümis(gümüş)	: 9
ülken(büyük)	: 8
zor(büyük)	: 7
biyik(yüksek)	: 7
älgi(önceki, deminki)	: 6
altın(altın)	: 6
qos(çift)	: 6
casıl, cap-casıl(yeşil, yemyeşil)	: 5
comart(cömert)	: 5
kerbez(gururlu, mağrur)	: 5
körkem(güzel, görkemli)	: 5
beybit(boş, beyhude)	: 5
ädil(adil)	: 5
sorlı(dertli, tasalı)	: 4
cibek(ipek)	: 4
ceñil(hafif)	: 3
cılı(ılık)	: 3
sum(uğursuz)	: 3

keñ(geniş)	: 2
möldir(duru)	: 2
caziqsız(günahsız, suçsuz)	: 2
caman(kötü)	: 2
nāzik(nazik)	: 2
özge(başka)	: 2
qızıq(ilginç, tuhaf)	: 2
qızıl, qıp-qızıl(kızıl, kıpkızıl)	: 2

II.2.2.5 Zarflar

Säken'in kullandığı zarflar ve bu zarfların kaç kere kullanıldığı aşağıdadır:

endi(şimdi, artık)	: 37
tağı(yine)	: 17
keyde(bazen)	: 9
tünde(geceleyin)	: 8
ilezde/ ilezde(aniden, birden)	: 6
ılğıy(daima, her zaman)	: 4
qalay(nasıl)	: 4
qalayşa(nasıl)	: 4
köp(çok)	: 4
biraz(biraz)	: 4
kündiz-tün(gece gündüz)	: 2
kündiz(gündüz)	: 2
qazir(şimdi)	: 1
künde(her gün)	: 1
erteli-keş(erken geç)	: 1
bayağıda(eskiden)	: 1
äwel(önce)	: 1
bul күnde(bu gün)	: 1

erte künde(eskiden, önceden)	: 1
şildedede(yazın en sıcak günleri)	: 1
quralay kün(mayıs ayındaki soğuk günler)	: 1
qañşa(ne zaman)	: 1

Listeden anlaşılacağı üzere şair, en fazla zaman zarflarını kullanmıştır. Bunlardan sıklığı en yüksek olan ise “endi” dir.

II.2.2.6 Edatlar

Kökşetaw Poemasında bazı edatların kullanılışındaki sıklık sebebiyle, şairin üslûbuna tesir edecek kadar kuvvet kazandığı görülmektedir:

da/de/ta/te(da, de), (sona gelen edat)	: 89
men,menen, ben, benen(ile), (vasıta edatı)	: 56 kere
men, menen, ben, benen, pen(ile), (bağlama edatı)	: 53 kere
dağı(dahi), (sona gelen edat)	: 12
üşin(için), (sebep edatı)	: 11
ya(ya), (ünlem edatı)	: 8
ğana(sadece, ancak), (sona gelen edat)	: 7
eger/egerde(eğer), (cümle başı edatı)	: 5
äriyne(elbette, tabiki), (cümle başı edatı)	: 5
nemese(veya), (denkleştirme edatı)	: 4
qaray(doğru), (yön edatı)	: 4
minekiy(işte), (ünlem edatı)	: 4
calğız-aq(yalnızca, sadece), (cümle başı edatı)	: 4

II.2.3. KELİME GRUPLARI

II.2.3.1 İsim Tamlamaları

Kökşetaw Poemasında çok sayıda isim tamlaması ile karşılaşmak mümkündür. Bunlar arasında Abılaydıñ nemeresi, aqqwdıñ balapanı, at üsti, balapannıñ ülkeni, batırdıñ saqalı, Buwrabaydıñ tası, bürkittiñ şeñgeli, caw qolı, el beti, gül mayı, xan ulı, Keneniñ qolı, kepterdiñ zarı, laşın şartı gibi tamlamaları sayabiliriz.

Şair poemada, belirli isim tamlamalarını belirsiz isim tamlamalarına oranla daha çok kullanmıştır. Bunun yanısıra poemada şeklen belirsiz olduğu halde mânâ bakımından belirli isim tamlamalarına da sıkça rastlanmaktadır. Bu tür tamlamalardan bazıları aşağıda verilmiştir:

tas bası	(taşın başı)
taw işi	(dağın içi)
laşın şartı	(laçının şartı)
caw qolı	(düşmanın eli)
tün işi	(gecenin içi)
şıñ bası	(zirvenin başı)
qız sertı	(kızın yemini)
qız kebi	(kızın sözü)
qız äkesi	(kızın babası)

Poemadaki isim tamlamalarında, bazen tamlanan unsurun bazense tamlayan unsurun sıfat tamlamasından meydana gelmesi Sâken'in bir üslûp özelliği olarak dikkati çekmektedir.

mergenniñ älsiretken oğı
 kiyiktiñ golğa tüsken lağı
 ärkimniñ şınğa ısqırtqan oğı
 buwranıñ bul qasıyeti
 Buwrabaydıñ kümis suwı
 kepterdiñ bul colı
altın künniñ säwlesi
añğal şınnıñ bawırı
aq şoşaqtıñ bası
beybit catqan awıldı qırğan cawdıñ özi
eldi şapqan Abılaydıñ ħandığı
ötken künniñ ertegisi

Bazı isim tamlamalarında ise birden fazla tamlanan unsur kullanılmaktadır. Tamlanan unsurlar anlamca birbirleriyle ilgili kelimelerdir.

atınıñ quyrığı men calı
 birewdiñ mañdaydağı ay men küni
 Qasımniñ eki ağası, eki inisi
 üş urınıñ ar, namısı

II.2.3.2 Sıfat Tamlamaları

Säken Seyfullin eserinde daha ziyade varlık ve kavramların objektif özelliklerini gösteren sıfat tamlamalarını kullanmıştır. Şair kullandığı sıfat tamlamalarıyla, dış dünyayı olduğu gibi eserine aksettirmiştir. Bu sıfat tamlamalarından bazı örnekler aşağıdadır:

biyik şıñ
 aq köpik
 aş bel
 bolat oq
 äppaq şuwda
 aq buwra
 boz capalaq
 cılı qan
 kök şıbıq
 cap-casil nuw
 bükir bel
 awır qurış

Poemada, birkaç sıfat tamlamasında ise insana ait bir vasfın insan dışındaki varlıklar için kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu duruma, yalnızca birkaç örnekte rastlanır, şairin üslûp özelliği olarak dikkati çekmez.

aňğal şıñ
 kerbez taw
 sorlı kepter
 caw bürkit

Säken'in en önemli özelliklerinden biri, sıfat tamlamalarında birden fazla sıfat kullanmasıdır. Özellikle sıfat fiille nitelendirilmiş bu tamlamalarda hareketli bir üslûptan söz etmek mümkündür:

Abılaydıñ qolın atıspay cengen suluw kemeñger
 anasın cemek bolğan qara sum
 antalasqan qalıñ qol
 arnap atqan uşqır oq
 aydalğan cas äyelder
 basqalar comart bolğan bir toyat

basında qız kepter kebin cırlağan ańǵal quz
 batırsınǵan qalıń qol
 boyanbaǵan kerbez suluw
 buwraşa şögip catqan munar taw
 bürgergen badana köz
 can şıqpaǵan sol şıń
 candıǵa şaldırmaytın cel ayaq
 cıyın uyıqtap catqan türli qus
 cügirgen calǵız suluw
 kökirek kerip demin alǵan tutqın qız
 kepter qus uşırasqan üş capalaq
 kerilip kernew tartıp oyanbaǵan kerbez suluw
 keşilmeytin zor qılmıs
 kökke qaray sozılǵan suluw şıń
 kökti kezgen aq cürek er
 kölde cürgen cubay aqquw
 ormanda cıynalǵan san corıqşı
 oydan-qırdan cıynalǵan qalıń caw
 qaraqustıń moynın qıyıp otırǵan kök qanat laşın
 şaruwa baqqan ziyansız momın
 şıncırınan culqınǵan aq buwra
 şüyip kelgen kök qanat laşın
 tınış catqan qara orman

II.2.4. DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

Säken Kökşetaw Poeması'nda deyimlerden geniş ölçüde istifade etmiştir. Şairin eserinde folklorik malzemeye yöneldiği ve açık, sade bir söyleyişi esas aldığı dikkati çekmektedir.

Poemada kullanılan deyimler, Kazak Türkçesine has deyimlerdir. Bunların bazıları mana bakımından Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedirler. Bu deyimlerden bir kısmı aşağıda sunulmuştur:

sandarın şapalaqtaw: Çok sevinmek.

Sekirip cınşa külip saqıldastı,
Sandarın şapalaqtap laqıldastı.(845-846)

cüregine tüyin saluw: Yüreğini yaralamak.

Ordalı uyaların talqan qılıp,
San qustın cüregine saldı tüyin.(1011-1012)

közge tösüw: Göze girmek.

Basına "Oqçetpestiñ" oq cetkizip,
Özgeden üzdik boldı- közge tüsti.(1311-1312)

iş qurışı qanuw: Memnun olmak, hoşnut olmak.

Oqpenen ildirgende oramaldı,
Qanğanday boldı äskerdiñ iş qurışı.(1315-1316)

silekeyi ağızuw: Ağızının suyunu akıtmak, heveslenmek, meraklanmak, arzu etmek.

Qızıqtı Kökşetawdıñ ertegisi,
Silekey ağızadı sırlı dastan.(1655-1656)

qulaq salmaq: Kulak kesilmek, kulak vermek.

Cawtañdap tutqın qızdar cawlarına,
Eleñdep qulaq salıp dawlarına;
Bände bop qasiretpen qarasadı
Matağan qol- ayaqta bawlarına.(289-290-291-292)

köz saluw: Göz dikmek.

Abılay tutqın qızğa saldı közin,
Söyledi, ämir biylik aytqan sözün.(329-330)

täwekelge bel buuw: Allah'a tevekkül etmek.

Batırlar talas sözdi qoyıp endi,
Turıstı täwekelge buwıp beldi.(313-314)

söz quuw: Dedikoduculuk yapmak.

“Biy” degen söz quwğandar aram tamaq
Bäseke bir-birinen alğan sabaq.(169-170)

qabağın qars cabuw: Kaşlarını çatmak, çok üzölmek.

Aq buwra qabaqtarın qars cawıp,
Qozğalmay mäñgi catıp tas bop qatqan.(123-124)

qulaq türüw: Kulak vermek, dikkat kesilmek.

Qalıñ el mañaydağı qurban şalıp,
Qulaqtı aldağı iske türedi eken.(79-80)

boy cetüw: Kızın bülüğa ermesi.

“Künäğa” boy cetken soñ, batpay turıp,
Äyeldik turmıs dämin tatpay turıp,
Älgi erge bir tünekke kep qaytpaq qız,-
Qoynına küyewiniñ catpay turıp.(1405-1406-1407-1408)

tañ atuw: Tanın atması, şafak sökmek.

Tañ atqan ürpek bas şaq, alañ-eleñ:-
Körindi orman, kölder, oy, qır, beleñ.(981-982)

cüregi dürsil qağuw: Heyecanlanmak, yüreği hızlı hızlı çarpmak.

Kök qurış bulşıq baltır bilekteri...

Tuwlaydı dürsil qağıp cürekteri.(521-522)

moyın sunuw: Boyun eğmek, kabul etmek.

Ülkeni balapannıñ “rıyzamın” dep,

Ant qıldı iyilip kep moyın sunıp.(747-748)

awzı men qus tistegen qumay boluw: Çok hızlı koşmak.

Şapşıdı, tıqırşıp Ker báyge suray,

Awzımen qus tistegen beyne qumay.(1601-1602)

köz ciberüw: Göz gezdirmek.

Etekten şıñ basına köz ciberip,

Zor küdik kirdi ärkimniñ cüregine.(355-356)

Deyimler bakımından çok zengin olan poemada atasözlerinin sayısı sınırlıdır.

“Öltirer degen edi erdi namıs,

Qoyandı öltiredi degen qamıs” (1533-1534)

Erdi namıs öltirer, qoyandı qamıs öltirer.⁵¹

(Eri namıs, tavşanı kamış öldürür.)

Äriyne “mıñnan birew şeşen” degen (1101)

Mıñnan birew şeşen.

(Bin kişiden biri hatiptir.)

⁵¹ Bu atasözü, Erdi namıs öltirer şeklinde de geçmektedir(Turmancanov 1997: 11)

“Col tappaq, qamalğanda kösem” degen (1102)

Qamalğanda kösem col tabadı.

(Kuşatıldığında lider yol bulur.)

“Cawlassam, dedi laşın,- qasqırdaymın,

Bet aldı köringenge qas qılmaymın.” (701-702)

Qasqır da coldasına qas qılmaydı.

(Kurt da arkadaşına düşmanlık etmez.)

II.2.5. TEKRARLAR

II.2.5.1 Ses Tekrarları

Şiirde ahenk sağlama yollarından birisi ses tekrarlarıdır. Ünsüzlerin ve ünlülerin tekrarıyla şiirde ahenk yaratılabilir. Aliterasyon ünsüzlerin; asonans ise ünlülerin bir veya birkaç mısradaki tekrarından ibarettir. Tekrar edilen sesler kulağa hitap etmekle birlikte, bazen manayı tamamlayıcı bir vazife de görürler.

Säken, poemada dil musıkîsinin bu iki vasıtasına da baş vurmuştur. Şair, bütün ünsüz ve ünlülerden faydalanmıştır. Bununla birlikte bazı sesleri daha fazla tekrar etmiştir.

“Säken ortaya koyduğu musıkî vasıtasıyla, poema dombıra eşliğinde söylenirken âdeta poemaya ruh vermiş, işiten kişinin bütün bedenine tesir edip duygularına hitap etmiştir.” (Nurğaliyev 1991: 448)

II.2.5.1.a Ünsüz Tekrarları

Ünsüzlerin ahenginde ses sıklığı önemlidir. “Ünsüz ahenginde ideal olan ses sıklığı, 3 kez ses tekrarıdır. 2 kez az, 4 kez fazla gelir. Beşten fazlası sıkıcı olur “(Çetin 2006: 240).

Şairin severek kullandığı seslerden bazıları “s, ş, q, k, t, r” dir. Şairin bunlardan başka “b, n, ñ, l, c” seslerinden de faydalanarak ahenk elde ettiği de görülür.

“s ve ş” : Bu ünsüzlerin aliterasyonu yaygın olarak görülmektedir. Seçtiğimiz örnekler aşağıdadır:

Seksen köl **K**ökşetawdıñ **s**ayasında,
 Är qaysı altın **k**ese **a**yasında,
 Awası dertke dawa cupar **i**ysi,-
 Kökirek qanşa cutsa,- toyasıñ ba?(5-6-7-8)

Laşınmen aman **e**sen kezdesken **s**oñ,
 Colıǵıp oñaşada közdesken **s**oñ,
 Laşınıñ **s**onda ğana tüsti **e**sine,
 Kepter **q**us bastan ayaq **s**özdi **e**sken **s**oñ.(937-938-939-940)

Aşan cüz aq **ş**abaqtap atqan tañday,
Aş beli kök **ş**ıbıqşa mayısqanday.(317-318)

Qalıñ qol **ş**omılısıp kumis **s**uwğa,
 Özderin, attarın da **ş**omıp cuwğan.
 Tigisip **ş**atırların tınıqqan **s**oñ,

Talastı aynaldırdı ülken şuwğa.(285-286-287-288)

“q ve k” : Aliterasyonun çoğu bu ünsüzlerle yapılmaktadır. q ve k ünsüzleri sert ünsüzlerdir. Kazak Türkçesinde, Türkiye Türkçesine göre sert ünsüzlerin hakimiyeti söz konusudur. Bu durum, q ve k aliterasyonun bir sebebi olarak da görülmektedir.

Cartasqa şıqqan suluw oynamaydı...

Biyikten qularmın dep oylamaydı.

Qurğaqqqa qulasa eger tasqa urılmaq,

Qulasa tuñıyıqqqa, - boylamaydı.(601-602-603-604)

Coq bolıp aqbas buwra köp kün ötken,

Qasımniñ qan qolınan qaza cetken. (117-118)

Yukarıdaki örneklerde q aliterasyonu manayı da tamamlamıştır. İlk örnekte, Kalmak kızının kayanın üzerine çıkması, kayadan düşme ihtimalini dikkate almaması ve eğer düşerse sonunun kesin bir ölüm olacağı q sesinin verdiği sertlikle dile getirilmiştir. İkinci örnekte de Qasım Han’a duyulan öfkenin q sesi ile pekiştirildiği dikkati çekmektedir.

Aşağıdaki örnekte tekrarlanan k sesi ile şair, mana ile ses arasında bir uyum meydana getirerek, okuyucunun gözleri önünde dupduru bir gölü ve gölde oluşan köpükleri canlandırmayı başarmıştır.

Aq köbik köpiredi kumis suwdan,

San suluw sol köbikpen betin cuwğan;(65-66)

Poemada şairin “k ve q” seslerini bir arada kullanarak ahenk oluşturduğu da görülür. Aşağıdaki dörtlük bu durumu örneklendirmektedir:

İrğalğan kökke boylap qarağayı,
Qasında kök celekti äppaq qayıñ,(9-10)

Köcektey qamıs qulaq, sımpıs quyırq,
Bügilgen badana köz, minsiz süyrik.
Almaydı qanatsızdı qaptalina,
Cüytkise köz ileşpes sağım cüyrik. (1606-1606-1607-1608)

“t”: Bu ünsüz de sert bir ünsüzdür. Poemada t aliterasyonuna çok sık rastlanmaktadır.

Şıñ quz, taw, - bulttı qapqan biyik eren,
Tip-tik şıñ, añğar cartas mılqaw-kereñ,
Süñiyip, minbelesip, qatıp qalğan,
Tönisip, köl tübine tüpsiz tereñ.(597-598-599-600)

Tip-tik şıñ kökke qaray ketken boylap,
Turğanday tawsılmaytın bir oy oylap.
Calğız-aq şıñ basında noqattay bop,
Quyqılıcıp qalıqtaydı bürkiti oynap.(141-142-143-144)

“r” : r ünsüzü yumuşak bir ünsüzdür. Poemada r ünsüzü, mana ile bütünleşerek, sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Cer men kök bir-birine carasqanday,
Olar da bāsekemen talasqanday.
Aynala qorşağan taw, qalıñ orman -
Cer men kök qızğa tönip qarasqanday.(1077-1078-1079-1080)

Bäriniñ cürekteri attay tuwlap,
Cüzderi qubıladı öñi quwrap,
Qalıñ qol tım-tırıs bop turdı qarap,

Küledi köl men ğana orman şuwlap. (337-338-339-340)

"b": Yumuşak ünsüzlerden biri de "b"dir. Tekrarlanan "b" ünsüzleri, daha ziyade kelime başında bulunmaktadır.

"Biy" degen söz quwğandar aram tamaq
Bäseke **bir-birinen** alğan sabaq; (169-170)

Boy tartıp key**birewler** endi **buqıtı**,
Alşañdap key**birewler** alğa şıqtı. (517-518)

Birewler **batır** men **biy**, xandı maqtaq,
Buringı nadan, şirik zañdı maqtaq, (157-158)

"n" : Şair poemada "n" ünsüzüyle de ahenk sağlamıştır. "n" ünsüzüyle aşağıdaki mısralara hüznün ve sükûnet sirayet etmiştir.

Äytkenmen şirkin cüyrik talğan edi,
Qarqı**nnan** birazdan soñ tanğan edi.
"Oqçetpes" ertegisin bitirgende,
Üzilip cır tizbegi qalğan edi. (433-434-435-436)

Birinşi **sınnan** adam ötpey tur ğoy,
Eşkimniñ oğı şıñğa cetpey tur ğoy, (449-450)

"ñ" : Poemadaki "ñ" aliterasyonu umumiyetle ilgi hali ekinden kaynaklanmaktadır. Mana ile bu ses arasında bir ilgi bulunmamaktadır.

"Arqanıñ bir tawınıñ salasında,
Kök oray, qıyırsız keñ dalasında,
Sıñsığan qalıñ toğay, tomarlı köl,
Sol nuwdıñ qustarı köp arasında. (629-630-631-632)

Şairin çok sık olmamakla birlikte, “l” ve “c” ünsüzleri ile de ahenk elde ettiği görülür.

“l” : Celbirep alqa-qotan şatırları;
Aytısıp suluw üşin catır bări.
Abılay kök şalğınğa kilem tösep,
Ämirmen cıynap aldı batırların. (293-294-295-296)

Sekildi qolğa tüsken bala kiyik,
Mergenniñ älsiretken oğı tiyip.(321-322)

“c” : Cartastıñ bir cağı şıñ, bir cağı suw...
Taw işi qalıñ orman, cap-casıl nuw.(605-606)

II.2.5.1.b Benzer Ünsüz Tekrarları

Kökşetaw Poemasında sedasız ünsüzlerin çok sık tekrarlandığını görüyoruz. Bu hem şairin kullandığı ahenk unsurlarından biridir hem de Kazak Türkçesinin umumî bir karakteri olan sedasız ünsüzlerin tabî bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

“t, k, p, q, ş, s” ünsüzlerinin hakim olduğu mısralar:

Tağı eken canğa ustatpaysürgeren qaşıp,
Kürkirep turadı eken köbik şaşıp,(53-54)

Basına atsañ-dağı oğıñ cetpes.
Kökpenkök şıñ basınan munar ketpes,
Bir cutsañ Kökşetawdıñ cuparınan

Ölgenşe kökiregiñnen qumar ketpes.(17-18-19-20)

“b, w, r, c, l, d, m, n, y, ğ” ünsüzlerinin hakim olduğu mısralar:

Bu ünsüzler sedalı ünsüzlerdir. Umumiyetle sedasız ünsüzler hakim olmakla birlikte, Säken’in poemada yumuşak ünsüzleri çok kullandığı mısralar da mevcuttur. Seçtiğimiz örnekler aşağıdadır:

Aq buwra köp cıl tawdı qılğan meken,
“Bir ülken is bolarda sezedi eken”. (69-70)

Oramal celbireydi qoyğan baylap...
Abılay: “atıñdar” – dep şıqtı ayğaylap.(393-394)

II.2.5.1.c Ünlü Tekrarları

Säken, poemada en çok ünsüzlerin musikisine önem vermiştir, musiki elde etmek için ünlülerden pek yararlanmamıştır.

Şairin en sık tekrarladığı ünlü “a” ünlüsüdür, “a” ünlüsü bazen “ı” ünlüsüyle birlikte tekrarlanmıştır. Bununla ilgili bazı örnekler aşağıdadır:

Adamzat casağanday quyğan tastay.(136)

Can-caqqa bala kepter qaranadı,(769)

Öte saq: qaranadı can-caqqa alağ. (916)

Tırnaqtı tırnaqsızğa şappasın ba?.. (1177)

Sırlasıp sıbırlasqan capıraqtar,(27)

Qap-qara qarlığaştın qanatınday,(255)

Tutqın qız cawlarına cawtañdaydı,(267)

Poemada nadir de olsa “e” ünlüsünün tekrarına da rastlanır. “e” ünlüsü zaman zaman “i” ile birlikte kullanılmıştır. “e” ünlüsünün tekrarlandığı örnekler aşağıdadır:

Sebeppen qoyğan bări eldiñ atı; (58)

Keyde päs, keyde seydiñ, sılañdaydı. (422)

Bäriniñ erligine süysinedi, (961)

Eş ertek menşikti emes eşkimge erek.(1792)

II.2.5.2 Ek Tekrarları

Ek tekrarları gramatikal yapının bir zorunluluğu olduğu gibi, ahenk elde etmek maksadıyla da kullanılır. Säken’in, poemada ek tekrarlarına sıkça yer verdiği görülmektedir.

Tekrarlanan ekler içinde en çok, zarf-fiil, bazı fiil zaman ekleri, hâl ekleri, soru ve emir ekleri bulunmaktadır. Ek tekrarlarında tekrarlanan unsurun yeri de önemlidir. Ek tekrarlarını; şiirdeki yerine ve görevlerine göre iki bölümde inceleyeceğiz.

II.2.5.2.a Şiirdeki Yerine Göre Ek Tekrarları

Mısra başında yapılan ek tekrarları: Çok olmamakla birlikte mısra başındaki ek tekrarları poemada mevcuttur. Mısra başındaki ek tekrarları, mısra sonlarındaki ses tekrarlarıyla birlikte daha güçlü bir ahenk sağlamaktadır.

Cır qılmaq birew bastan ötkergenin
Cır qılmaq birew azdı-köp körgegin.(641-642)

Birewler ısqırtadı sadaqtı atıp,
Birewler qandı qancar calaqtatıp,
Birewler nayza menen cas balanı,
İlip ap köteredi salaqtatıp...(205-206-207-208)

Mısralarda birbirini takip eden ek tekrarları: Poemada mısra başı tekrarlarının az olmasına rağmen, mısralarda birbirini takip eden çok sayıda ek tekrarı bulunmaktadır. Bu tekrarlar umumiyetle “dikine” ahenk vazifesi yapmaktadırlar. Dikine yapılan ek tekrarlarından bazı örnekler aşağıdadır:

Sözbenen birin-biri ceñise almay,
Cawlasıp intımaqqa kelise almay;
Attandı qalıñ äsker gücildesip,
Suluwdı bir-birine berise almay. (269-270-271-272)

Abılay köndi qızdıñ tilegine,
Sert boldı batırlardıñ bilegine.
Etekten şıñ basına köz ciberip,

Zor küdik kirdi ärkimniñ cüregine. (353-354-355-356)

Äriyne, ämirşige moyınsun**baq**,
Sözine onıñ aytqan ärkim tın**baq**. (565-566)

Sabaydı köldi oyran ğı**p**, suwdı şaş**p**,
Qıyquw**lap**, alasur**p**, awzın aş**p**.(1165-1166)

II.2.5.2.b Şiirdeki Görevine Göre Ek Tekrarları

Säken, Kökşetaw Poemasında en çok zarf-fiil eklerini, bazı zaman eklerini, hâl eklerini, soru ve emir eklerini tekrarlamıştır.

Soru ekinin tekrarı: Tekrarlanan eklerden biri soru ekidir. Soru eki mısralarda şaşkınlık, hayret gibi duygularla manayı kuvvetlendirmiştir. Bununla ilgili bazı örnekler aşağıdadır.

“Bağana, bāygide sen carısıp **pa** eñ?
Ortağa öneriñdi salısıp **pa** eñ?...
Atqıştıq küştilikti sınaşqanda,
Onda ozbay özgelermen qalısıp **pa** eñ?..”(1233-1234-1235-1236)

Nemese bağana sen atpadiñ **ba**?..
Atuwğa cüreksinip batpadiñ **ba**?..
Äytpese suluwdan sen dāme qılmay,
Egeske tūsüwge ädep saqtadıñ **ba**?...”(1237-1238-1239-1240)

Tırnaqtı tırnaqsızğa şappasın **ba**?..
Añduwşı aluw ebin tappasın **ba**?..(1177-1178)

Emir ekinin tekrarı:

Näpsige berilmelik sabır qılmay,
 Bul erdi bosatalıq cäbir qılmay,
 Laşınıñ mekenine cetkizelik,
 Qarañğı toğay işin dabır qılmay. (881-882-883-884)

Ormannan aman-esen ötkizelik,
 Cöninde adaspastay döp tüzelik,
 Nemese, erinbelik, sertiñe cet,
 Laşınıñ mekenine cetkizelik..."(905-906-907-908)

Zarf-fiil eklerinin tekrarı: Zarf-fiil eklerinin tekrarı Säken'in üslubunda önemli bir yere sahiptir. Şair, poemada en çok zarf-fiil eklerini tekrarlamıştır ve bu eklerle poemaya hareketlilik kazandırmıştır. Tekrarlanan zarf-fiil ekleriyle dinamik, sürekli hareket halinde bir üslûp esere hakim olmuştur. Bu hareketli üslûp da okuyucuda hiç bitmeyen bir heyecan oluşturmaktadır. Okuyucu kendini bu hareketli üslûp içinde bulmaktadır. Şairin en çok kullandığı zarf-fiil eki -(l)p ekidir. Bu durumla alakalı bazı örnekler aşağıdadır:

Atınıñ quyırğı men calın tüyip
 Bări de köylekterin sırttan kiyip,
 Qalmaqtıñ ordasına ürpek basta
 Kök nayza, dabıl qağıp, qaldı tiyip. (197-198-199-200)

Tağı da qandı qancar calaqtatıp,
 Közderin cın soqqanday alaqtatıp,
 Kez kelse kek saqtar er basın kesip,
 Baylaydı qancığağa salaqtatıp... (217-218-219-220)

Adağ ta qarap turıp boyın tecep,
 Sadağın qolına alıp, şertip, bezep,
 Kök süñgi oğın ilip serippege,
 Bürkitke sığaladı däldep kezep.(1193-1194-1195-1196)

Şair -(I)p zarf-fiil ekinden başka –ĞAn soñ, -MAy gibi zarf-fiil eklerini de kullanmıştır.

Birinşi sınnan adam ötpey tur ğoy,
 Eşkimniñ oğı şıñğa cetpey tur ğoy,
 Minekiy körip tursız oq atuwğa,
 Eş batır endi talap etpey tur ğoy. (449-450-451-452)

Bes kepter quldıq urıp qoymağan soñ,
 Laşınıñ cawabına toymağan soñ,
 Şart qoydı tört balağa laşın turıp,
 Butaqta biraz ğana oylağan soñ: (733-734-735-736)

Fiil zaman, şekil ve şahıs eklerinin tekrarı: Poemada pek çok zaman eki sıklıkla tekrarlanmıştır. Şair, eserine geçmişte yaşanmış bir hadiseyi anlatmakla başladığı için öğrenilen geçmiş zaman eki en sık tekrarlanan eklerden biri olmuştur. Daha sonra esere kahramanların ağzından devam edilmiştir, bu sebeple şimdiki zaman eki de çok sık tekrarlanan zaman eklerindedir. Şahıs eklerinden en sık tekrarlanan ise üçüncü teklik şahıs ekidir.

Baqsıday sarnap buwra tawdı kezgen,
 Küñirenip mekeninen endi bezgen.
 El estip xan ulınıñ bul cumısın
 Zor iske uşırarın bări sezgen. (113-114-115-116)

Qubılağa basın berip şögip cat**qan**,
 Kök munar qalıñ oyğa şomıp cat**qan**,
 Aq buwra qabaqtarın qars cawıp,
 Qozğalmay mäñgi catıp tas bop qat**qan**. (121-122-123-124)

Dürildep sadaq oğı ısqıradı,
 Oygastap attarı oynap pısqıradı.
 Işqınıp colbarıstay küşin ölşep,
 Batırlar sadaqqa oğın qıstıradı. (397-398-399-400)

Qaz benen aqquw kölde qañqıldaydı,
 Şarıqtap, bala bürkit şañqıldaydı.
 Qubilğan qustardıñ än, küylerimen,
 Cañğırtıp taw men orman sañqıldaydı. (469-470-471-472)

Säken, poemada birleşik kip eklerine de sıkça yer vermiştir. Bazı örnekler aşağıdadır:

Küy şirkin äwel qulaş sal**ğan edi**,
 Şalıqtap örttey cüytkip can**ğan edi**.
 Destelep Kökşetawdıñ ertegisin,
 Tizbektep biraz cır ğıp al**ğan edi**. (429-430-431-432)

Şarıqtap toğay işin ba**ğadı eken**,
 Cılağan dawıstı estip a**ğadı eken**.
 Eñiretip tört şaqanı otırğanda
 Celkeden qaraqustı qa**ğadı eken**. (693-694-695-696)

Zorlıqtıñ castan dämin tat**qan eken**,
 Awlın bir kün caw kep şap**qan eken**,
 Ölimnen, ata-anasın caw qolınan,
 Laşınday bir er kez bop qa**qan eken**. (1381-1382-1383-1384)

İyelik eklerinin tekrarı: Fiil şahıs eklerinde olduğu gibi iyelik eklerinden de en çok üçüncü şahıs eki tekrarlanmaktadır. Bu eklerin tekrarıyla ilgili bazı örnekler aşağıdadır:

Batırdıñ qırıqqa tayaw kelgen cası,
Denesi biyik cota, tawday bası,
Saqalı tösin capqan, qır murındı,
Kiyüwli basta catır duwlıǵası. (45-46-47-48)

Dünyede ärbir bölek cerdiñ atı,
Sebeppen qoyǵan bäri eldiñ atı;
Buwrabay atanıptı sodan beri
Aq buwra meken qılǵan köldiñ atı.(57-58-59-60)

Cawtañdap tutqın qızdar cawlarına,
Eleñdep qulaq salıp dawlarına;
Bände bop qasiretpen qarasadı
Mataǵan qol-ayaqta bawlarına. (289-290-291-292)

Kök qurıǵ bulşıq baltır bilekteri...
Tuwlaydı dürsil qaǵıp cürekteri.
Maydanda sinnan ozıp suluwdı aluw, -
Qazirgi ärqaysınıñ tilekteri. (521-522-523-524)

Hâl eklerinin tekrarları: İsim hâl ekleri de Säken'in çok tekrarladığı ekler arasındadır. Farklı hâl ekleriyle ilgili örnekler aşağıdadır:

Qaraqşı, - qız turǵan tas bul báygege,
Sert qılıp, cügirirken sın báygege. (545-546)

“Qawipti tünde cürüw qara ormanda,
Cıynalğan san corıqşı bar ormanda, (893-894)

Cas elik ketti bosap tutqan qoldan,
Cas qulan şıqtı oynaqtap túsken ordan. (1645-1646)

Dünyede är bir bölek cerdiñ atı, -
Sebeppen qoyğan bäri eldiñ atı, - (1777-1778)

Tutqın qız öz basınıñ cırın ayttı,
Cürekten carıp şıqqan şının ayttı.
Kepterdi mısıl qılıp öz basına,
Ne körgen bala künnen sırın ayttı. (1377-1378-1379-1380)

Isqırıp, kökti carıp, sadaqtay bop,
Laqtırğan casıl temir qalaqtay bop,
Kökten kep, köz aşqanşa carq-curq etti:
Qaraqus cattı kepken talaqtay bop. (681-682-683-684)

II.2.5.3 Kelime Tekrarları

Kökşetaw Poeması'nda kelime tekrarları ahenk açısından mühim bir yer tutmaktadır. Yapılan kelime tekrarları ile mana da kuvvetlenmiştir. Mısranın her yerinde kullanılmakla birlikte daha çok mısra sonu tekrarlarına başvurulmuştur. Kelime çeşidi olarak sıfat, isim, fiil, zarf, zamir tekrarları görülmektedir.

II.2.5.3.a Şiirdeki Yerine Göre Kelime Tekrarları

Mısra başında ve ortasında yapılan tekrarlar: Bu tür tekrarlarda “enine” ve “dikine” bir ahenk meydana getirilmiştir. Poemada “dikine” kelime tekrarlarının sayısı daha çoktur.

Birewler ısqırtadı sadaqtı atıp,
Birewler qandı qancar calaqtatıp,
Birewler nayza menen cas balanı,
 İlip ap köteredi salaqtatıp...(205-206-207-208)

Suluwşa **keyde** äsemdep burañdaydı,
 Mästekşe **keyde** meşel tırañdaydı. (425-426)

Cartastıñ **bir cağı** şıñ, **bir cağı** suw... (605)

Görüldüğü gibi yan yana ve alt alta kelime tekrarlarıyla güçlü bir ahenk sağlanmıştır.

Mısra sonlarında yapılan tekrarlar: Eserdeki kelime tekrarları umumiyetle mısra sonlarında yapılmıştır. Bu konu ile ilgili seçtiğimiz örnekler aşağıdadır:

Balası Abılaydıñ Qasım **töre**,
 Casınan sotqarlığı basım **töre**,(89-90)

Qasım xan tuwğannan-aq qanğa **qumar**,
 Dirildep ölip kütken canğa **qumar**. (101-102)

Doldanıp, dawıl soqsa, tuwlap **aydın**,
 Gürsildep, alasurdı, şuwlap **aydın**,

Culqınğan şincırınan aq buwraşa,
Köpirip soqtıǵadı zuwlap **aydın**. (1725-1726-1727-1728)

II.2.5.3.b Türe Göre Kelime Tekrarları

İsim tekrarları: Säken, çok sayıda ismi bazen aynı mısrada bazen de birbirini takip eden mısralarda tekrarlamıştır. Şairin yaptığı isim tekrarlarında özel isimler de vardır.

Bul iske Buwrabaydıñ köli **küwä**,
Qasımniñ qalǵan curtı, köñil **küwä**,
Buwraşa şögip catqan munar taw men
Iziñdap tawdıñ soqqan celi **küwä**... (129-130-131-132)

Qaraqşı, - qız turǵan tas bul **bäygege**,
Sert qılıp, cügirisen sın **bäygege**. (545-546)

“Bäygiden **Adağ** ozdı, **Adağ** astı...” (1228)

Alşıyıp qamşat börkin turdı **Abılay**,
Tamaǵın qorazdanıp qırdı **Abılay**.
“Baǵana, nege bulay atpadıñ...” dep,
Adaqtıñ qasına kep turdı **Abılay**. (1229-1230-1231-1232)

Sıfat tekrarları: Kökşetaw Poeması’nda vasıflandırma sıfatları belirtme sıfatlarına göre daha çok tekrarlanmıştır. Säken’in poeması sıfatlar bakımından çok zengindir; fakat sıfatlardaki bu zenginlik, sıfat tekrarlarında dikkati çekmez. Sıfatlar iki şekilde tekrarlanmaktadır. Birincisi, sıfatın bir isim veya isim unsurunun önünde aynen tekrarı ile; ikincisi, bir sıfatın farklı isimlerin önünde tekrarlanmasıyla.

Sol batır osı küni bir **ülken** taw,
 Köz cumğan kökke qarap sıırı **ülken** taw.
 “Uyqtağan batır” deydi tawdıñ atın,
 Adamşa kölbep catqan qırı **ülken** taw. (41-42-43-44)

Cartastıñ **bir** cağı şıñ, **bir** cağı suw... (605)

Cas elik ketti bosap tutqan qoldan,
Cas qulan şıqtı oynaqtap túsken ordan. (1645-1646)

Zarf tekrarları: Şair en çok zaman ve fiillerden yapılmış zarfları tekrarlamıştır. Şairin yaptığı zarf-fiil tekrarları, şairin harekete verdiği önemi göstermektedir.

“İñğaylı bir on cigit saylansın **tez!**
 Oramal şıñ basına baylansın **tez!**
 Sadaq pen qulaş sınar kezi keldi.
 Serippen sadaq oğı qayralsın **tez!**...”(373-374-375-376)

Küy şirkin **keyde** serpip qılañdaydı,
Keyde päs, **keyde** seydiñ, sılañdaydı.
Keyde cay kibirtiktep, aqsay cılıcıp,
Keyde ırğıp, aq tülkişe bulañdaydı. (421-422-423-424)

Eserde zarf-fiil tekrarları da sıkça yapılmıştır. Bazı örnekler aşağıdadır:

Birewler batır men biy, xandı **maqtap**,
 Burıñğı nadan, şirik zañdı **maqtap**,(157-158)

Ciberdi qızğa Abılay “barıp kel” **dep**,
 “Nemese öz aldıma alıp kel” **dep**.

“Birewin batırlardıñ tañdaw qılar,
Uqtırıp qulağına salıp kel” **dep.** (309-310-311-312)

Endi qol capırıldı quzğa **qarap**,
Buralıp quzda turğan qızğa **qarap.** (1329-1330)

Fiil tekrarları: Säken’in poemasında fiil tekrarları da çok görülmektedir. En çok görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve geniş zaman kipleri tekrarlanmıştır. Fiil tekrarlarıyla ilgili seçtiğimiz bazı örnekler aşağıdadır:

Talay sır ertegini el **aytadı**,
Izıñdap tawdan soqqan cel **aytadı**.
Sırlasıp sıbırlasqan capıraqtar
Kündiz-tün küñirengen köl **aytadı.** (25-26-27-28)

Qız aman keyin qaytıp colğa **tüsken**,
Kepterdey bende boptı torğa **tüsken**.
Cetkenşe suñqarına qayta kelip,
Sol eldi şapqan cawğa qolğa **tüsken.**(1509-1510-1511-1512)

Tartınbay qan tökkendi batır **degen**,
“Bir özi cüz kisige tatır” **degen.** (161-162)

Tutqın qız öz basınıñ cırın **ayttı**,
Cürekten carıp şıqqan şının **ayttı.** (1377-1378)

Abılay qız tilegin “maqul” **dedi**,
Adaqqa: “Ortağa kel, caqın, - **dedi.** (1337-1338)

Taw bürkit qılığınan caza **taptı**,
Azıraq momın ańdar maza **taptı**.(1213-1214)

Süytkenşe talawranıp tań **körindi**,
Rawandap atqan appaq sam **körindi**. (929-930)

Tartınbay qan tökkendi batır **degen**,
“Bir özi cüz kisige tatır” **degen**. (161-162)

Zamir tekrarları: Şairin metinde tekrarladığı zamirler belirsizlik zamirleridir. Diğer zamirlerin tekrarlanmadığı görülür.

Boy tartıp **keybirewler** endi buqtı,
Aışańdap **keybirewler** alğa şıqtı. (517-518)

Cır qılmaq **birew** bastan ötkergenin
Cır qılmaq **birew** azdı-köp körgenin. (641-642)

Birewler isqırtadı sadaqtı atıp,
Birewler qandı qancar calaqtatıp,
Birewler nayza menen cas balanı,
İlip ap köteredi salaqtatıp...(205-206-207-208)

II.2.6 EDEBÎ SANATLAR

Kökşetaw Poeması'nda farklı farklı menkıbeler hikâye edildiği için tahkiye tarzı anlatım büyük ağırlık taşımaktadır. “Tahkiye, hikâye etme demektir. Duygu ve hayallerden çok, yaşadığı zamanın olaylarına yer veren bir şairin üslûbunda tahkiyenin ağır basması gayet tabiidir. Çünkü olaylar

ancak tahkiye tarzı ile şiire aktarılabilir” (ERCİLASUN 2007: 630). Aşağıdaki mısralarda tahkiyeli anlatım dikkati çekmektedir:

Şubırıp xanniñ qolı cürip ketti,
Cılıday qan urttawğa barıp betti.
Col cürip birneşe kün şerüw tartıp,
Qalmaqqa beybit catqan kelip cetti. (193-194-195-196)

Arqanıñ bir tawınıñ salasında,
Kök oray, qıyırsız keñ dalasında,
Sıñsığan qalıñ toğay, tomarlı köl,
Sol nuwdıñ qustarı köp arasında. (629- 630- 631- 632)

Sol nuwda bir qus kördim kepter degen,
Cırtqış coq onıñ etin cep körmegen.
Qorqadı eñ aqırı böktergiden,
Bärinen cırtqıştırdıñ qorğalaydı, (633- 634- 635- 636)

Kepter qus bir terekke uyalaptı.
Eñbekke kepter bayğus tıyanaqtı.
Aq ürpek kezderinde tört balası,
Köripti qaraqustan qıyanattı. (637- 638- 639- 640)

Bir bürkit tawdan uşqan toyat awlap,
Ormanğa kep tiyetin dayım cawlap.
Ormandı mülğip turğan uw-şuw qıldı,
Tiyip qap bir büyirden oqşa zawlap. (985- 986- 987- 988)

“Tahkiye, ister istemez tasviri de arkasından getirir. Çünkü bir olay hikâyeye edilirken zaman zaman durulacak; hikâyenin geçtiği yer ve sahne, hikâyeyi yaratan şahıslar ve diğer unsurlar tasvir edilecektir” (ERCİLASUN 2007: 630). Poemada menkıbeler hikâyeye edilirken tasvirlere de sık sık rastlanmaktadır.

Batırdıñ qırıqqa tayaw kelgen cası,
Denesi biyik cota, tawday bası,
Saçalı tösin capqan, qır murındı,
Kiyüwli basta catır duwlığası. (45- 46- 47- 48)

Möp-möldir Buwrabaydıñ suwı kümis,
Körgende şarşağan can alar tınıs.
Minbelep qorşalağan şımıldıqtay,
Qarağay, qayıñ menen qalıñ cınıs. (61- 62- 63-64)

Aşağıdaki dörtlüklerde poemanın kahramanlarından Adağ tasvir edilmiştir.

Qara sur, uzun boylı, emes talpaq,
Denesi kök qurıştay, ördeş-şalqaq,
Qır murın, qarager köz, qara murttı,
Qaqpaqtay qobı cawrın, - topşı calpaq. (1113-1114-1115- 1116)

Solqıldağ kök qurıştay, bitken tip-tik,
Carağan aş bōridey beli ciptik.
İñğaylı, suluw sıyda, suñğaq dene,
Carağan bāygi kerdey ıqşam, sıptıq. (1117- 1118- 1119- 1120)

Bilengen şıyır dene, beyne şoyın;
Cup-cumır som bop bitken ciger moyın.

Denesi bulşıq etti, tertken küşti,
Bäygi atşa şıyratadı tula boyın. (1121- 1122- 1123- 1124)

Tahkiye tarzının bir sonucu olarak karşılıklı konuşmalar da Säken Seyfullin'in üslûbunda göze çarpar. Ayrıca karşılıklı konuşmalar poemada hareketi sağlayan unsurlardan biridir. Eserdeki menkıbeler üçüncü şahıs tarafından (şair tarafından) anlatılmaktadır. Bu anlatımın dili tahsil görmüş bir şairin dilidir. Ancak şair, zaman zaman sözü poemadaki kahramanlara bırakır. Poema kahramanların ağızından devam eder. Aşağıdaki dörtlükte Abılay Han kızdan, batırlardan birini seçip onunla evlenmesini ister. Kalmak kızı ise, Abılay Han'a bu konuda düşüncelerini söyler.

Abılay tutqın qızğa saldı közin,
Söyledi, ämir biylik aytqan sözin,
“Carqınım, öñkey batır mına turğan,
Qara da birine tiy tañdap öziñ.” (329- 330- 331- 332)

Qız ayttı: “quldıq, taqsır, töreñizge, -
Tağdırdıñ salğan isin köremiz de,
Adamdı cete bayqap sınamasaq,
Bir körip tuwra bağa beremiz be? (341- 342- 343- 344)

Ya, taqsır, menen tañdaw suratsañız,
Bul isti osılayşa unatsañız.
Tañdayın töreñizge quldıq aytıp,
Önerin batırlardıñ sınatsañız. (345- 346- 347- 348)

Tiyeyin sadağı uşqır mergenine,
Közimmen asqandığın körgenime.
Baylanğan mına şıñnıñ qaq basına,
Cawlıqtı atıp cığıp bergenine.”... (349- 350- 351- 352)

Aşağıdaki mısralarda Abılay Han ile Adaq arasındaki karşılıklı konuşmalar yer almıştır:

Alşıytıp qamşat börkin turdı Abılay,
Tamağın qorazdanıp qırdı Abılay.
“Bağana, nege bulay atpadiñ...” dep,
Adaqtıñ qasına kep turdı Abılay. (1229- 1230- 1231- 1232)

“Bağana, bäygide sen carısıp pa eñ?
Ortağa öneriñdi salısıp pa eñ?...
Atqıştıq küştilikti sinasqanda,
Onda ozbay özgelermen qalısıp pa eñ?.. (1233- 1234- 1235- 1236)

Nemese bağana sen atpadiñ ba?..
Atuwğa cüreksinip batpadiñ ba?..
Äytpese suluwdan sen dāme qılmay,
Egeske tüsüwge ädep saqtadiñ ba?...” (1237- 1238- 1239- 1240)

Ayttı Adaq: “bāske, taqsır, qatıspadım,
Şıñdağı oramaldı atıspadım.
Suluwdı batırlardıñ biri alsın dep,
Bäygege beker tüsip şatıspadım. (1241- 1242- 1243- 1244)

Boy tecep batırlarmen sinaspadım,
Äwre bop, beldi beker qinaspadım.
Cañağı qız cumbağın estigenşe,
Ädeyi, taqsır töre, sır aşpadım. (1245- 1246- 1247- 1248)

Cumsaytın bar önerdi kerek iske,
Ädeyi salmap edim eregiske,
Bärin de qız sertiniñ orındayın,
Taqısır xan, men dayarmın töreñizge. (1249-1250- 1251- 1252)

Poemada anlatım sadece hikâye edici değildir. Yer yer söz ve mana sanatlarıyla süslenerek şiir anlatımına yaklaşır. O bakımdan poemadaki üslûbu incelerken poemanın dilindeki şiirli anlatıma da dikkat edilmiştir.

Bir edebî eseri iyi anlayabilmek ve yorumlayabilmek, şairin o eserde tercih ettiği edebî sanatların anlaşılmasına bağlıdır. Edebî eserdeki sanatlar, şairin şiir dünyasını keşfetmekte büyük önem arz eder.

Säken Seyfullin, Kökşetaw Poeması'nda söz sanatlarını oldukça yoğun kullanmıştır. Şairin poemada teşbih, istiare, teşhis ve intak gibi edebî sanatları sıklıkla kullandığı dikkat çeker. Şair, poemada söz sanatları ile birlikte, bazı mecaz ve sembollere de yer vermiştir.

II.2.6.1 Mecazlar ve Semboller

Yazarlar ve şairler kimi zaman bazı özel semboller kullanırlar. Bu durum onların kişisel tercihleri olmasının yanında yaşadıkları dönemle de alâkalıdır. Karışık ve baskılı bir devirde eser veren sanatkârın üslûbunda, mecaz ve semboller önemli bir yer tutar. Bu iki kavram çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Edebiyat Biliminin Temelleri adlı eserde (Wellek 1983: 247-289) mecazların geçici, sembollerin ise kalıcı ifade şekilleri olduğu söylenmektedir.

Säken'in poemada sembollere çok geniş bir şekilde yer vermediğini görüyoruz. Şairin kullandığı semboller ve bu sembollerin geçtiği mısralar aşağıdadır:

Akkuğu: Akkuğu güzelliğin ve saflığın sembolüdür, poemada sıklıkla kullanılmıştır.

Eki aqquw köleñdeydi qatar cüzip,
Kümisten ayna kölge şıymay sızıp.
Tolğanıp şaşadı eki böbegine,
Köldegi aq şaşaqtıñ basın üzip. (613-614-615-616)

Möldir köl/ayna köl, möldir suw/kümis suw: Temizlik ve saflık sembolüdür.

Möp-möldir Buwrabaydıñ suwı kümis,
Körgende şarşağan can alar tınıs. (61-62)

Aq köbik köpiredi kümis suwdan,
San suluw sol köbikpen betin cuwğan; (65-66)

Oramal: Oramal poemada sadakatin ve saflığın sembolüdür.

Qız şeşti oramalın belindegi, -
Bir adam sert qıp bergen elindegi...
Sağımday köz aldınan ağıp ötti,
Cas ömir tuwıp ösken cerindegi. (357-358-359-360)

Cibekpen şayı oramal kestelegen,
Aynala cazuwı bar “este” degen,
“Eger de aytqan sertten tayar bolsañ
Meyliñ cırt, meyliñ örte, şeş te” degen. (361-362-363-364)

Belgige bergen küyew oramalın,
 Suluwdan ayamaydı qora malın.
 Şetterin kestelegen oramaldı,
 Qız şıqqan, qıpşa belge orap alıp. (1441-1442-1443-1444)

Kepter: Çaresizlik ve güçsüzlük kepterle sembolize edilmiştir.

Sol nuwda bir qus kördim kepter degen,
 Cırtqış coq onıñ etin cep körmegen.
 Qorqadı eñ aqırı böktergiden,
 Bärinen cırtqıştırdıñ qorğalaydı, (633-634-635-636)

Temir tor: Şair, esir kızın içinde bulunduğu tutsaklık durumunu “temir tor” ifadesiyle sembolize etmiştir.

Tutqın qız, Kerköcekpen kepter qusşa,
 Cıttı endi bosanğan soñ temir tordan. (1647-1648)

Yeşil fidan: Gençlik poemada yeşil fidanla sembolize edilmiştir.

Buralğan kök şıbıqtay körkem aruw,
 Nâzik qız istey almaq kimge qaruw?..
 İlikse arsızdarğa munday olca, -
 Boladı, tilekteri itşe saruw. (1465-1466-1467-1468)

Poemada yukarıdaki sembollerden başka, Kalmak kızı ile Adak da birer sembol olarak kullanılmışlardır. Poemanın bu iki kahramanı, fakir halkın sembolü durumundadır.

II.2.6.2 Teşbih

Säken edebî sanat olarak en fazla teşbihi kullanmıştır. Poemada bütün unsurları mevcut teşbihlere daha çok yer veriliyor.

Aşağıdaki örneklerde bütün unsurları mevcut teşbihler yer almaktadır:

Tünerip tawlı bulttay kürildegen

Buwrağa bolmaptı endi curt tiyetin. (87-88)

Buğra, yağmaya hazırlanan dağlı buluta benzetilmiştir.

Baqsıday sarnap buwra tawdı kezgen,

Küñirenip mekeninen endi bezgen. (113-114)

Yukarıdaki mısradaki yine buğra bir bahşıya benzetilmiştir.

Qara küş sotqarlıqpen el bastağan,

Eki el de añ tärizdi nadan bolğan. (183-184)

İki halk (Kazaklar, Kalmaklar) yabanî hayvana benzetilmiştir.

Aşağıdaki mısralarda Kalmak kızının beli sallanan yeşil fidana, saçları ise ipeğe benzetilmiştir.

Aş beli kök şıbıqtay solqıldaydı,

Qolañ şaş beyne cibek tolqındaydı. (257-258)

Suñqardıñ balasınday torğa tüsken

Qulannıñ qulınınday orğa tüsken;

Tutqın qız cawlarına cawtañdaydı,
Kiyiktiñ lağınday golğa túsken. (265-266-267-268)

Esir olan Kalmak kızı yukarıdaki mısralarda, kafese hapsedilmiş sungur yavrusuna, tuzağa düşmüş qulanın kulununa, yakalanmış geyik yavrusuna benzetilmiştir.

Aşañ cüz aq şabaqtap atqan tañday,
Aş beli kök şıbıqşa mayısqanday. (317-318)

Yukarıdaki mısralarda Kalmak kızının aydınlık yüzü tan yerinin ağarmasına benzetilmiştir. Yine Kalmak kızının ince beli de salınan yeşil bir fidanı andırmaktadır.

Yukarıda sıralanan teşbihlerde benzeyen unsur da kendisine benzetilen unsur da somut mahiyetteki kelimelerdir. Şair benzetmelerinde, canlı bir tabiattan faydalanmıştır. Kızın zayıf ve beyaz yüzü atan bir tanı çağrıştırmaktadır. Kalmak kızının ince beli yeşil bir fidan gibi salınır, gür saçları tıpkı bir ipek gibi dalgalanır. Kökşetaw'ın buğrası gürleyip yağmak için hazırlanan dağlı bulutlara benzetilir. Bütün bu teşbihlerde de görüldüğü gibi şair somutla somut arasında bir benzerlik kurmuştur.

Metinde benzetme edatı olmayan teşbihlere de yer verilmiştir; fakat bunların sayıları sınırlıdır. Aşağıda bunun örneklerini görüyoruz:

Sarı altın Kökşetawdıñ erte-keşi, (21)

Şair için, Kökşetaw'da geçirilen zaman altın gibi değerlidir.

“Oqçetpes”, - kökke örlegen müsin suñğaq, (1085)

Oqçetpes zirvesi göğe uzanan bir büste benzemektedir.

II.2.6.3 Teşbih-i Belig

Säken’in poemasında teşbih-i beligler de önemli bir yere sahiptir. Poemadaki bazı teşbih-i belig örnekleri aşağıdadır:

Möp-möldir Buwrabaydıñ suwı kumis,
Körgende şarşağan can alar tınıs. (61-62)

Buwrabay’ın suyu berraklığı bakımından gümüşe benzetilmiştir.

“Ya batır, casıl qurış tuyağıñız,
Cebeli almas bolat qıyağıñız. (717-718)

Yukarıdaki mısralarda laçının tırnakları gök çeliğe benzetilirken, tüyleri de kırmızı renkli elmasa benzetiliyor.

Turdı qız, simday bolıp belin qınay,
Qos burım, sümbil şaşı beline unay. (1593-1594)

Kalmak kızının saçları sümbüle benzemektedir. Bu mısralardaki “sümbül saç” benzetmesi, Divan şiirindeki “sümbül saç” mazmunu ile paralellik göstermektedir.

II.2.6.4 İstiare

II.2.6.4.a Açık İstiare: Säken bu istiare türüne çok yer verir:

Äytkenmen şirkin cüyrik talğan edi, (433)

Yukarıdaki mısrada sadece kendisine benzetilen küheylan verilmiş ama benzeyen şair belirtilmemiştir. Şair yazma hevesinin kaçmasını ve yazmaya ara vermesini, bir küheylanın yorulmasına benzetmiştir.

Antalap, qamalağan köp cırtqışqa,
Cemtikşe oñay özin tastasın ba! (485-486)

Abılay hanın ordusu yırtıcı hayvanlara benzetilmiştir.

Ruqsat ap, aq suñqardan qoynındağı, (1445)

Bu mısrada Kalmak kızının evlendiği delikanlı ak sungura benzetilmiş fakat benzeyen unsur verilmemiştir.

Mingen soñ Quwandıqtıñ qumayına,
Cöneldi qız eli men cubayına. (1633-1634)

Kalmak kızının yurduna dönmek için binip gittiği, herkesin gözdesi olan, çok hızlı koşan Kerköcek adlı at bir tazıya benzetilmiştir.

Cas elik ketti bosap tutqan qoldan,
Cas qulan şıqtı oynaqtap túsken ordan. (1645-1646)

Yukarıdaki mısrada ceylana benzetilen genç kız belirtilmemiştir.

Şildedede körkem ayna, torğın tutqan. (1733)

Ortada catqan casıl möldir ayna, - (1722)

Bu mısralarda Kökşetaw'daki suyu berrak göl, aynaya benzetmiştir.

II.2.6.4.b Kapalı İstiare:

Bar edi, bir äñgimem taqsır töre,
Sonı ayt dep eñireydi cürek şerlep. (571-572)

Yukarıdaki örnekte yürek, kızın hikâyeyi anlatması için inliyor. Burada yürek insana benzetilmiş ama insan unsuru belirtilmemiştir.

Orman da, taw da, köl de, erteli keş,
Sıbırlap, sıñqıladağan bări de duw-duw. (607-608)

Orman, dağ, göl fısıldaşmaları bakımından insana benzetilmişlerdir.

Urılar quwanısqañ sekirisip,
Zorlawğa qızdı iñğaylap bekinisip.
Qutırıp ayuwandıq näpsileri
Şubırıp silekeyi kekirisip. (1453-1454-1455-1456)

Bu mısralarda hırsızların hayvanî nefisleri kuduran bir köpeğe benzetilmiştir; fakat “köpek” kelimesi yerine onun “kudurma” özelliği verilmiştir.

II.2.6.5 Teşhis ve İntak

Säken Seyfullin Kökşetaw Poemasında, Abılay Han devrinde gerçekleşmiş bir hikâyeyi anlatırken umumiyetle teşhis ve intak sanatından faydalanmıştır. Kazak halk edebiyatında, folklorunda hayvanlara, dağa taşta yani insan dışındaki varlıklara insan özelliği verme eskiden beri devam eden bir gelenektir. Säken, poemada bu geleneği yeniden canlandırmıştır. Abılay Han zamanında gerçekleşen bir vakıa, şair tarafından bir güvercinin başından geçen hikâye ile özdeşleştirilmiştir. İnsan dışındaki varlıklara insan özelliği vermek ve bu varlıkları konuşturmak eseri ilgi çekici hâle getirmiştir. Şair, eserinde Abılay Han devrini, o devirdeki yönetimi doğrudan tenkit etmek yerine, hayvanları konuşturarak ve onlara insan özelliği vererek bunu anlatmayı tercih etmiştir. Şair poemada cansız varlıklara canlılık özelliği vererek eserde dinamik bir üslûp oluşturmuştur. Poemada dağ, taş, göl, bulut hepsi birer canlı özelliği ile ele alınmıştır. Aşağıdaki örnekte nasıl ki bir kişi bir başka kişinin halini hatırlamak için ziyarette bulunursa, bulutlar da tıpkı bu şekilde Kökşetav'ı ziyaret ederler, halini hatırlamak için sorup giderler:

Arqanıñ kerbez suluw Kökşetawı,
 Damılsız suluw betin cuwğan cawın.
 Can-caqtan erteli-keş bulhtar kelip,
 Cüredi bilip ketip esen-sawın.(1-2-3-4)

Säken Seyfullin poemada Kökşetaw'ı tasvir ederken, bazen dağa, gökyüzüne, zirveye, göle kişilik verir:

Tildesip taw men aspan süyisedi,
 Sälem qıp bulhtar basın iyisedi.
 Qıyırdan kelgen qañğıp türli bulhtar,
 Bas qosıp taw tösinde tüyisedi. (281-282-283-284)

Eserden seçtiğimiz teşhis ve intak örnekleri aşağıdadır:

Tildesip taw men aspan süyisedi,
Sälem qıp bulttar basın iyisedi. (281-282) teşhis

Küledi köl men ğana orman şuwlap. (340) teşhis

Külimdep altın kün men biyik aspan,
Qarasıp ayna kölge cımıñdasqan.
Küledi aynala taw, qalıñ orman, -
Tek qana ün şıqpaydı tuyıq tastan. (465-466-467-468) teşhis

Otırdı bir butaqta batır laşın...
Kepter qus şükirlik qıp tökti casın.
Qutqarğan bir acaldan laşın erdiñ,
Cılap kep ayağına urdı basın. (713-714-715-716) teşhis

Bes kepter quldıq urıp qoymağan soñ,
Laşınñ cawabına toymağan soñ,
Şart qoydı tört balağa laşın turıp,
Butaqta biraz ğana oylağan soñ: (733-734-735-736) teşhis

Kepterdiñ suñqar zarına iysinedi.
Laşınñ erligine süysinedi.
Kepterge tileginşe erik berip,
Eñ ädil düniyede biysinedi... (805-806-807-808) teşhis

“Sertimdi buzğanımşa – dedi kepter-
Odan artıq meniñ ölgendigim...” (951-952) intak

Sen keldiñ, - üwädeñe so da tatır,
 Tiyüwge sağan qalay barmaq batıl?..
 Men rıyza, qayt” dedi de berdi ruqsat,
 Tiymedi kepterge endi laşın batır. (969-970-971-972) intak

“Cawlassam, dedi laşın, - qasqırdaymın,
 Bet aldı köringenge qas qılmaymın,
 Qaltırap tıǵılmañdar, - senderdi men,
 Eñiretip közderiñdi cas qılmaymın. (701-702-703-704) intak

Qaraqus: “talaydı azat qıldım” deydi,
 “Osınday qolğa túsken quldıñ” deydi.
 “Qulaşı suñqardıñ da cetpey cürgen,
 Talaydı tıpırlatıp culdım...” deydi. (665-666-667-668) intak

Aşağıdaki mısralarda teşhis ve intak sanatı bir arada kullanılmıştır. Şair, iki sanatın terkiibiyle ifadeyi ilgi çekici hâle getirmiştir. Aşağıdaki mısralar bu terkibe güzel örnekler sunmaktadır:

Bäriniñ erligine süysinedi,
 Laşın da, rıyza bolıp iysinedi.
 “Bäri de menen artıq comart-aw”, - dep,
 Özine kümändenip, tüysinedi. (961-962-963-964) teşhis-intak

“Küte almay rencitsek biz, ğapuw et” dep,
 Keptermen qoş aytıstı, “sertke cet” dep.
 Körsetip laşın qustıñ uya aǵaşın,
 Cöneldi üş capalaq qayta bettep. (925-926-927-928) teşhis-intak

Özara capalaqtar qurdı keñes,
 Söylesip, tez kelisti qılmadı eges.

“Munı eger cäbirlesek” dedi üşewi,
Eşbir can bizde namıs, ar bar demes. (873-874-875-876) teşhis-intak

“Sertimdi orındayın tiymeñder” dep,
Üş “dosqa” kepter cılap calına ayttı. (863-864) teşhis-intak

Suñqarğa kepter bayğus: “arız” dedi,
“Bar edi, moynımda zor qarız...” dedi.
“Üwäde bergen edim bir laşınğa,
Sanawşı em üwädemdi parız” dedi. (781-782-783-784) teşhis-intak

SONUÇ

Yaptığımız çalışmada Säken Seyfullin'in Kökşetaw Poeması'nı dil ve üslûp açısından inceledik. Elimizdeki Kökşetaw, 1824 mısradan meydana gelmektedir.

Säken Seyfullin dilde sadeliğe yer vermiştir. Seyfullin'in Poemasında lüzumsuz kelimeler, Türkçe'nin yapısına uymayan Arapça ve Farsça terkipler yoktur. Şair, süslü ve sanatlı bir söyleyiş peşinde değildir. Anlaşılır ve sade bir dil tercih etmiştir. Poemada Rusça tek bir kelime bile bulunmamaktadır. Alınma kelimeler, Arapça ve Farsça menşeli kelimelerdir. Şairin kullandığı Arapça ve Farsça kelimeler, tüm Türk dünyasında yaygın bir şekilde kullanılan, zaman içinde Türkçe'ye mal olmuş kelimelerdir. Poemada Arapça ve Farsça kelimeler, Ahmet Baytursunoğlu'nun ileri sürdüğü "Arapça ve Farsça kelimeleri Kazak telaffuzuna uygun şekilde yazmak" prensibine göre yer almıştır. Bu kelimelerin bir çoğu Kazak Türkçesinde bazı fonetik değişmelere uğramışsa da anlaşılabilirlik özelliğini kaybetmemiştir.

Säken, poemada ahengi sağlamak ve anlamı pekiştirmek amacıyla ses, ek ve kelime tekrarlarına başvurmuştur. Sadece mısra sonlarında değil, zaman zaman mısra başlarında ve içlerinde de ses benzerliklerinden faydalanarak bir iç ahenk kurmuştur.

Poemada en çok tekrar edilen ünsüzler sedasız ünsüzlerdir. Bunlardan en çok kullanılanları s, ş, q, k, t ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin tercihi, bazen manayı kuvvetlendirmişse de bu durum daha çok Kazak Türkçesinin yapısından kaynaklanmaktadır. Kazak Türkçesinde ünsüz uyumu çok kuvvetlidir ve Türkiye Türkçesine göre daha çok ünsüzü içine almaktadır..

Säken'in sedalı ünsüzlerin tekrarına başvurduğu da görülür ama bu sedasız ünsüzlere göre daha az rastlanılan bir durumdur.

Poemada en çok ünsüzlerin musikisine önem veren şair, musiki elde etmek için ünlülerden pek faydalanmamıştır. En sık tekrarlanan ünlü “a” ünlüsüdür. “a” ünlüsünü ikinci sırada “e” ünlüsü takip eder. Bazı örneklerde “a” ünlüsünün “ı” ile “e” ünlüsünün de “i” ile tekrarlandığı görülmektedir.

Tekrarlanan ekler içinde en çok, hâl ekleri, -p zarf-fiil eki, bazı fiil çekim ekleri, soru ve emir ekleri bulunmaktadır. Tekrarlanan bu ekler, daha ziyade dikine ve mısra sonunda karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu durum aynı zamanda mısra sonu kafiyesiyle ilgilidir.

Şair, kelime tekrarlarına da başvurmuştur. İsim, sıfat, fiil, zamir, zarf gibi kelime türlerini tekrarlamıştır. Yaptığımız hesaba göre, en sık tekrarlanan kelime türü fiiller olmuştur. Kelimelerin sık tekrar edilmesi, hem ahengi güçlendirmiş hem de duyguların daha etkili ve yoğun bir şekilde ifade edilmesini sağlamıştır.

Säken Seyfullin, Kökşetaw Poeması'nda söz sanatlarını oldukça yoğun kullanmıştır. Bu söz sanatları açık ve anlaşılır ifade edilmiş, bu söz sanatlarının kullanılması eseri anlaşılmaz hale getirmemiştir. Şairin poemada teşbih, istiare, teşhis ve intak gibi edebî sanatları sıklıkla kullandığı dikkat çeker.

Säken Seyfullin, Sovyet ideolojisine gönül vermiş ve bütün hayatı boyunca bu ideoloji uğruna mücadele etmiştir. Kazak Sovyet edebiyatının

meydana getirilmesinde büyük emek harcamıştır. Yazdığı bütün eserlerinde olduğu gibi, Kökşetaw Poeması'nda da bu ideolojinin savunucusu durumundadır. Poemada, Kazakların zengin sözlü geleneğinden faydalanarak, Sovyet edebiyatının başlıca temalarından olan geçmişî kötöleme, zengin fakir sınıf çatışmasını ortaya çıkarma ve halkların kardeşliğı temalarını işlemiştir. Bir yandan Kazak halkının sözlü ürünlerini yazıya geçirmiş ve ebedileşmelerini sağlamış diğer yandan büyük bir samimiyetle bağlı olduğu ideolojiyi poemada ortaya koymuştur. Bu cümleden olarak, poema hem Kazak sözlü geleneğı hakkında bize bilgiler verirken, hem de Kazak Sovyet devri edebiyatına ışık tutmaktadır.

Bu çalışmada, Säken Seyfullin'in Kökşetaw isimli poeması dil ve üslûp bakımından incelenmiştir. Hem şairi hem de şairin eser verdiği Kazak Sovyet Edebiyatını daha iyi anlamak açısından, onun diğer eserlerini de incelemeye ihtiyaç vardır. Şairin yazdığı değişik türlerdeki diğer eserler de incelendiğinde, onun sanatçı kişiliğı daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Şükrü, Halûk, ve başk. (Haz.), **Yazım Kılavuzu**, Ankara, TDK, 2005.
- AKSAN, Doğan, **Anlambilimi ve Türk Anlambilimi**, Ankara, DTCF Yay., 1978.
- AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I**, Ankara, TDK, 1979.
- AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim II**, Ankara, TDK, 1980.
- AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim III**, Ankara, TDK, 1982.
- AKSOY, Ömer, Âsım, **Atasözleri ve Deyimler El Kitabı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970.
- AKSOY, Ömer, Âsım, **Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969.
- AKTAŞ, Şerif, **Edebiyatta Üslûp ve Problemleri**, Ankara, Akçağ, 1998.
- AKYÜZ, Kenan, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1986.
- ALP, M. Yılmaz, **Hüseyin Cavid'in Şiirlerinde Tema ve Üslûp**, Ankara, 1992.(Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- ALTAY, Halife, **Anayurttan Anadolu'ya**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- ATABAY, Neşe, İ. KUTLUK ve S. ÖZEL, **Sözcük Türleri**, Ankara, TDK, 1983.
- AYDA, Âdile, **Bir Demet Edebiyat**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.
- BOLĞANBAYEV, Äset ve başk., **Qazaq Tiliniñ Sözdigi**, Almatı, Dayk-Press Baspası, 1999.

ÇENGEL- Kasapoğlu, Hülya, **Abdurrahim Ötkür'ün Şiirleri I-II (İnceleme- Metin- Aktarma)**, İstanbul, MEB Yay., 2000.

ÇETİN, Nurullah, **Şiir Çözümleme Yöntemi**, Ankara, Öncü Basımevi, 2006.

ÇOBAN, Ahmet, **Edebiyatta Üslûp Üzerine**, Ankara, Akçağ, 2004.

DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, TDK, 1983.

DİLÇİN, Cem, **Süheyl ü Nev- Bahar (İnceleme- Metin- Sözlük)**, Ankara, AKM Yay., 1991.

ELİOT, T, S, **Edebiyat Üzerine Düşünceler** Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1983.

ERCİLASUN, Ahmet, Bican ve başk. (Haz.), **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I- II**, Ankara, TDK, 1991.

ERCİLASUN, Ahmet, Bican, **Başlangıçtan 20. Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ, 2004.

ERCİLASUN, Ahmet, Bican, **Makaleler Dil - Destan - Tarih - Edebiyat**, Ankara, Akçağ, 2007.

ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1972.

GÖKYAY, Orhan, Şaik, "Mehmet Âkif Ersoy'un Dili Üzerine", **Millî Kültür**, sayı 55, 1986, s.10-17.

GÖZAYDIN, Nevzat, "Türk Dünyasının Atasözleri", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, sayı 6, 1998, s.708-719.

GÖZLER, H. Fethi, **Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1981.

GÜRSOY- Naskali, Emine, "Sovyet Türk Edebiyatı", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, cilt I, sayı 1, 1996, s.54- 64.

GÜRSOY- Naskali, Emine, **Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu**, Ankara, TDK, 1997.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, **Edebiyat Tahlilleri**, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 2004.

İNAN, Abdulkadir, “Rus Sovyet Sömürgelerinde Türk Dili ve Edebiyatı Meseleleri”, **Türk Kültürü Dergisi**, cilt II, sayı 21, 1963-1964, s.108-113,

KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı I- II- III**, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 1965.

KÄKİŞEW, Tursinbek (Der.), Säken **Seyfullin Kökşetaw Cır-Dastandar**, Almatı, Cazuwşı Baspası, 1994.

KAPLAN, Mehmet, “Üslûba Dair”, **Varlık**, sayı 202, 1941, s.226-227.

KAPLAN, Mehmet, “Üslûp Nescinde Yenilik”, **İstanbul**, sayı 7, 1944, s.6-16.

KAPLAN, Mehmet, “Şiirde Şekil ve Sesin Önemi”, **İstanbul**, sayı 35, 1945, s. 5-7.

KAPLAN, Mehmet, “Üslûp ve Halk”, **İstanbul**, sayı 51, 1946, s.6-7.

KAPLAN, Mehmet, “Medeniyet ve Üslûba Dair”, **Çağrı**, sayı 68, 1963, s.1-3.

KAPLAN, Mehmet, **Tevfik Fikret**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1986.

KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri I Tanzimattan Cumhuriyet’e**, Dergâh Yay., 2005.

KARA, Mehmet, **Ata Atacanov’un Şiirleri I (Giriş- Metin-Aktarma); II (İnceleme- Gramer Dizini)**, Ankara, TDK, 1997.

KARAHAN, Leyla, **Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri**, Ankara, Akçağ, 1999.

KARAKAŞ, Şuayip, “20. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, cilt I, sayı 2, 1996, s.279-317.

KOÇ, Kenan, A. BAYNİYAZOV ve V. BAŞKAPAN, **Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, Akçağ, 2003.

KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK, 2003.

- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara, TDK, 2003.
- KÜLEKÇİ, Numan, **Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar**, Ankara, Akçağ, 2005.
- MENGES, Karl, "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, sayı 18, 1982, s.74-102.
- MUKANOV, Säbit, **Xalıq Murası**, Almatı, Cazuwşı Baspası, 2005.
- MUKANOV, Säbit, ve başk., **Säken Seyfullin Tar Col Tayğaq Keşüw**, Almatı, Qazaqtıñ Memlekettik Körkem Ädebiyet Baspası, 1960.
- NURĞALİYEV, Rımğali, **Arqaw**, Almatı, Cazuwşı Baspası, 1991.
- ONAY, Ahmet, Talât, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, İstanbul, MEB Yay., 1996.
- ORALTAY, Hasan, N. YÜCE, S. PINAR, **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1984.
- ÖZBAY, Hüseyin, **Çolpan'ın Şiirleri (Metin- Aktarma- İnceleme)**, Ankara, TKAE, 1994.
- ÖZKAN, Fatma, **Abdullah Tukay'ın Şiirleri(İnceleme- Metin- Aktarma)**, Ankara, TKAE, 1994.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal, **Edebiyatta Dil Kullanımları**, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yay., 2001.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, **VIII- XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı**, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2006.
- PARLATIR, İsmail ve başk. (Haz.), **Türkçe Sözlük 1- 2**, Ankara, TDK, 1998.
- Qazaq Ädebiyeti Entsiklopediyalıq Anıqtamalıq, Almatı, Aruwna Baspası, 2005.*
- QIYRABAYEV, Serik, **Säken Seyfullin Ömiri men Tvorçestvolıq Colı**, Almatı, Cazuwşı Baspası, 1974.
- RUSTEMOV, L., Z., **Arab- İnan Kirme Sözderiniñ Qazaqşa- Orısşa Tüsindirne Sözdigi**, Alma- Ata, Mektep, 1989.

SADOĞLU, Hüseyin, “Rus Dil Politikaları ve Bugünkü Türk Lehçeleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, cilt II, sayı 141, 2002, s.169- 182.

SAFA, Peyami, **Sanat, Edebiyat, Tenkit**, İstanbul, Ötüken, 1976.

Säken Seyfullin (Saduwaqas) Öleñderi men Poemaları, Almatı, Qazaqtıñ Memlekettik Körkem Ädebiyet Baspası, 1957.

SERĞALİYEV, Mırzatay, A. AYĞABILOV ve O. KÜLKENOVA, **Qazirgi Qazaq Tili**, Almatı, Ana Tili, 1991.

SEYFULLİN, Mäcit (Der.), **Qızıl Suñqar (Säken Seyfullin Tuwralı Estelikter)**, Almatı, Cazuwşı Baspası, 1970.

SPİTZER, Leo, “Üslûp Tetkikleri ve Muhtelif Memleketler”, **İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, cilt XIII, 1964, s.151-164.

ŞAHİN, Hatice, “Kazak Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki Atasözleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, sayı 7, 1999, s.60-68.

TAMİR, Ferhat, **Barköl'den Kazak Türkçesi Metinleri (Gramer-Metin- Sözlük)**, Ankara, TKAE, 1989.

TAMİR, Ferhat, **Mağcan Cumabayev Öleñderi**, Ankara, TKAE, 1993.

TAMİR, Ferhat, Kazak Türkleri Edebiyatı, 423- 449, **Türk Dünyası El Kitabı Dördüncü Cilt (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları)**, Ankara, TKAE, 1998.

TAMİR, Ferhat, “Kazak Edebiyatı”, **Güneşe Uçan Kartal**, 246-289, Ankara, Tika, 2000.

TAMİR, Ferhat, “Kazak Hanlığı”, **Türkler**, 649-656, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002.

TANPINAR, Ahmet, Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, İstanbul, Dergâh Yay., 1977.

TURAL, Sadık, **Şahsiyetler ve Eserler**, Ankara, Ecdâd Yay., 1993.

TURAL, Sadık, **Zamanın Elinden Tutmak**, İstanbul, Ötüken Yay., 1982.

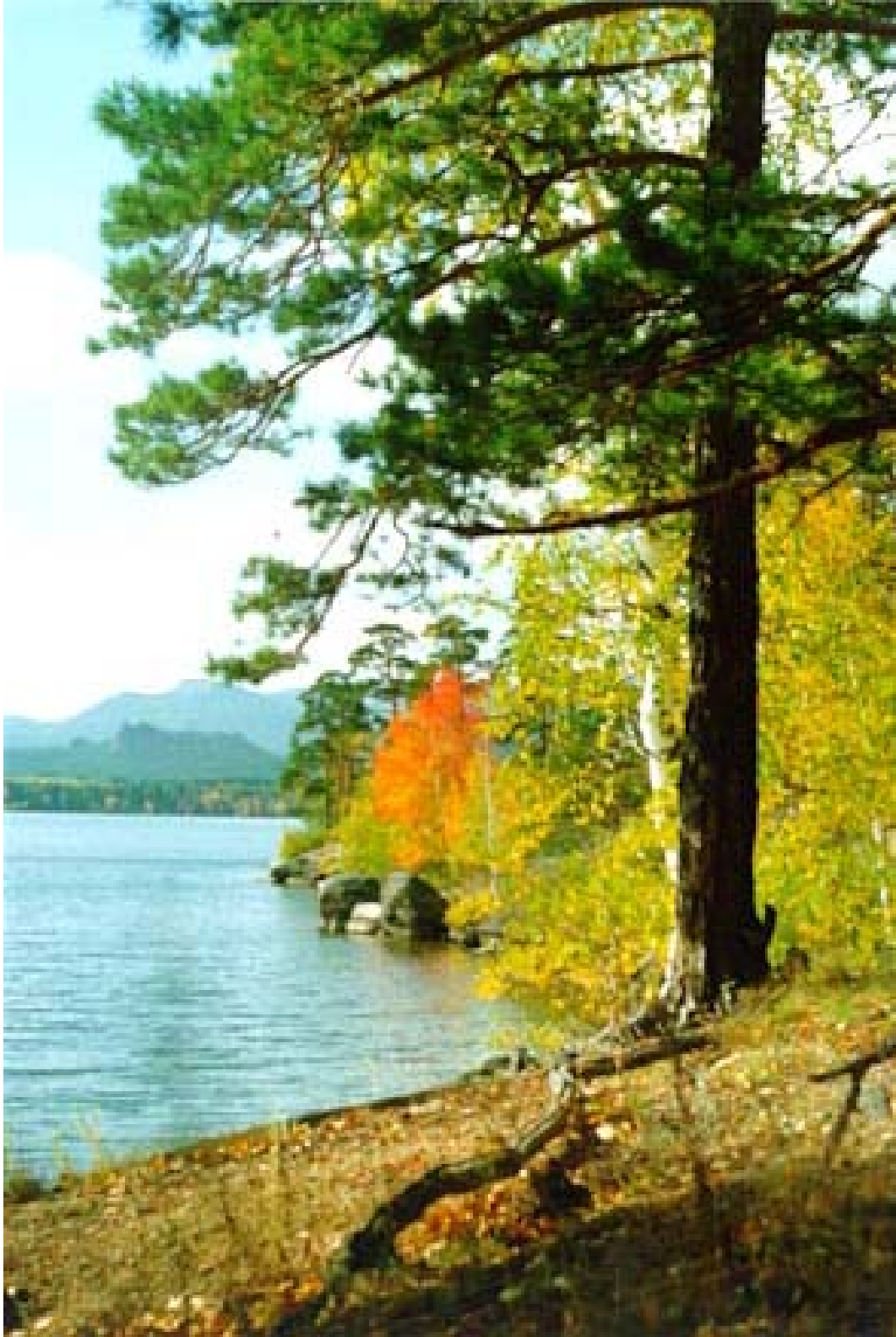
TURMANCANOV, Ötebay, **Qazaq Maqal- Mätelderi**, Almatı, Ana Tili, 1997.

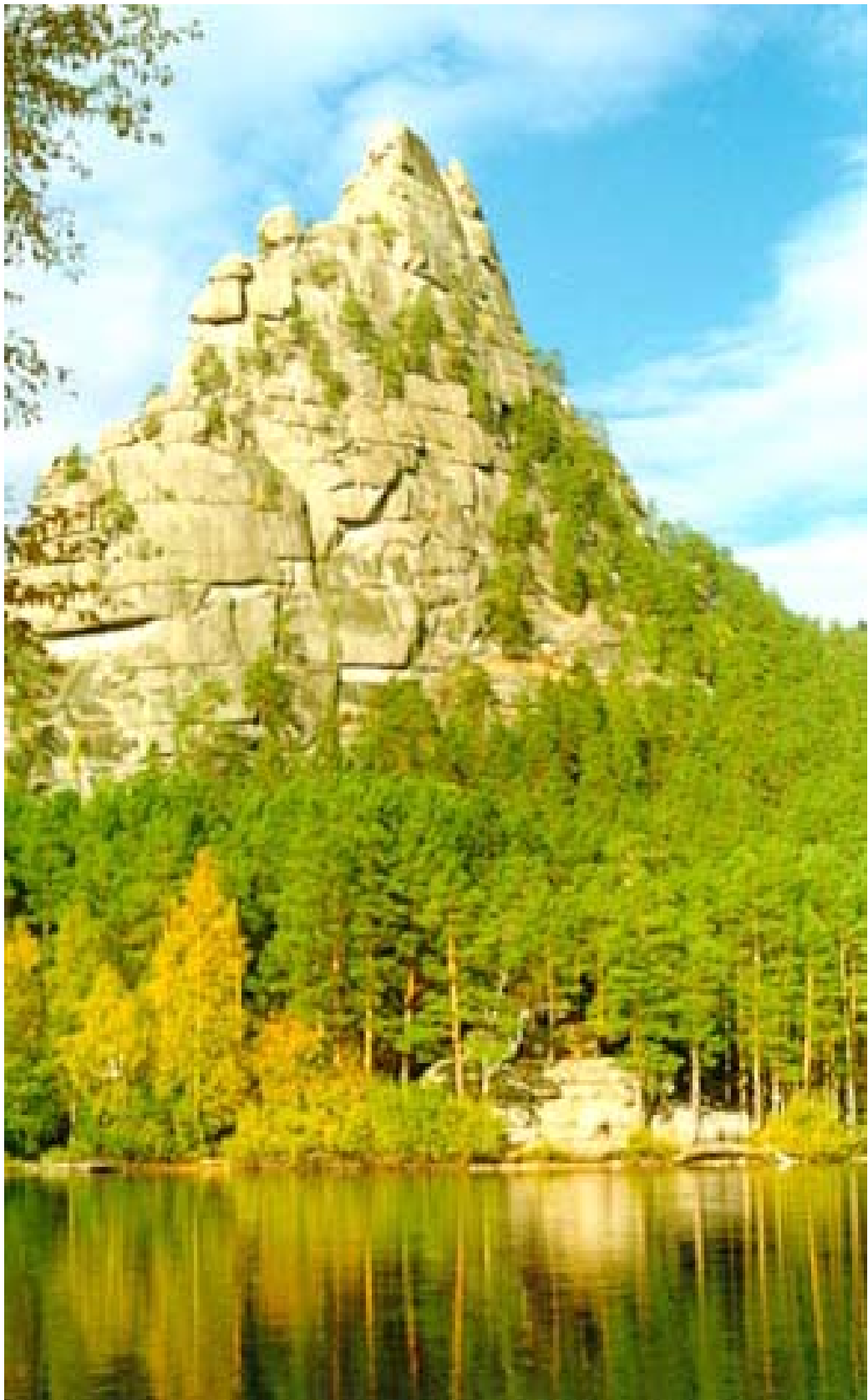
VARDAR, Berke, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yay., 2002.

WELLEK, R., A. WARREN, **Edebiyat Biliminin Temelleri**, çev.: Ahmet Edip Uysal, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1983.

YALÇIN, Mehmet, **Şiirin Ortak Paydası Şiirbilime Giriş**, İzmir, Dokuz Eylül Yay., 2003.

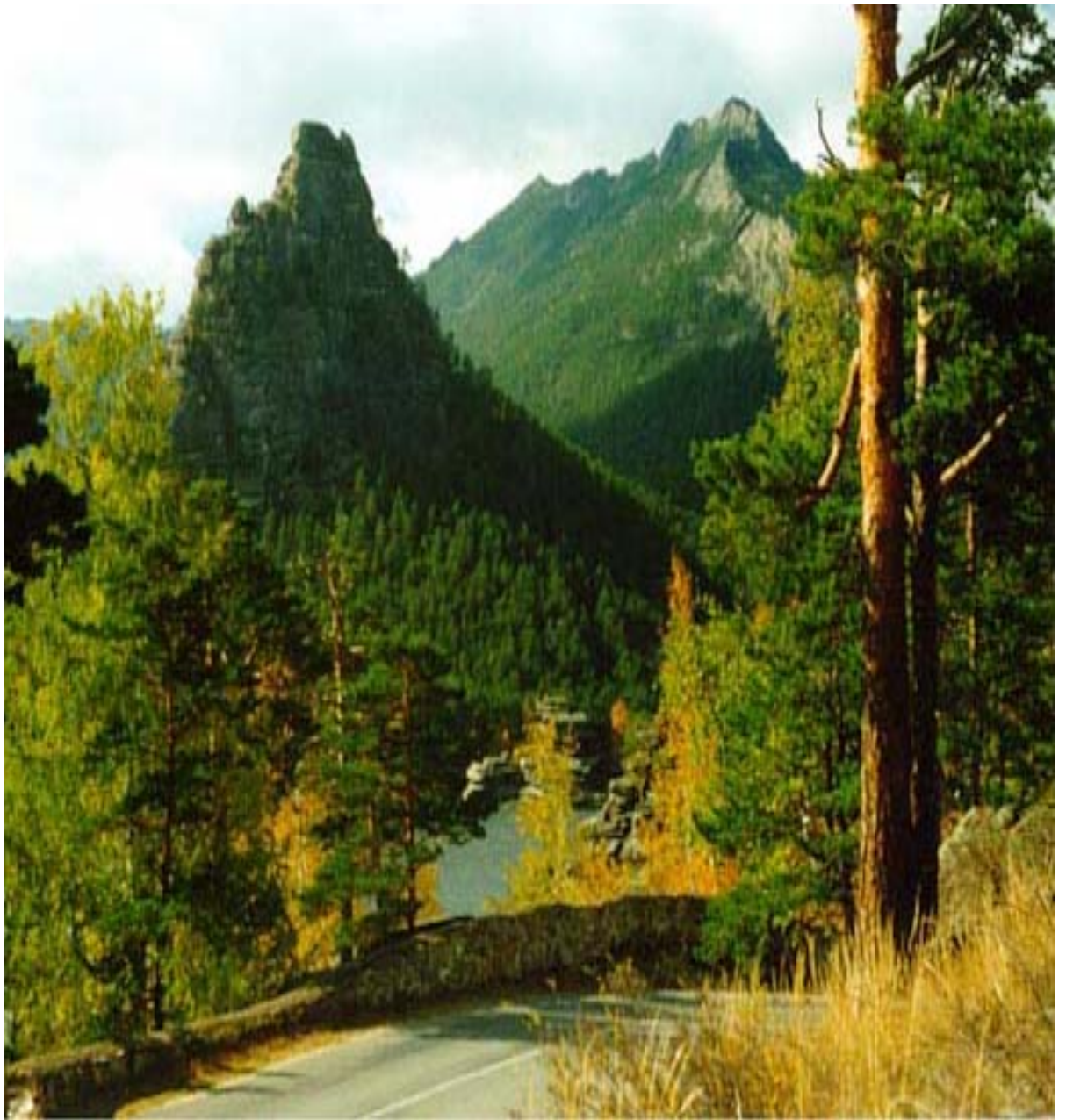
YETİŞ, Kâzım, "Bir Araştırma Konusu Olarak Üslûp ve Mehmet Kaplan", **Türk Kültürü Araştırmaları**, sayı 1-2, 1996, s. 377-388.

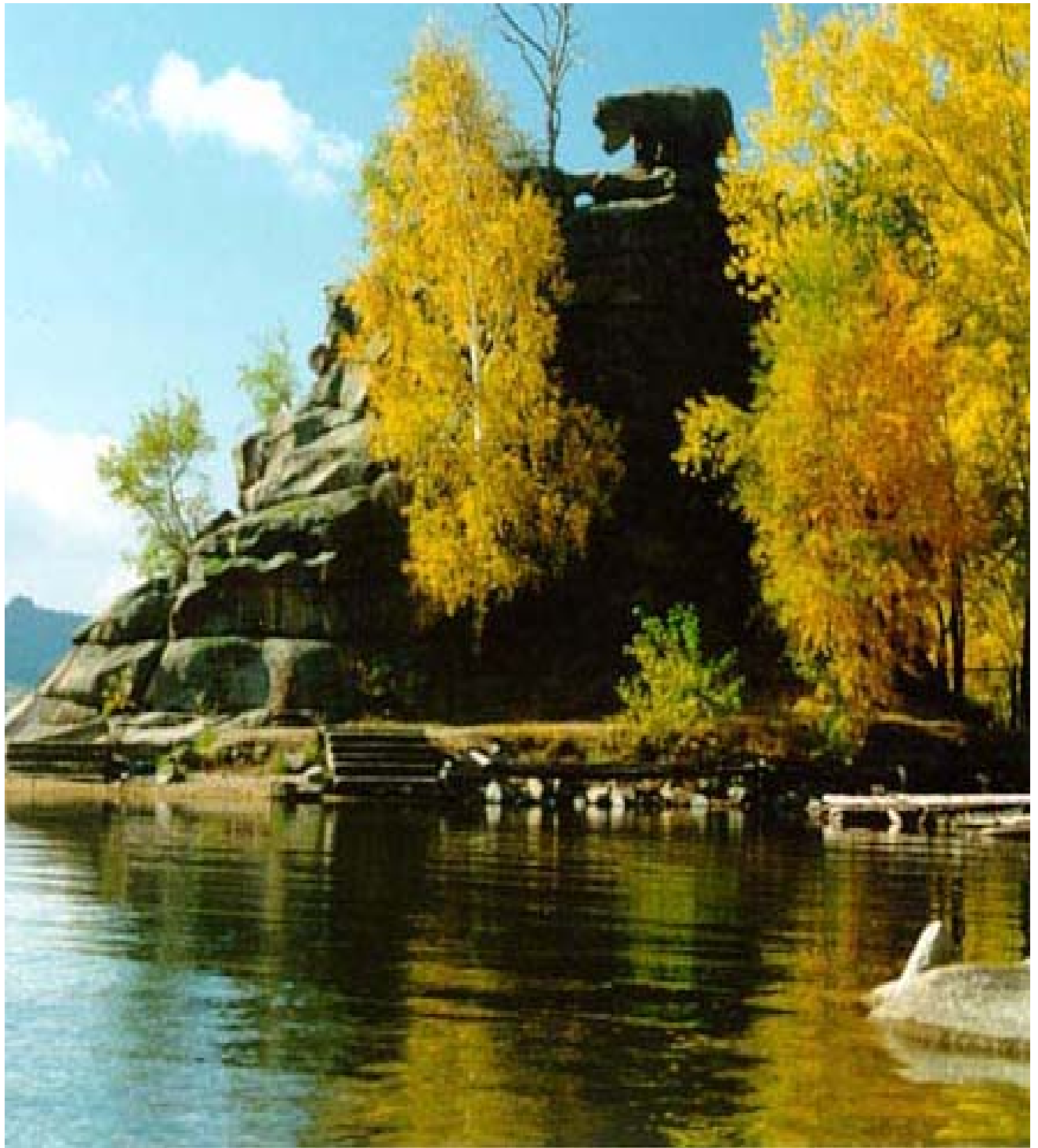
EKLER: KÖKŞETAW BÖLGESİNİN FOTOĞRAFLARI

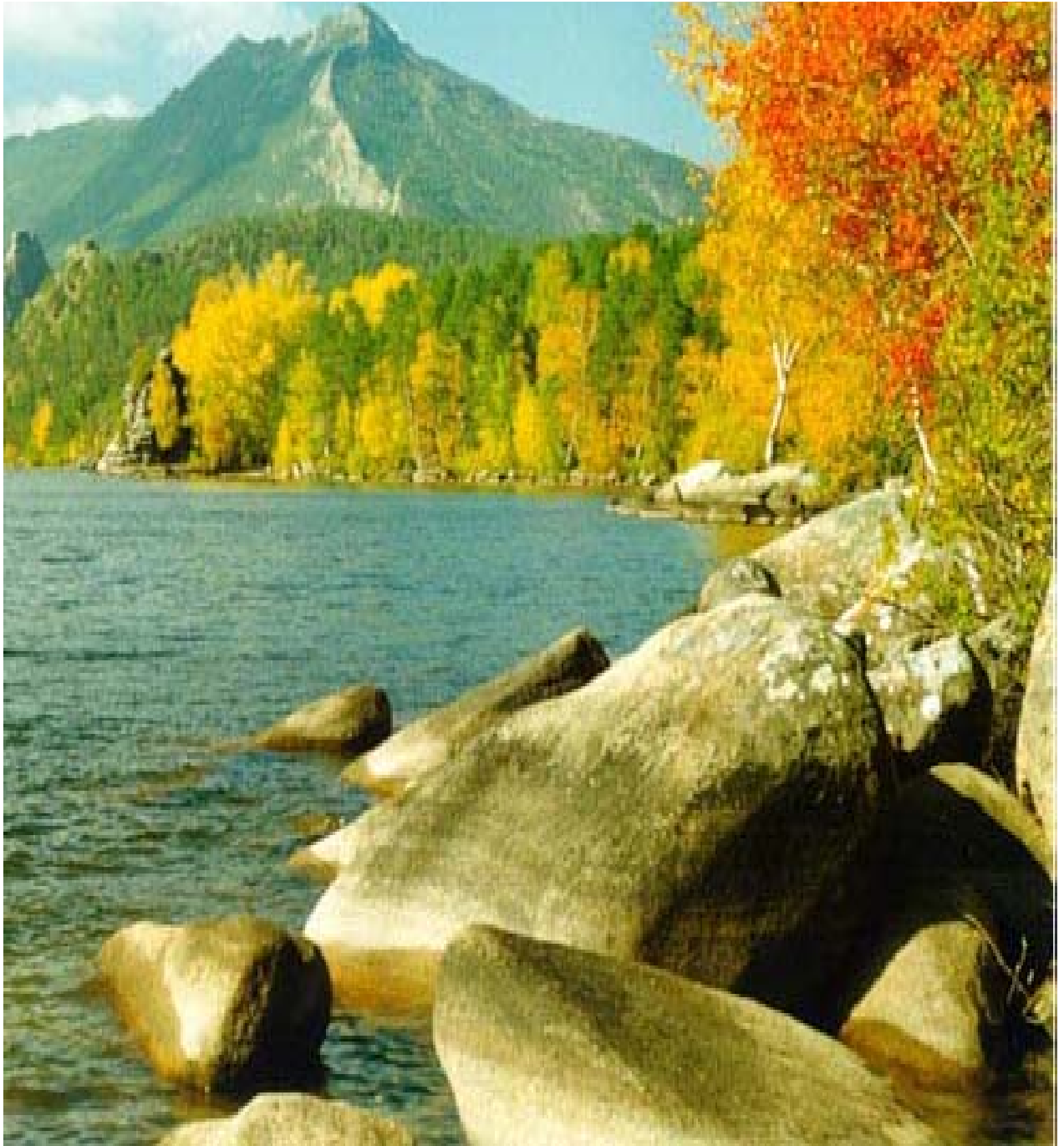

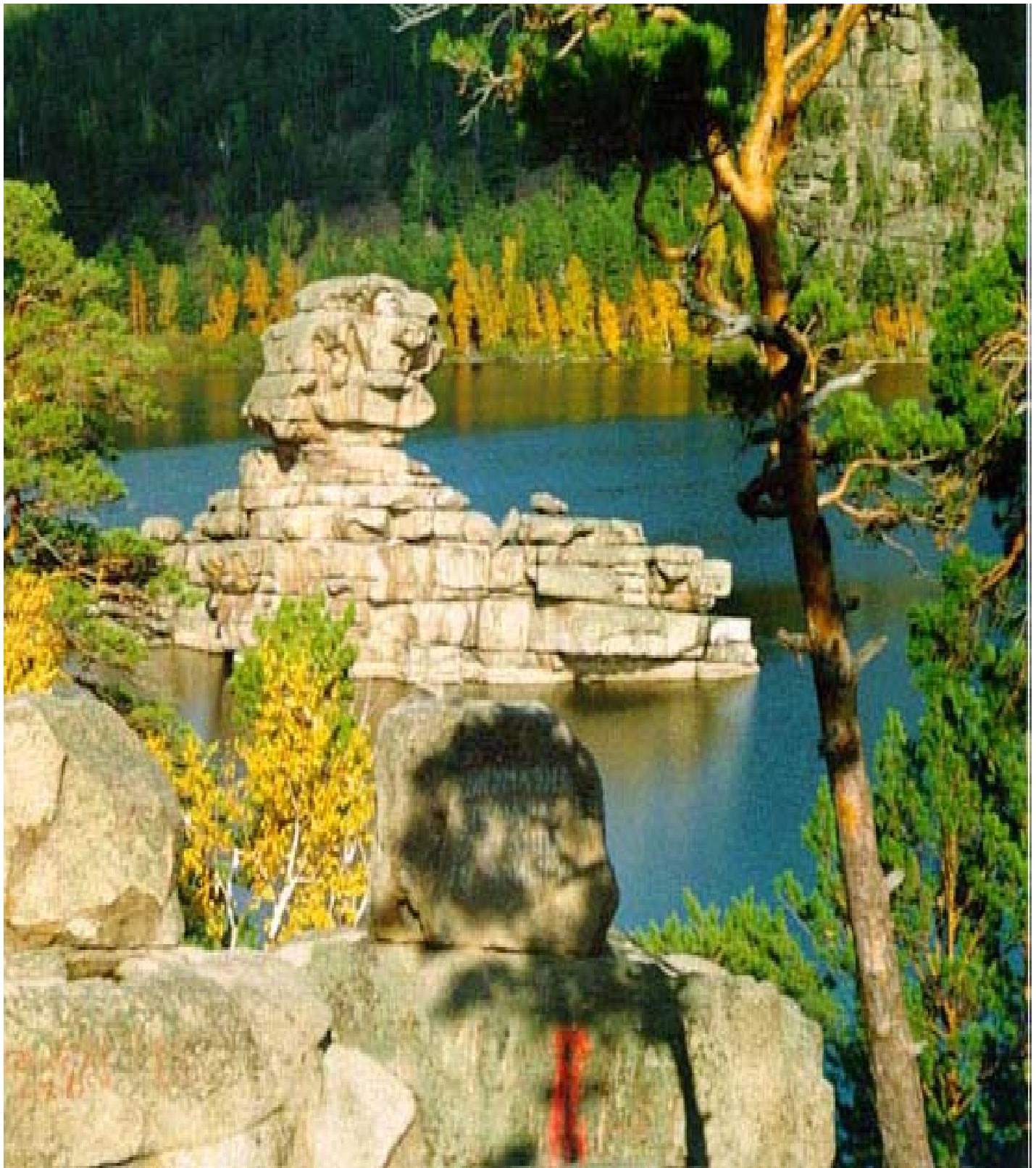

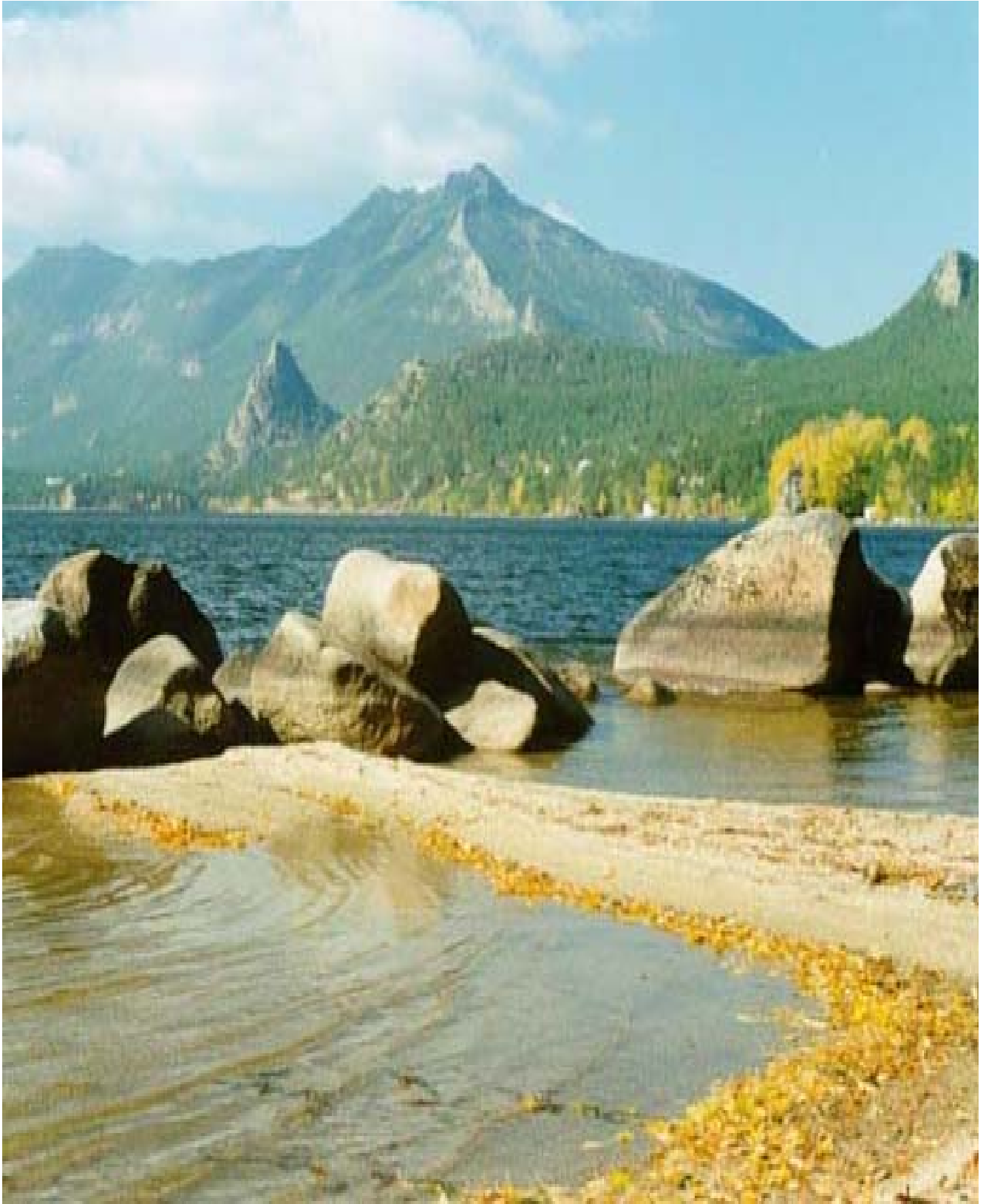

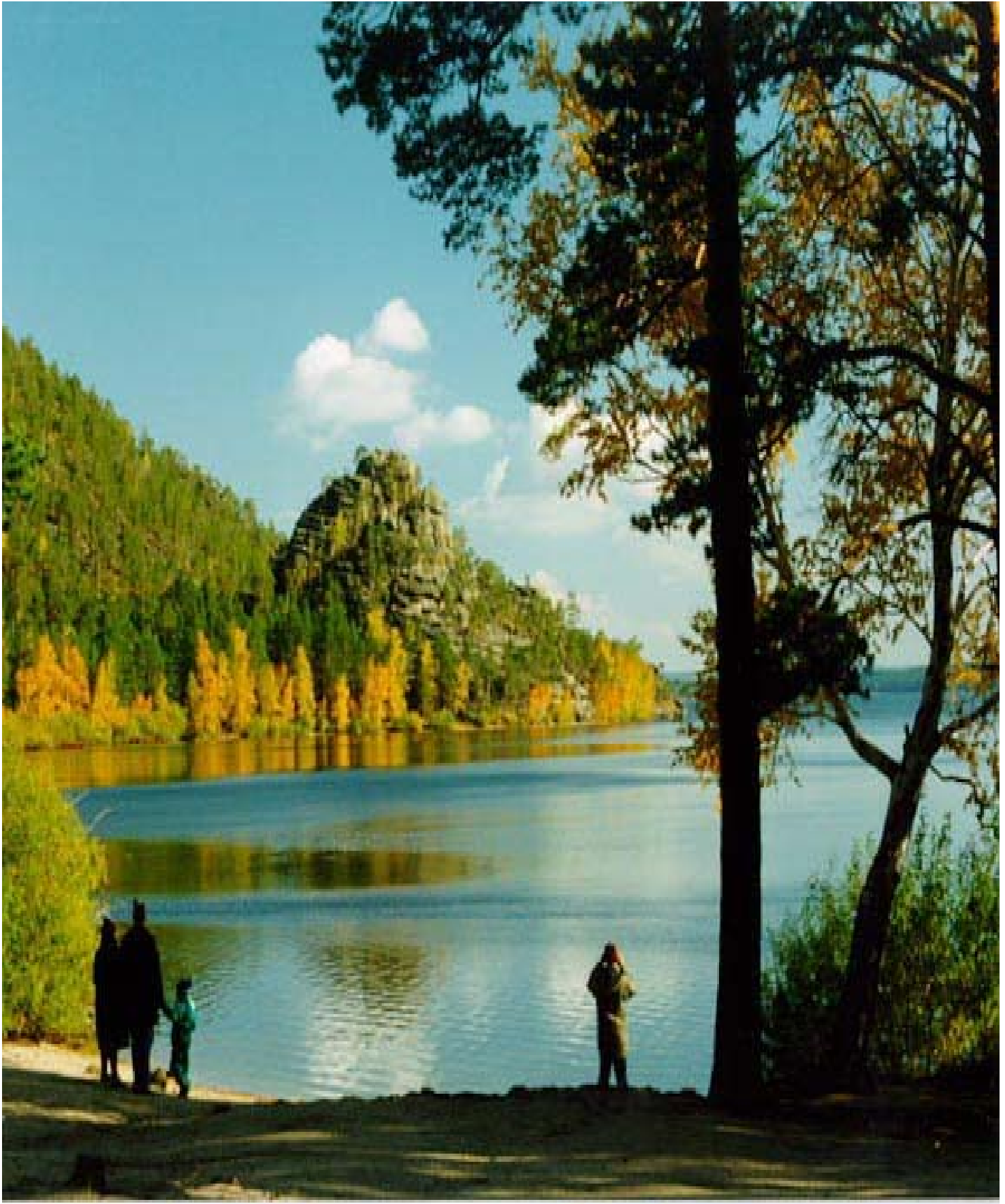

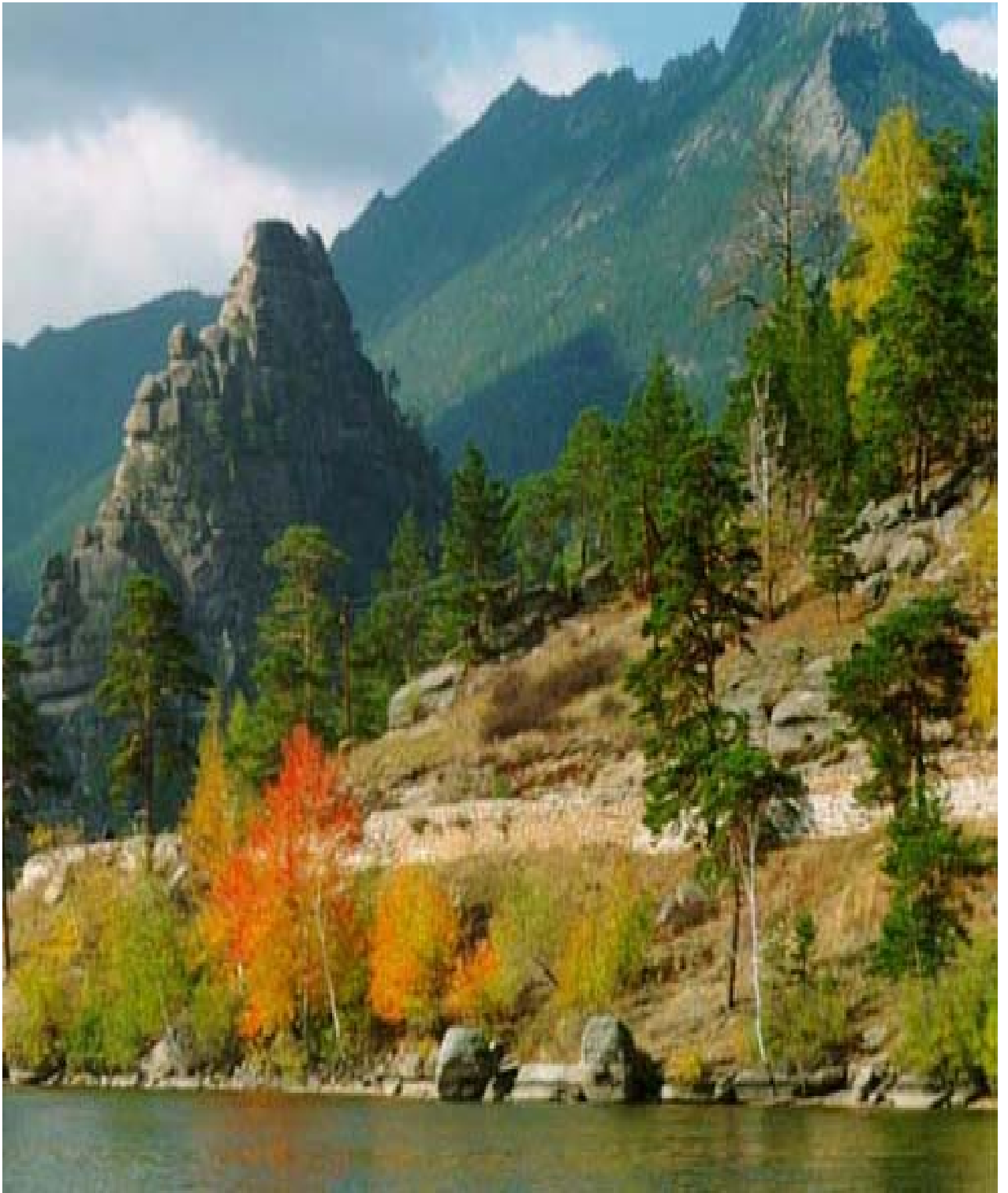

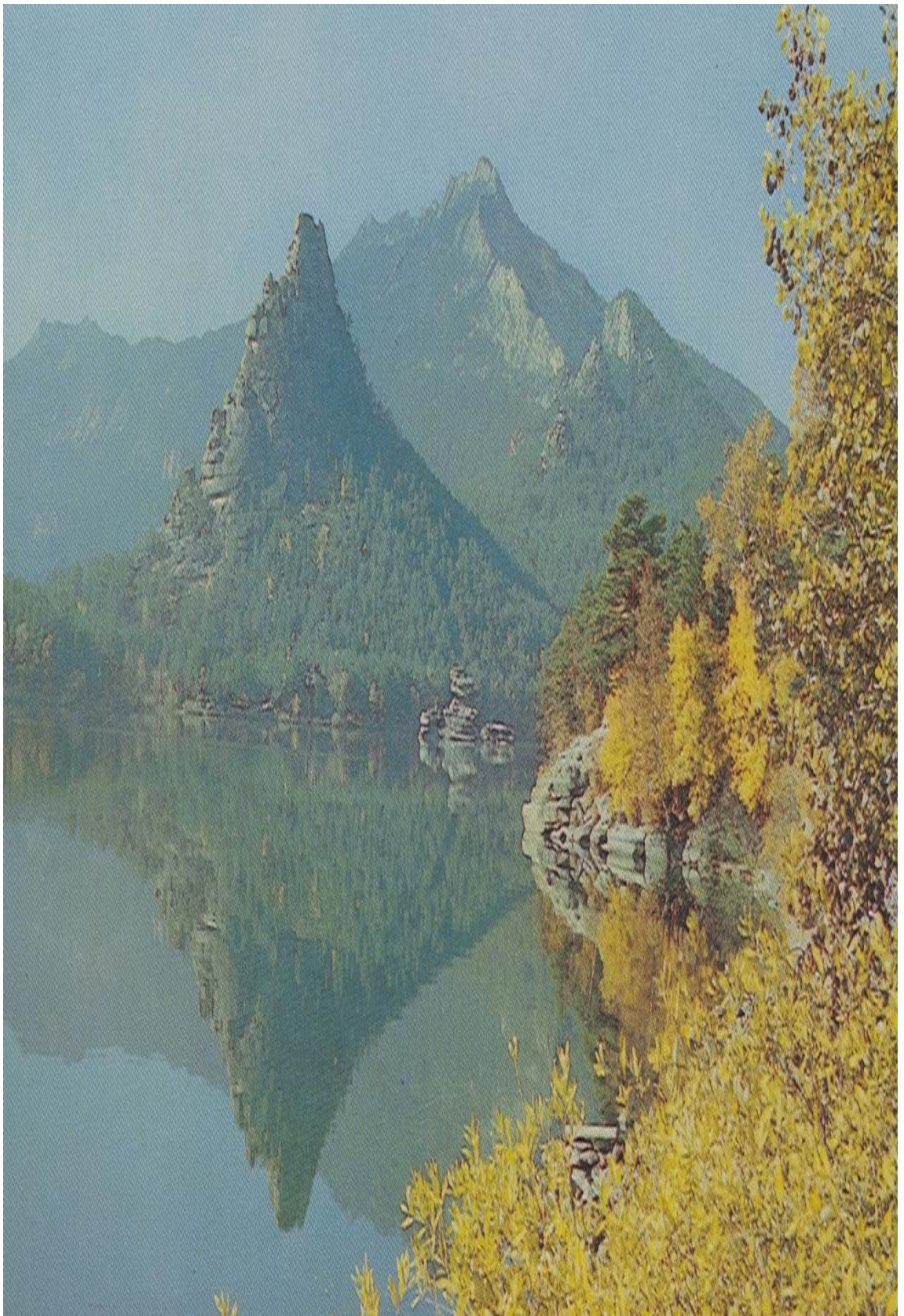

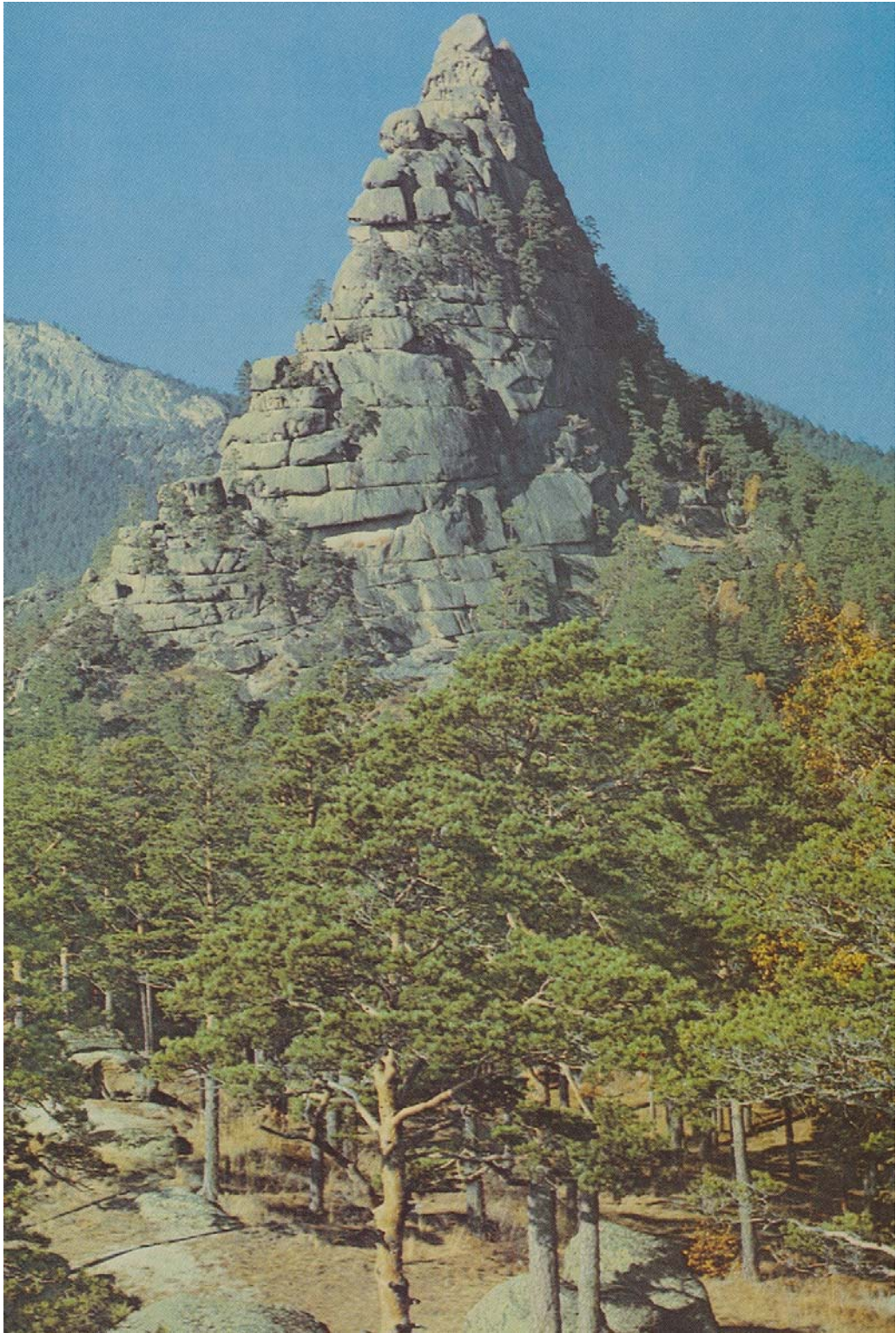

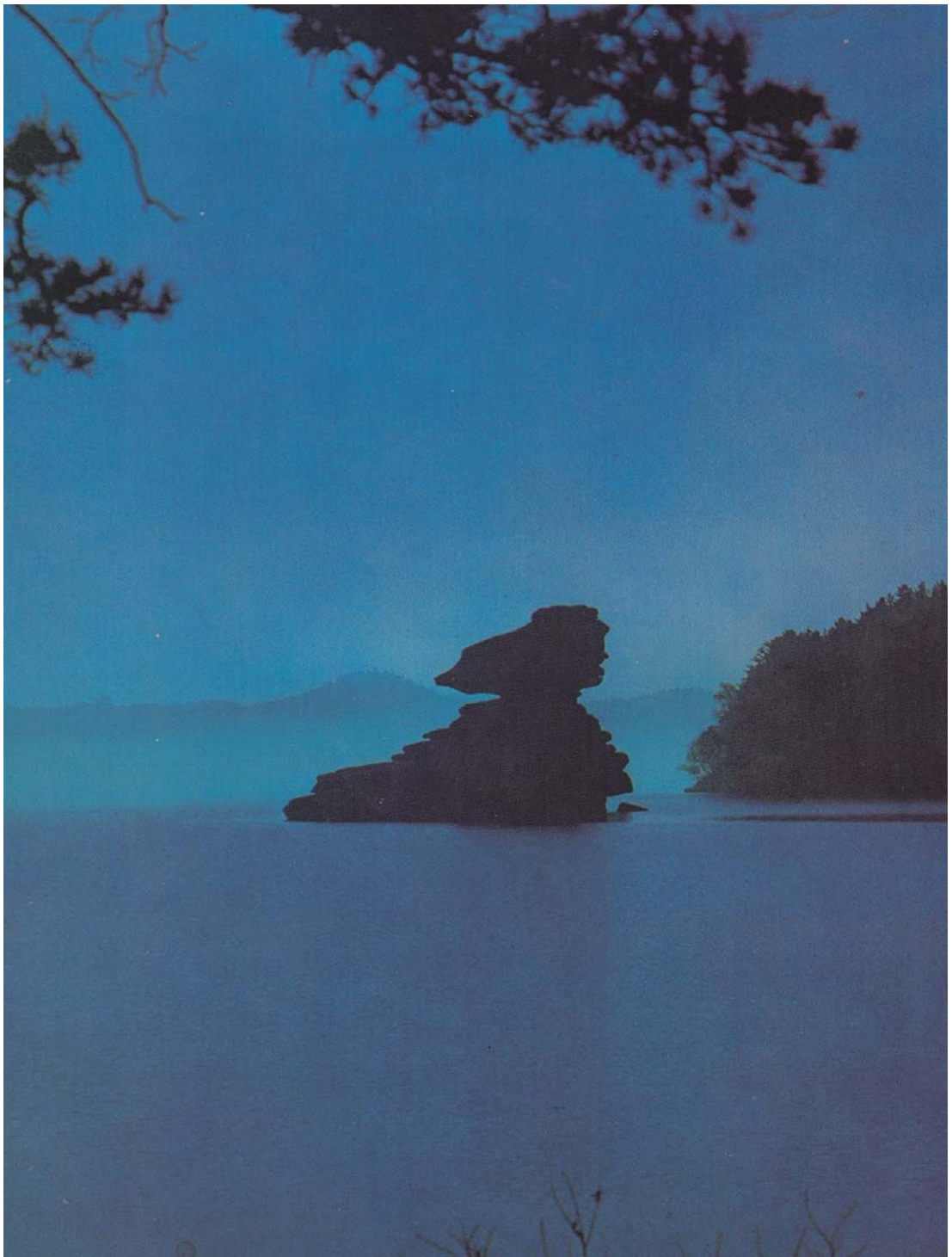

ÖZET

KINACI, Cemile. Kazak Şairi Säken Seyfullin'in Kökşetaw Poeması-Aktarma, Dil ve Üslûp Bakımından İnceleme-, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Bu çalışmada, Kazak Edebiyatının Sovyetleştirilmesinde öncü rol oynayan Säken Seyfullin'in Kökşetaw Poeması dil ve üslûp açısından incelenmiştir. "Giriş" ve "İnceleme" ana bölümlerinden oluşan tezin, ilk bölümü olan "Giriş" kısmında Säken Seyfullin'in Hayatı ve Edebî Şahsiyeti, Säken Seyfullin'in Eserleri, Kökşetaw Poeması hakkında bilgiye yer verilmiştir. "Metin" bölümünde transkripsiyonu yapılan Kazak Türkçesi metinle, bu metnin Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli, karşılıklı sayfalar hâlinde verilmiştir. Böylece okuyucuya Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında mukayese yapma imkânı sağlanmıştır. Türkiye Türkçesine aktarılan bu metinde; Säken Seyfullin, Kökşetaw bölgesi ile ilgili olarak, halk arasında derlediği menkıbe ve hikâyelere yer vermiştir. Şair, bu menkıbe ve hikâyelerde yaşananları Kazak Hanı Abılay devrine uyarlamış, Kazakların Sovyet devrinden önceki hayatlarını tenkit etmiş ve halkların kardeşliği, dostluk, eşitlik, hürriyet gibi insancıl fikirlerini dile getirmiştir. "İnceleme" bölümü Poemanın Özeti ile Dil ve Üslûp bölümlerinden meydana gelmiştir. Dil ve üslûp bölümü; alınma kelimeler, kelime türleri ve sıklıkları, kelime grupları, deyimler ve atasözleri, tekrarlar, edebî sanatlar şeklinde alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Çalışma, genel bir değerlendirme yaptığımız "Sonuç" bölümüyle tamamlanmıştır. Eserin sonunda çalışmayla ilgili geniş bir kaynakça verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kazak, Säken Seyfullin, Kökşetaw, Dil ve Üslûp

ABSTRACT

Kınacı, Cemile. The poetry book *Kökşetaw* of the Kazakh poet Säken Seyfullin- Translation and survey according to language and style, Master thesis, Ankara, 2007.

In this dissertation, the book “*Kökşetaw Poema*” of Säken Seyfullin, who was a leading figure in the process of Russianizing the Kazakh literature, is examined with regard to its language and style. The dissertation is composed of two main chapters: Introduction and Analysis. “Introduction” chapter contains Säken Seyfullin’s life and his literary significance, his literary works and knowledge about *Kökşetaw Poema*.

In the “text” part of the “Introduction” chapter, the text of Kazakh Turkish, which has been transcribed, and its translation to Turkish of Turkey are given on opposite pages. In this way it is aimed to make it possible for researchers to compare the Kazakh Turkish and Turkish of Turkey. In this text, which has been translated into Turkish of Turkey, there are stories, tales and legends that Säken Seyfullin compiled from the *Kökşetaw* region. The poet, Säken Seyfullin, adapted the plots of these stories, tales and legends to the era of the Kazakh Khan Abılay. In this manner he criticized the way of life of the Kazakhs before the Soviet dicta and he emphasized the concepts of humanism, like brotherhood of the nations, friendship, egalitarianism and liberty. The “Analysis” chapter is composed of two parts: “Summary of the Poema” and “Language and Style”. The “Language and Style” part is divided into those sections: adapted words, kinds of words and their frequency of usage, groups of words, idioms and proverbs, repetitions and literary arts. The dissertation is completed with a “Conclusion” chapter in which a general evaluation is done. At the end of the dissertation, an extensive bibliography is presented.

Key Words: Kazakh, Säken Seyfullin. *Kökşetaw*, Language and style.